

From: EK-voorzitter <voorzitter@eerstekamer.nl>
Date: Wednesday, May 27, 2026, 8:43 AM
To: EK-postbus <postbus@eerstekamer.nl>
Subject: FW: Nieuwe publicatie Sociaal en Cultureel Planbureau | Klimaat en Samenleving 2026

Attachments:

klimaat-en-samenleving-2026.pdf

Van: pers <pers@SCP.NL>
Verzonden: woensdag 27 mei 2026 08:43
Onderwerp: Nieuwe publicatie Sociaal en Cultureel Planbureau | Klimaat en Samenleving 2026

Geacht lid van de Eerste Kamer,

Vandaag verschijnt het **SCP-rapport *Klimaat en Samenleving 2026***. Dit is een jaarlijks onderzoek waarin in beeld wordt gebracht hoe mensen ontwikkelingen rond klimaat en energie ervaren en hoe zij aankijken tegen beleidsmaatregelen op dit terrein.

Het rapport laat onder meer het volgende zien:

Brede steun voor klimaat- en energiebeleid blijft bestaan

De meeste mensen vinden het belangrijk dat Nederland klimaatverandering aanpakt en de energietransitie voortzet. Er is ook steun voor veel concrete maatregelen, met uitzondering van maatregelen rond het beprijzen van basisbehoeften, zoals voeding.

Maar mensen ervaren het beleid als niet rechtvaardig

Veel mensen ervaren dat de lasten van klimaatbeleid vooral bij burgers terechtkomen, terwijl bedrijven worden ontzien. Ook hebben zij het gevoel dat hun belangen onvoldoende worden meegewogen. Zij vinden dat lasten eerlijker verdeeld moeten worden en dat kwetsbare groepen beter beschermd moeten worden.

Daarnaast: onvrede over aandacht voor klimaat en verschillen tussen groepen

De onvrede over de aandacht voor klimaat ten opzichte van andere maatschappelijke problemen is toegenomen. Waar sommige groepen klimaat en milieu hoog op de agenda zetten, vinden anderen dat andere maatschappelijke thema's meer prioriteit verdienen.

Ook verschillen groepen sterk in hun zorgen. Bij mbo- en vmbo-geschoolden ligt de nadruk vaker op onder meer veiligheid, zorg, kosten van levensonderhoud, immigratie en armoede (en de effecten van klimaatbeleid daarop), terwijl bij hbo-/wo-geschoolden zorgen over klimaat, natuur en milieu zwaarder wegen.

Het rapport is als bijlage toegevoegd. *Onze publicaties zijn ook te vinden op www.scp.nl*

Met vriendelijke groet,

Prof. dr. Karen van Oudenhoven
Directeur Sociaal en Cultureel Planbureau

Drs. Charlotte van Hees
Adjunct-directeur Sociaal en Cultureel Planbureau

.....
Bezuidenhoutseweg 30 | 2594 AV Den Haag
Postbus 16164 | 2500 BD Den Haag

Website: www.scp.nl
LinkedIn: [Sociaal en Cultureel Planbureau](https://www.linkedin.com/company/sociaal-en-cultureel-planbureau)
Bluesky: [@scponderzoek.bsky.social](https://bsky.app/profile/scponderzoek.bsky.social)

Sociaal en Cultureel Planbureau

Klimaat en Samenleving 2026

Nederlanders over klimaat, energie, natuur en duurzaamheid

Klimaat en Samenleving 2026

Nederlanders over klimaat, energie, natuur en duurzaamheid

Yvonne de Kluizenaar

Gijs ten Berge

Pauline van Romondt Vis

Anja Steenbekkers

Jurjen Iedema

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is een interdepartementaal, wetenschappelijk instituut, dat – gevraagd en ongevraagd – sociaal-wetenschappelijk onderzoek verricht. Het SCP rapporteert aan de regering, de Eerste en Tweede Kamer, de ministeries en maatschappelijke en overheidsorganisaties. Het SCP valt formeel onder de verantwoordelijkheid van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Het SCP is opgericht bij Koninklijk Besluit op 30 maart 1973. Het Koninklijk Besluit is per 1 april 2012 vervangen door de 'Regeling van de minister-president, Minister van Algemene Zaken, houdende de vaststelling van de Aanwijzingen voor de Planbureaus'.

Opmaak binnenwerk: Xerox, Den Haag
Eindredactie en productiebegeleiding: Future Communication, Utrecht
Omslagontwerp: Xerox, Den Haag
Beeld omslag: ANP | Hollandse Hoogte | Jeffrey Groeneweg

Copyright

U mag citeren uit SCP-rapporten, mits u de bron vermeldt.

U mag SCP-bestanden op een server plaatsen mits:

- 1 het digitale bestand (rapport) intact blijft;
- 2 u de bron vermeldt;
- 3 u de meest actuele versie van het bestand beschikbaar stelt, bijvoorbeeld na verwerking van een erratum.

Contact

Sociaal en Cultureel Planbureau

Postbus 16164

2500 BD Den Haag

www.scp.nl

info@scp.nl

Via onze website kunt u zich kosteloos abonneren op een elektronische attendering bij het verschijnen van nieuwe uitgaven.

Inhoud

Voorwoord	5	
Introductie	6	
Samenvatting en beschouwing	7	
1	Veel mensen bezorgd over klimaat, maar andere zorgen domineren	15
2	Klimaataanpak voor meeste mensen belangrijk	21
3	Veel mensen voelen urgentie bij klimaataanpak, maar er is ook veel onvrede	25
4	Trend 2021-2025: ervaren belang klimaat daalde, boosheid nam toe	29
5	Steun voor veel klimaat- en energiemaatregelen	37
6	Ergernis over ‘vervuilend’ gedrag, verdeeldheid over ‘groen’ gedrag	45
7	Klimaatadaptatie: brede steun voor adaptatiebeleid	47
8	Wonen in een veranderend klimaat: hitte vraagt aandacht	57
9	Mensen voelen zich weinig gehoord of betrokken bij klimaatbeleid	70
10	Mensen ervaren verdeling kosten klimaataanpak als onrechtvaardig	76
11	Overbruggen verschil tussen wensen en verwachtingen biedt kansen voor beleid	83
Literatuur	87	

Voorwoord

In het coalitieakkoord *Aan de slag* benadrukt het kabinet-Jetten het belang van de klimaatdoelen. Het constateert dat de verduurzaming van Nederland op dit moment stagneert. Het kabinet zet volop in op energiezekerheid en betaalbaarheid via 'schone energie van eigen bodem'. Om de ambities waar te maken, zijn daarbij ingrijpende keuzes nodig.

Maatregelen die de overheid neemt om klimaatverandering tegen te gaan, raken direct aan het dagelijks leven van mensen. Datzelfde geldt voor interventies in het kader van de energietransitie en klimaatadaptatie. Ze beïnvloeden hoe we wonen, werken en ons verplaatsen, en hebben gevolgen voor onze kwaliteit van leven. Gevolgen die verschillend uit kunnen pakken voor verschillende groepen in de samenleving. Dat maakt het belangrijk om bij klimaat- en energiebeleid niet alleen technische en economische afwegingen te maken, maar ook oog te hebben voor sociaal-maatschappelijke effecten van beleid.

Met de publicatie *Klimaat en Samenleving* (KES) brengt het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) jaarlijks in beeld hoe mensen ontwikkelingen rond klimaat en energie ervaren en hoe zij aankijken tegen beleidsmaatregelen op dit terrein. Dit jaar besteden we daarbij extra aandacht aan de vraag of burgers zich door de beleidskeuzes die gemaakt worden voldoende gehoord en gezien voelen door de overheid, en wat ze daarin rechtvaardig vinden en wat niet. Vanuit dit burgerperspectief signaleren we aandachtspunten voor klimaat- en energiebeleid.

Prof. dr. Karen van Oudenhoven-van der Zee (directeur)

Drs. Charlotte van Hees (adjunct-directeur)

Introductie

Leven binnen de grenzen van onze planeet, met een groeiende wereldbevolking, is misschien wel de grootste uitdaging van onze tijd. Onderzoekers waarschuwen dat planetaire grenzen al enige tijd worden overschreden (Richardson et al. 2023). Zo verandert het wereldwijde klimaat sneller dan verwacht. Het KNMI signaleert dat Nederland twee keer zo snel opwarmt als het wereldgemiddelde (KNMI 2026). De gevolgen zijn al merkbaar. De verwachting is dat de impact in de toekomst verder toeneemt (PBL 2024, 2026).

Aanpassing aan een veranderend klimaat vraagt veel van mensen en de samenleving. Dat geldt ook voor beleid gericht op het beperken van klimaatverandering en op het beperken van de gevolgen ervan. Zo vraagt de overgang naar een energiesysteem dat onafhankelijk is van fossiele brandstoffen grote aanpassingen van mensen in hun dagelijks leven, en ook van de samenleving als geheel. Het gaat immers over hoe we onze huizen verwarmen, hoe we reizen en consumeren. Deze ontwikkelingen hebben gevolgen voor de manier van leven nu en in de toekomst. Hoe ervaren mensen in Nederland die veranderingen en welke implicaties heeft dat voor de samenleving als geheel? Daarover gaat dit onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). We gebruiken gegevens uit de enquête Klimaat en Samenleving in het LISS panel (oktober 2025) en de enquête Nederland in Beeld.

Leeswijzer

Elk hoofdstuk start met een samenvatting van de kernbevindingen. Aan het einde van het hoofdstuk staan tabellen met de onderliggende cijfers. De eerste acht hoofdstukken hebben de volgende onderwerpen:

- Hoofdstuk 1: de **bezorgdheid van mensen** over klimaatverandering en achteruitgang van het milieu en de natuur en over de gevolgen van klimaatbeleid voor hun leven.
- Hoofdstuk 2: het **belang dat mensen hechten** aan klimaataanpak, circulariteit (minder afval en recycling) en natuurbehoud.
- Hoofdstuk 3: de **onvrede** rond het thema klimaat.
- Hoofdstuk 4: de **ontwikkelingen in de tijd** in ervaren belang en onvrede.
- Hoofdstuk 5: de **steun** voor concrete klimaat- en energiemaatregelen.
- Hoofdstuk 6: de **mate waarin mensen zich storen aan anderen** die geen rekening houden met klimaat, milieu en duurzaamheid, of daar juist veel mee bezig zijn.
- Hoofdstuk 7: de **aanpassing** van mensen en de samenleving aan een veranderend klimaat.
- Hoofdstuk 8: **wonen** in een veranderend klimaat.

De laatste drie hoofdstukken bieden extra verdieping. Ze gaan in op de volgende vragen:

- Hoofdstuk 9 (**ervaren betrokkenheid**): wat maakt dat mensen het gevoel hebben dat de regering bij het maken van klimaatbeleid wel of niet luistert naar burgers? Wat zijn hun wensen op dit vlak? Wat vinden mensen goede manieren om mensen mee te laten denken bij klimaatbeleid?
- Hoofdstuk 10 (**ervaren rechtvaardigheid**): waarom hebben mensen het gevoel dat de kosten van klimaataanpak (on)jaarlijk verdeeld zijn tussen burgers en bedrijven en tussen armere en rijkere burgers in Nederland? Wat is volgens hen een goede manier om de kosten van klimaataanpak eerlijker te verdelen?
- Hoofdstuk 11: welke **verwachtingen en wensbeelden** hebben mensen rond de gevolgen van klimaatverandering en Nederlands klimaat- en energiebeleid in 2050?

Hierna volgt een beschouwing van de belangrijkste overkoepelende bevindingen van dit onderzoek.

Samenvatting en beschouwing

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) brengt jaarlijks in kaart hoe het met de samenleving gaat tijdens de klimaat- en energietransitie en signaleert aandachtspunten voor klimaat- en energiebeleid vanuit het perspectief van burgers en samenleving. Naast de vaste jaarlijks terugkerende onderwerpen verdiepen we ieder jaar op enkele thema's. De editie van dit jaar besteedt extra aandacht aan:

- de ervaren betrokkenheid bij en invloed op de ontwikkeling van klimaatbeleid;
- ervaren rechtvaardigheid van klimaataanpak; en
- de toekomstverwachtingen en toekomstvisies van mensen rond dit thema.

Meerderheid vindt klimaataanpak belangrijk, maar de verdeeldheid is groot

Een meerderheid van de Nederlanders is bezorgd over klimaatverandering, het opraken van grondstoffen en de achteruitgang van de natuur (hoofdstuk 1). Een meerderheid vindt dat de mens snel in actie moet komen tegen klimaatverandering en hecht belang aan een Nederlandse klimaataanpak. Een meerderheid vindt het ook in enige mate belangrijk dat er anders geleefd gaat worden om klimaatverandering tegen te gaan en om zelf een bijdrage te leveren (hoofdstuk 2).

Tegelijkertijd is er veel verdeeldheid rond klimaat. Zo vinden veel mensen dat de regering te weinig tegen klimaatverandering doet (59%), terwijl een aanzienlijk deel (41%) juist van mening is dat deze te veel doet (hoofdstuk 3). Bijna een derde van de mensen vraagt zich af wat de zin is van een Nederlandse bijdrage op wereldschaal, en bijna de helft denkt dat Nederland al veel meer doet dan andere landen. Eerder SCP-onderzoek liet ook verdeeldheid zien in bestedingsvoorkeuren voor klimaataanpak, terwijl mensen het er wel over eens zijn dat er meer geld naar woningbouw, gezondheidszorg, onderwijs en veiligheid op straat moet gaan (Kunst et al. 2025).¹ Bij een deel van de mensen leeft er duidelijk onvrede rond klimaat. Zo heeft ongeveer een derde het gevoel dat een kleine groep maatregelen opdringt aan de rest. Ook is slechts een fractie van de mensen tevreden met wat de regering bereikt met het klimaatbeleid. Een derde is boos over de aandacht voor klimaat ten opzichte van andere voor burgers belangrijke problemen (hoofdstuk 3). Die groep is de afgelopen vijf jaar gegroeid (hoofdstuk 4).

Het is belangrijk dat politici en beleidsmakers rekening houden met deze verdeeldheid en onvrede rond klimaataanpak. Het betekent dat zij, welke richting ze ook op gaan, iets anders doen dan wat een grote groep mensen wil. Dit vraagt extra inspanning om de verschillende perspectieven van burgers mee te nemen bij de ontwikkeling van klimaatbeleid en bij de afwegingen die politici en beleidsmakers maken bij hun keuzes.

¹ Ruim vier op de tien wil dat de regering meer geld uitgeeft aan klimaataanpak, ruim twee op de tien wil dat daar juist minder geld naartoe gaat, en ongeveer drie op de tien wil dat dit gelijk blijft.

Bezorgdheid over klimaat en ervaren belang aanpak gedaald tussen 2021 en 2025

De ervaren urgentie en het ervaren belang van klimaataanpak en de energietransitie zijn de afgelopen vijf jaar licht gedaald. De overtuiging dat het klimaat de afgelopen 100 jaar is veranderd, is onverminderd groot. Het idee domineert dat de klimaatverandering van de afgelopen 100 jaar helemaal of vooral door de mens komt. Wel zijn mensen de rol van natuurlijke processen hierin wat groter gaan inschatten. Mensen zijn daarnaast wat minder positief geworden over leefstijlaanpassing voor het klimaat (hoofdstuk 4). Het aandeel mensen groeit dat zich boos maakt over de aandacht voor klimaat ten opzichte van andere problemen die naar hun gevoel om aandacht vragen. Mogelijk speelt daarbij mee dat er in algemene zin ontevredenheid leeft over het probleemoplossend vermogen van de overheid. Mensen zien een opeenstapeling van maatschappelijke problemen en vinden dat de politiek die niet oplost (Geurkink et al. 2023; Kunst et al. 2025). De overheid moet zich verhouden tot de onvrede van een groeiende groep mensen over de aandacht voor klimaat ten opzichte van andere – voor hen belangrijke(re) – problemen. Deze onvrede kan de steun voor klimaatbeleid onder druk zetten.

Steun voor verschillende maatregelen uit het coalitieakkoord

Het ervaren belang van klimaataanpak is licht gedaald. De steun voor individuele klimaat- en energemaatregelen blijft echter vrijwel onveranderd: de meeste aan respondenten voorgelegde maatregelen krijgen eind 2025 ongeveer evenveel steun als in 2024. De meeste maatregelen vinden steun bij een meerderheid, met uitzondering van de inzet op wind op land, aardgaswinning, krimp van de veestapel, ondergrondse CO₂-opslag, een vleestaks en een zuiveltaks. Dat is wellicht goed nieuws voor het nieuwe kabinet, gezien een aantal ambities in het coalitieakkoord (D66 et al. 2026). Zo steunt een meerderheid van de mensen energemaatregelen uit het coalitieakkoord, zoals investeringen in groene waterstof, wind op zee en warmtenetten (55%-70%) (zie tabel S.1). Toch moet het kabinet zich met die steun niet rijk rekenen, want niet voor alle maatregelen uit het coalitieakkoord is er brede steun. Zo steunt ongeveer de helft van de mensen investering in kernenergie en steunt slechts een minderheid gaswinning op de Noordzee en ondergrondse CO₂-opslag.

Tabel S.1 Voor- en tegenstanders van voorgenomen maatregelen door het kabinet, op basis van in dit onderzoek voorgelegde maatregelen, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b}

voorgenomen maatregel coalitieakkoord	voorgelegde maatregel in dit onderzoek	voor	tegen
investeren in groene waterstofproductie en -levering	overheidsinvesteringen in groene waterstof	70	5
investeren in wind op zee	overheidsinvesteringen in de bouw van windmolens op zee	62	17
vol inzetten op warmtenetten	overheidsinvesteringen in warmtenetten	55	13
het Groningerveld blijft gesloten	het blijven winnen van aardgas in Groningen	24	54
bouwen vier kerncentrales	bouw van kerncentrales	51	22
blijven gas winnen op de Noordzee	het winnen van meer aardgas op de Noordzee	42	30
opslag CO ₂ op Noordzee	overheidsinvesteringen in ondergrondse opslag broeikasgassen	38	21

a De antwoordopties zijn: 1) sterk tegen; 2) tegen; 3) een beetje tegen; 4) niet voor, niet tegen; 5) een beetje voor; 6) voor; 7) sterk voor.

b Weergegeven is het percentage 'voor' ('een beetje voor' - 'sterk voor') en het percentage 'tegen' ('een beetje tegen' - 'sterk tegen').

Bron: SCP (KES'25)

Veel mensen hebben het gevoel dat de overheid meer naar bedrijven dan naar burgers luistert. In het coalitieakkoord richten de partijen zich op het verduurzamen en faciliteren van bedrijven (D66 et al. 2026). Er is echter minder aandacht voor de gevolgen van beleid voor groepen in een kwetsbare positie en voor ongelijkheden in de samenleving (Huijnk et al. 2026). Dit kan de al lage ervaren rechtvaardigheid van klimaatbeleid verder doen afnemen en het gevoel dat de regering te weinig rekening houdt met de belangen van burgers versterken. Het is daarom van belang dat de coalitiepartijen laten zien hoe zij de belangen van burgers meewegen. Mensen geven vaak aan te hopen dat de overheid effectief klimaat- en energietransitiebeleid voert (hoofdstuk 11). Soms is dit gemotiveerd vanuit duurzaamheidsoverwegingen, soms vanuit de hoop dat dit Nederland minder afhankelijk maakt van andere landen en soms vanuit de hoop dat het bijdraagt aan de betaalbaarheid van de energierekening. Meer rekening houden in besluitvorming en beleidsvorming met deze wensbeelden van mensen en hun achterliggende overwegingen, kan een manier zijn om het burgerperspectief beter mee te nemen.

Bereidheid om zelf bij te dragen aan klimaataanpak eind 2025 kleiner dan in 2024

Een belangrijke winstwaarschuwing is dat mensen minder bereid zijn om zelf offers te brengen. Ze vinden het eind 2025 niet alleen minder belangrijk dan in 2024 om zelf een bijdrage te leveren aan het tegengaan van klimaatverandering, maar er is ook weinig steun voor maatregelen die de kosten van levensonderhoud raken. Zo is de steun voor een vleestaks (nog) kleiner dan eerder. De steun voor een zuiveltaks is nog altijd even klein: slechts een op de vijf steunt dit. Dit betekent overigens niet dat er helemaal geen steun is voor maatregelen gericht op huishoudens. Er is wel steun bij meer dan de helft van de mensen voor maatregelen gericht op huishoudens die meer bijdragen aan vervuiling. Denk bijvoorbeeld aan een vliegtaks, gasbelasting voor grotere gebruikers en belasting naar autogebruik.

Mogelijk speelt in de lagere bereidheid van mensen om zelf een bijdrage te leveren mee dat mensen het gevoel hebben dat grote bedrijven en andere landen te weinig doen. Dit kwam in eerder SCP-onderzoek al naar voren (De Kluizenaar et al. 2025). We zien ook in deze studie dat mensen vaak vinden dat (grote) bedrijven het meest vervuilen, nog te weinig doen, te weinig meebetalen en daarom meer moeten bijdragen. Hierin is het aanhangen van het 'vervuiler betaalt'-principe te herkennen. Dat uit zich ook in de brede steun voor extra belasting voor bedrijven die veel uitstoten. Veel mensen voelen zich wel verantwoordelijk om zelf ook bij te dragen, maar vinden tegelijkertijd vaak dat zijzelf al voldoende doen. Ze zien toch vooral een rol voor grote bedrijven en de overheid in het tegengaan van klimaatverandering. Mensen hebben bovendien vaak het gevoel dat de rekening te veel bij burgers wordt neergelegd en de grote vervuilers worden ontzien. Dit kan het lastiger maken om offers van burgers te vragen. De onvrede van mensen kan toenemen en het kan de steun voor klimaataanpak ondermijnen als de overheid maatregelen neemt om consumptie te beprizen, zeker waar het basisbehoeften als voeding en energie raakt.

Het is daarom belangrijk breder te kijken en in te zetten op een omgeving die uitnodigt tot een duurzamer en gezondere leefstijl, waarin duurzaam gedrag gemakkelijker, betaalbaarder en aantrekkelijker is. Daarnaast is het van belang contraproductieve prikkels (bv. fossiele subsidies of reclames voor sterk vervuilende consumptie) weg te nemen. Bovendien moeten politici en beleidsmakers zich bewust zijn van belangrijke voorwaarden voor de acceptatie van ambitieus klimaatbeleid, waaronder een strenge aanpak van de grote uitstoters, het toepassen van het 'vervuiler betaalt'-principe, bescherming van mensen in kwetsbare positie en het voorkomen dat beleid tot het vergroten van ongelijkheid leidt (zie ook Mouter et al. 2021; Rli 2025; WKR 2026). Dit zien wij opnieuw in dit onderzoek terug.

Veel steun voor adaptatiemaatregelen

Een meerderheid van de mensen vindt het belangrijk dat Nederland en zijn burgers beter zijn voorbereid op klimaatverandering. Er is dan ook brede steun om te investeren in maatregelen voor aanpassingen aan klimaatverandering (adaptatie), zoals dijkverhoging en stedelijke vergroening. Ook is er veel steun voor regelgeving die verhuurders verplicht voldoende voorzieningen in de woning aan te brengen om hitte te voorkomen, zoals zonwering. Vooral jongvolwassenen (18-25 jaar) en huurders hebben relatief vaak last van zomerse warmte in de woning en hebben minder mogelijkheden daar zelf iets tegen te doen. Bij een opwarmend klimaat nemen die problemen toe. Dit vraagt dan ook aandacht bij het ontwikkelen van beleid voor een klimaatbestendige samenleving.

Meer mensen hebben een noodvoorraad in huis

Ook risicobewustzijn is een punt van aandacht. Slechts een klein deel van de mensen zegt goed op de hoogte te zijn van risico's, zoals funderingsschade, wateroverlast door extreem weer en overstromingen. Dat geldt ook voor de voorbereiding van mensen op risico's. De meeste mensen geven aan het belangrijk te vinden dat mensen beter voorbereid zijn op een overstroming met een noodvoorraad, maar vaak handelen zij daar zelf nog niet naar. Wel zeggen eind 2025 duidelijk meer mensen een noodvoorraad in huis te hebben dan een jaar eerder: 16% in 2024, 26% in 2025. Die stijging houdt mogelijk verband met andere actuele dreigingen en de toenemende aandacht voor het belang van een noodvoorraad. Deze percentages zijn sinds de overheids campagne Denk vooruit mogelijk nog verder toegenomen.

Veel mensen zijn bezorgd dat klimaataanpak hun leven duurder zal maken

Veel mensen zijn bezorgd over de gevolgen van klimaatbeleid voor hun kosten van levensonderhoud. Mensen met een lager inkomen en niet-hbo-/wo-opgeleiden zijn daar het meest bezorgd over. Prijsstijgingen van basisbehoeften, zoals energie en levensmiddelen, raken mensen met een laag inkomen relatief hard. Zij zijn hier nu al een groter deel van hun inkomen aan kwijt (CPB 2023; Nibud 2024). Klimaatmaatregelen die basisbehoeften raken, hebben op hen dan ook een relatief grote impact. De laatste jaren is er meer aandacht voor ondersteuning van mensen in minder sterke financiële positie, bijvoorbeeld bij het verduurzamen van woningen. Die aandacht blijft nodig om te zorgen dat de lasten niet onevenredig zwaar drukken op de groep die die lasten het minst goed kan dragen en bovendien het minst bijdraagt aan de uitstoot van broeikasgassen (Ecorys 2022; Sovacool et al. 2022).

Ook het niet-nemen van klimaat- en energiemaatregelen kan kosten met zich meebrengen.

De afhankelijkheid van Nederland van fossiele brandstoffen is nog groot, ondanks de voortgang van de energietransitie (IEA 2025; PBL 2025). Die afhankelijkheid kan leiden tot flinke stijging van energiekosten bij schaarste, internationale spanningen en oorlog. Nederlandse woningen zijn bijvoorbeeld vaak nog afhankelijk van aardgas voor verwarming. Die afhankelijkheid vormt een risico voor energiearmoede, vooral bij bewoners die zelf niet makkelijk kunnen verduurzamen (Batenburg et al. 2025). Mensen die minder afhankelijk zijn van aardgas, zelf elektriciteit opwekken met zonnepanelen, in een goed geïsoleerde woning wonen en elektrisch rijden, hebben minder last van hoge energiekosten. Achterblijvende investering in energiebesparing en in andere bronnen van energie kan het lastiger maken om energiekosten beheersbaar te houden.

De aanpassing van Nederland aan klimaatverandering vraagt eveneens grote investeringen (Rebel 2024). Bovendien zorgt klimaatverandering voor significant hogere kosten. Zo kunnen voedselprijzen kunnen in korte tijd sterk stijgen door extreme weersomstandigheden (Kotz et al. 2025). Ook de schade door weersextremen is al aanzienlijk (Verbond van Verzekeraars 2025) en alleen al de verwachte toekomstige funderingsschade is geraamd op 50 tot 60 miljard euro (KCAF 2024). Er wordt dan ook steeds meer op aangedrongen om de kosten van niets doen en de kosten en baten van mitigatie (klimaatverandering tegengaan) en adaptatie meer in samenhang te beschouwen (EEA 2025). Het verdient dan ook aanbeveling om die kosten en baten meer in samenhang te bekijken en te belichten. Het is een vraag voor toekomstig onderzoek in hoeverre mensen zich bewust zijn van de gevolgen van het niet-nemen van maatregelen voor de (toekomstige) kosten van levensonderhoud.

Meeste mensen vinden de verdeling van kosten van klimaataanpak oneerlijk

Een ruime meerderheid van de mensen ervaart de verdeling van die kosten tussen arme en rijke mensen in Nederland als oneerlijk. Dat geldt nog sterker voor de verdeling tussen burgers en bedrijven en de verdeling tussen landen (hoofdstuk 10). Die ervaren onrechtvaardigheid is reden tot zorg. Ervaren onrechtvaardigheid kan gevolgen hebben voor politiek vertrouwen (Geurkink en Van Noije 2024) en kan de steun voor klimaatbeleid ondermijnen (Hofmann en Grelle 2025; Huber et al. 2019; WRR 2023).

Deze editie van *Klimaat en Samenleving* gaat hier dieper op in: waarom zien mensen de verdeling van lasten als oneerlijk, en hoe moet dat volgens hen worden opgelost? We kijken allereerst naar de ervaren rechtvaardigheid van de verdeling van de lasten en lusten van klimaataanpak tussen arme en rijke Nederlanders. Daarna gaan we in op de ervaren rechtvaardigheid van deze verdeling tussen burgers en bedrijven.

1) **Verdeling van lasten en lusten van klimaataanpak tussen arme en rijke mensen in Nederland**

Verdelingseffecten van klimaatbeleid

Allereerst ligt een mogelijke verklaring van de ervaren onrechtvaardigheid van verdeling van kosten van klimaataanpak in de feitelijk ongelijke verdeling. Onderzoek laat zien dat de armste groepen vaak minder profiteren van maatregelen, terwijl deze hen soms harder raken. Zulke mechanismen zijn niet uniek voor de Nederlandse situatie. Wetenschappelijk onderzoek op basis van data van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) voor 39 landen, waaronder Nederland, liet zien dat klimaatbeleid inkomensongelijkheid vergroot (Bettarelli et al. 2024). Er wordt dan ook vaak aandacht gevraagd voor verdelingseffecten van transitiebeleid (Konzen et al. 2024; Lamb et al. 2020). Nederlandse studies laten een ongelijke verdeling zien voor specifieke maatregelen. Zo bereikte de woningverduurzamingssubsidie ISDE armere huishoudens het minst (Dröes en Van der Straten 2025). Deze groepen kunnen minder makkelijk investeren in verduurzaming van hun consumptie, vervoer en woning. Ze profiteren daardoor ook minder van subsidies en van voordelen van verduurzaming, zoals een lagere energierekening (Bokhorst et al. 2022; CBS 2023; Dröes en Van der Straten 2025; Schyns 2016; Versantvoort et al. 2024). Dat de laagste inkomensgroepen het minst bijdragen aan de uitstoot van broeikasgassen (Van Beek et al. 2023; Ecorys 2022; Ivanova en Wood 2020), versterkt mogelijk het gevoel van onrechtvaardigheid. We zien ook in dit onderzoek dat mensen in de laagste inkomensgroepen het vaakst aangeven dat zij de verdeling van kosten tussen arme en rijke Nederlanders als oneerlijk ervaren. Het is belangrijk bij beleidsontwikkeling meer aandacht te hebben voor mogelijke ongelijke herverdelingseffecten van klimaat- en energiemaatregelen en mensen in een minder sterke positie te beschermen tegen achteruitgang door deze maatregelen.

Welke oorzaken en oplossingsrichtingen noemen mensen?

Respondenten benoemen in hun toelichting vaak dat mensen in een sterkere financiële positie de lasten van maatregelen makkelijker kunnen dragen en beter in staat zijn om investeringen te doen in verduurzaming, waardoor zij er ook vaker de vruchten van plukken: zowel van subsidies als van een lagere energierekening. Zij geven ook vaak aan dat ze denken dat dit minder is weggelegd voor mensen in een minder sterke financiële positie. Deze zouden daardoor niet alleen minder vaak de vruchten van verduurzaming plukken, maar ook vaker geconfronteerd worden met stijgende energielasten. De oplossing van de ervaren oneerlijke verdeling tussen arme en rijke mensen in Nederland zoeken mensen dan ook vaak in de toepassing van het rechtvaardigheidsprincipe 'verdeling naar draagkracht', waarbij sterkere schouders zwaardere lasten zouden moeten dragen. Dit is volgens hen op dit moment niet het geval. Veel genoemde concrete oplossingsrichtingen zijn bijvoorbeeld het meer inkomensafhankelijk maken van subsidiërende en belastingmaatregelen en ondersteuning bij verduurzaming voor mensen in een minder sterke financiële positie.

2) **Verdeling van lasten en lusten van klimaataanpak tussen burgers en bedrijven**

Welke oorzaken en oplossingsrichtingen noemen mensen?

Mensen geven vaak aan dat zij vinden dat de lasten van klimaataanpak te veel bij burgers worden neergelegd. Ze geven vaak aan dat de grootste, meest vervuilende of meest draagkrachtige bedrijven het grootste verschil kunnen maken, maar dat nog onvoldoende doen. Ook geven mensen vaak aan dat zij het idee hebben dat bedrijven ten opzichte van burgers worden ontzien of bevoordeeld. De oplossing van de ervaren oneerlijke verdeling tussen burgers en bedrijven zoeken respondenten dan ook vaak in de toepassing van het rechtvaardigheidsprincipe 'de vervuiler betaalt'. Dit wordt in hun ogen nog onvoldoende toegepast. Mensen geven dan ook vaak aan dat zij vinden dat de (grote) vervuilers meer moeten bijdragen, bijvoorbeeld door belasting op vervuiling.

Mensen ervaren beperkte betrokkenheid en invloed bij klimaatbeleid

Mensen voelen zich eind 2025, net als in 2024, maar weinig gehoord en gezien bij de ontwikkeling van klimaatbeleid. Slechts een fractie heeft het gevoel dat de regering luistert naar de wensen van burgers, terwijl bijna de helft het gevoel heeft dat de regering luistert naar de wensen van bedrijven. En slechts een vijfde van de mensen heeft het gevoel mee te mogen denken (hoofdstuk 9). Het gevoel dat de regering niet luistert naar burgers en weinig met hun belangen rekening houdt, kan de steun voor klimaatbeleid verminderen en kan gevolgen hebben voor politiek vertrouwen (Geurkink en Van Noije 2024). Tegelijkertijd zien we hier dat minder dan een derde van de mensen zegt het belangrijk te vinden om zelf mee te kunnen denken. Samen met de eerder genoemde verdeeldheid rond het thema klimaat, vergroot dat de uitdaging ervoor te zorgen dat mensen zich meer betrokken, gehoord en gezien voelen bij de ontwikkeling van klimaatbeleid. Dit maakt immers de uitdaging groter om hier verandering in te brengen.

Aandacht voor burgerbetrokkenheid bij klimaatbeleid

De aandacht voor burgerbetrokkenheid bij beleidsontwikkeling is de laatste jaren toegenomen. Zo bogen 175 gelote deelnemers in het Nationaal Burgerberaad Klimaat zich over de vraag hoe we kunnen eten, spullen gebruiken en reizen op een manier die beter is voor het klimaat. Zij brachten eind 2025 hun eindadvies uit (Nationaal Burgerberaad Klimaat 2025). Medio 2026 wordt een kabinetsreactie verwacht over de manier waarop de regering hieraan vervolg wil geven.

Welke oorzaken noemen mensen?

We hebben respondenten gevraagd naar wat maakt dat zij het gevoel hebben dat de regering niet of juist wel naar burgers luistert. Als antwoord geven zij vaak aan dat ze het idee hebben dat economische belangen sterker meewegen dan de belangen van burgers, en dat de regering veel meer naar de wensen van bedrijven luistert. Hun eigen mening doet er volgens hen maar weinig toe bij het maken van klimaatbeleid. Voor een deel van de mensen is dat ook een reden om niet mee te willen denken met het klimaatbeleid. Niet omdat ze onverschillig zijn over het onderwerp, maar omdat ze niet het idee hebben dat het zin heeft. Daarnaast zijn er mensen die denken dat anderen meer kennis hebben dan zichzelf om een goede bijdrage te kunnen leveren.

Welke oplossingsrichtingen noemen mensen?

De respondenten die wel graag willen meedenken, dragen voornamelijk oplossingen aan die binnen hun cirkel van invloed liggen. Ze willen in hun eigen wijk of gemeente meepraten over het klimaatbeleid en benoemen zaken die ze in hun eigen leven kunnen veranderen, zoals minder vlees eten of de trein nemen in plaats van de auto.

Ook in de groepen die niet expliciet aangeven zelf graag mee te willen denken, tonen mensen zich vaak wel degelijk betrokken bij het onderwerp. Hun bereidheid hangt echter af van het niveau waarop ze denken mee te (mogen) praten, of ze verwachten voldoende kennis te hebben om een bijdrage te kunnen leveren en of ze verwachten dat er ook iets met hun inbreng gedaan zal of kan worden. Dit is afhankelijk van de context waarbinnen ze denken invloed te kunnen uitoefenen.

Zij verwachten dat het in hun eigen leefomgeving misschien wel mogelijk is voor hen om enige invloed uit te oefenen, maar in een (inter)nationale context niet of nauwelijks. Dat zien we ook terug in de manieren die mensen aandragen om mee te praten: dat zijn kleinschalige vormen die ze al kennen, zoals enquêtes, referenda en lokale praatgroepen of burgerberaden. Mensen wegen hun verwachtingen over hun invloed op beleid dus mee in hun bereidheid mee te denken. Wanneer burgerbetrokkenheid op het juiste niveau wordt ingestoken, kan dat ervoor zorgen dat mensen hun betrokkenheid als waardevol zien en zich beter gehoord voelen.

Zeker waar maatregelen burgers raken, is het belangrijk de doorwerking voor verschillende groepen vooraf goed te doordenken en burgers te betrekken bij de ontwikkeling van beleid. Burgerbetrokkenheid kan bijdragen aan betere en meer gedragen beslissingen en betere aansluiting van beleid bij de waarden, leefwerelden, zorgen en behoeften van mensen. Het is daarbij belangrijk rekening te houden met de diversiteit in perspectieven en verschillen in mogelijkheden en behoeften van mensen.

Burgerbetrokkenheid leidt overigens niet automatisch tot rechtvaardigere uitkomsten. Betrokkenheid van burgers gaat immers niet altijd over de aspecten waarover zij het meest bezorgd of ontevreden zijn, of waarbij zij de grootste onrechtvaardigheid ervaren. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het gevoel dat de belangen van burgers minder zwaar meewegen dan de belangen van bedrijven, of het gevoel dat de rekening nu te veel bij individuele burgers wordt neergelegd, terwijl grote vervuilers worden ontzien. Het betrekken van burgers bij het ontwerp en de uitwerking van maatregelen die burgers raken, biedt daar, hoe waardevol ook, geen antwoord op. Aandacht voor rechtvaardige uitkomsten blijft daarom nodig.

Groot verschil tussen verwachtingen en wensen voor de toekomst rond klimaat en energie

Er is een groot verschil tussen de toekomst waar mensen op hopen en de toekomst die ze verwachten als gevolg van klimaat- en energiebeleid. Het is belangrijk om dit gat te overbruggen, omdat overeenstemmende wensen en verwachtingen de basis kunnen vormen voor narratieven die bijdragen aan duurzaam gedrag en steun voor klimaatbeleid (Roberts 2015; Ruhrort 2022).

De verschillen tussen wensen en verwachtingen die we in dit onderzoek zien, geven verdiepend inzicht in waar onvrede zit en waar kansen liggen om die onvrede te verminderen. De verwachtingen en wensen lopen uiteen voor zowel de politieke, economische, omgevings- als sociaal-maatschappelijke gevolgen die mensen noemen. Voor deze vier typen gevolgen zien we de volgende aanknopingspunten voor beleid:

- **Politieke gevolgen:** veel mensen hopen dat klimaat- energiebeleid bijdraagt aan de overgang naar duurzame energie, maar verwachten dat de politiek hier onvoldoende effectief in op zal treden. Effectief energietransitiebeleid dat rekening houdt met de zorgen van mensen kan bijdragen aan het overbruggen van het verschil tussen verwachtingen en wensbeelden over de rol van de politiek.
- **Omgevingsgevolgen:** mensen hopen vaak op een leefbare omgeving in het Nederland van de toekomst, maar verwachten dat de bereik- en bewoonbaarheid in het geding zullen komen. Adaptatiebeleid onderbouwen met het nastreven van toekomstige leefbaarheid kan helpen het verschil tussen verwachtingen en wensbeelden te overbruggen.
- **Economische gevolgen:** veel mensen hopen op betaalbare energie, maar verwachten dat energie in de toekomst steeds duurder wordt. Inzetten op de betaalbaarheid van energie met bescherming van lagere inkomens kan de basis vormen voor het overbruggen van het verschil tussen deze verwachtingen en wensbeelden.
- **Sociaal-maatschappelijke gevolgen:** mensen hopen dat andere mensen hun levensstijl aanpassen aan de draagkracht van de aarde om een goede wereld achter te laten voor hun (klein)kinderen, maar verwachten dat die anderen daar niet toe bereid zijn. Beleid dat inzet op gedragsverandering kan het welbevinden van de huidige en latere generaties (meer) als uitgangspunt nemen om het verschil tussen deze wensbeelden en verwachtingen te overbruggen.

Tot slot

Een meerderheid van de Nederlanders is bezorgd over klimaatverandering en hecht belang aan een Nederlandse bijdrage aan klimaataanpak. Tegelijkertijd is de verdeeldheid rond klimaat groot en leeft er onvrede onder burgers rond klimaataanpak. Mensen voelen zich onvoldoende gehoord en gezien en oordelen negatief over de rechtvaardigheid en het resultaat van het klimaatbeleid. Veel mensen hebben het gevoel dat grote bedrijven meer vervuilen, te weinig betalen, worden ontzien en te weinig doen. Daarnaast wegen in hun ogen de belangen van burgers te weinig mee bij het maken van klimaatbeleid, en worden lage inkomens onvoldoende beschermd tegen achteruitgang. Een meerderheid is bezorgd dat klimaatbeleid het leven duurder maakt. Een deel is boos over de aandacht voor klimaat, terwijl andere – als belangrijk(er) ervaren – problemen om oplossing vragen. Die onvrede neemt toe. Bij elkaar vormt dit een afbreukrisico voor de steun voor klimaatbeleid. Het is belangrijk deze onvrede en verdeeldheid serieus te nemen als de overheid de steun voor klimaat- en energietransitiebeleid wil behouden en vergroten.

De overheid zou daartoe in de ontwikkeling van klimaatbeleid meer rekening moeten houden met wat voor burgers belangrijk is en met de rechtvaardigheidsprincipes die voor burgers belangrijk zijn. Het 'vervuiler betaalt'-principe gaat daarin voorop, vooral waar het gaat om de verdeling tussen burgers en bedrijven. Daarnaast zijn verdeling naar draagkracht en bescherming van lage inkomens voor burgers belangrijke rechtvaardigheidsprincipes. Het is daarom van belang transparant te maken hoe grote vervuilers bijdragen aan klimaataanpak en bij beleidsontwikkeling meer aandacht te besteden aan de verdelingseffecten van klimaat- en energiebeleid. Zeker waar maatregelen burgers raken, is het belangrijk de doorwerking voor verschillende groepen goed te doordenken, burgers te betrekken bij de ontwikkeling van beleid en gemaakte afwegingen toe te lichten.

1 Veel mensen bezorgd over klimaat, maar andere zorgen domineren

Kernpunten

- Een meerderheid van de mensen is bezorgd over klimaatverandering (65%).
- Een ruime meerderheid is bezorgd over internationale spanningen en oorlog, het tekort aan betaalbare woningen, de politiek en de regering, en criminaliteit en veiligheid in Nederland (> 80%).
- Een meerderheid van de mensen is bezorgd dat klimaatmaatregelen het leven duurder zullen maken (69%).
- Hbo-/wo-geschoolden, ouderen en vrouwen zijn vaker dan gemiddeld bezorgd over klimaatverandering.

Actuele maatschappelijke problemen overschaduwden zorgen over klimaat

Mensen zijn vaker bezorgd over andere problemen dan over het klimaat. Zo is in 2025 ruim 80% van de mensen bezorgd over internationale spanningen en oorlog, het tekort aan betaalbare woningen en over de politiek en regering, terwijl 'slechts' 65% van de mensen bezorgd is over klimaatverandering. Mensen zijn bovendien minder bezorgd over het klimaat dan in 2024, toen nog 73% van de mensen bezorgd was. Er is ook een daling te zien bij de zorgen over extreem weer, overstromingsrisico en de achteruitgang van de milieukwaliteit. Hoewel een (ruime) meerderheid van de mensen hier bezorgd over is, is dat aandeel gedaald. Wel toegenomen is de bezorgdheid over Nederlandse afhankelijkheid van buitenlandse energie (59% in 2024, 68% in 2025).

Minder zorgen over de gevolgen van klimaatverandering voor eigen situatie

Mensen zijn vaker bezorgd over gevolgen van klimaatverandering in brede zin (collectieve gevolgen) dan over gevolgen voor henzelf (individuele gevolgen). Zo zijn er meer mensen bezorgd over klimaatverandering (65%), dan over de gevolgen daarvan voor hun eigen leven (57%). Ook zijn meer mensen bezorgd over het vaker voorkomen van overstromingen (63%) dan over overstroming van de eigen woning (28%). Mensen zien klimaatverandering dus minder vaak als bedreiging voor henzelf.

Veel mensen bezorgd dat klimaatmaatregelen het leven duurder maken

Veel mensen zijn bezorgd dat de huidige maatregelen tegen klimaatverandering niet voldoende zullen zijn om het probleem op te lossen (64%). En veel mensen zijn ook bezorgd dat klimaatmaatregelen hun leven duurder zullen maken (69%). Bovendien is bijna de helft van de mensen bezorgd dat klimaatmaatregelen ervoor zullen zorgen dat zij anders moeten gaan leven (48%).

Hbo-/wo-geschoolden, vrouwen en 65-plussers vaker bezorgd over klimaat

Mensen met een hbo-/wo-opleiding, vrouwen en 65-plussers zijn vaker dan gemiddeld bezorgd over klimaatverandering en achteruitgang van milieukwaliteit en de natuur. Er is vrijwel geen verschil in zorgen over deze thema's tussen inkomensgroepen. Hbo-/wo-geschoolden, vrouwen en 75-plussers zijn ook vaker dan gemiddeld bezorgd dat de huidige klimaatmaatregelen niet voldoende zullen zijn om het probleem op te lossen.

Jongvolwassenen vaker bezorgd over gevolgen van klimaatverandering voor eigen leven

Hoewel jongvolwassenen (18-25 jaar) niet vaker dan gemiddeld bezorgd zijn over klimaatverandering, zijn zij wel vaker dan gemiddeld bezorgd over de gevolgen van klimaatverandering voor het eigen leven. Dat beeld is anders dan in 2024. De bezorgdheid over de gevolgen voor het eigen leven is in die groep duidelijk toegenomen (59% in 2024, 69% in 2025).

Het type zorgen verschilt tussen groepen

Terwijl bo-²/vmbo-geschoolden minder vaak dan gemiddeld bezorgd zijn over het klimaat, zijn zij juist vaker dan gemiddeld bezorgd over criminaliteit en veiligheid, immigratie, kosten van levensonderhoud, armoede in Nederland, inkomensverschillen, de gezondheidszorg en de opkomst van AI. Ouderen en vrouwen zijn over de meeste voorgelegde thema's bezorgder dan gemiddeld. Jongvolwassenen zijn – net als ouderen – vaker bezorgd over het tekort aan betaalbare woningen dan gemiddeld. Mannen zijn over de meeste thema's juist wat minder bezorgd dan gemiddeld. Naar inkomen zijn er geen sterke verschillen in zorgen over klimaat, milieu en natuur en in ervaren belang van aanpak. Wel zijn er sterke verschillen in de zorgen over de kosten van levensonderhoud, armoede en inkomensverschillen in Nederland, de gezondheidszorg en de opkomst van AI. Mensen met een lager inkomen zijn hier bezorgder over.

Lagere inkomens en niet-hbo-/wo-geschoolden vaker bezorgd over gevolgen klimaatbeleid voor kosten van levensonderhoud

In alle groepen is een meerderheid bezorgd dat maatregelen tegen klimaatverandering hun leven duurder zullen maken, maar mensen in de laagste inkomensgroepen en niet-hbo-/wo-geschoolden zijn hierover duidelijk vaker bezorgd dan gemiddeld. Hbo-/wo-geschoolden zijn juist wat minder vaak bezorgd dat klimaatmaatregelen hun leven duurder zullen maken. Ook zijn zij wat minder bezorgd dat deze maatregelen ervoor zullen zorgen dat ze anders moeten gaan leven.

Ook zorgen bij meerderheid hoogste inkomens dat leven duurder wordt door klimaatbeleid

In de hoogste inkomensgroep is eveneens een meerderheid bezorgd dat het leven duurder wordt door klimaatmaatregelen (62%). Uit een eerdere publicatie (De Kluzenaar et al. 2024) kwam al naar voren dat een meerderheid van de Nederlanders verwacht er financieel op achteruit te gaan door de overgang van fossiele brandstoffen naar een duurzaam energiesysteem. Slechts 7% van de mensen verwacht er hierdoor financieel op vooruit te gaan, ook in de hoogste inkomensgroep. In de beleving van veel mensen lijken de verwachte positieve effecten dus niet op te wegen tegen de verwachte negatieve effecten van klimaatbeleid op de kosten van levensonderhoud.

Er zijn diverse klimaatmaatregelen waar mensen met een hoger inkomen vaker dan gemiddeld van profiteren. Zo bereiken subsidies voor woningverduurzaming de hogere inkomensgroepen het meest (Dröes en Van der Straten 2025). Ook hebben mensen in deze groep vaker een elektrische auto (CBS 2023). Daardoor konden ze vaker gebruikmaken van aanschafsubsidie, zoals de Subsidie Elektrische Personenauto's Particulieren (SEPP) die bestond tot 2025. Een extra voordeel is dat ze minder last hebben van stijgende prijzen aan de pomp. Als mensen minder afhankelijk zijn van fossiele brandstoffen, zoals aardgas en benzine, zijn ze meer weerbaar tegen toekomstige prijsstijgingen door internationale spanningen en toenemende schaarste (Van Hoenselaar en Heerma van Voss 2023; Leguijt et al. 2024). Het totaal van de directe en indirecte effecten van alle beleidsmaatregelen voor de kosten van levensonderhoud van burgers is overigens lastig vast te stellen. De energierekening bijvoorbeeld, een belangrijk deel van de vaste lasten voor huishoudens, wordt beïnvloed door veel verschillende factoren. Denk bijvoorbeeld aan de netkosten, leveringskosten, terugleververgoedingen en terugleverkosten, energiebelastingen en compensaties, prijsfluctuaties op de internationale markt, geopolitieke ontwikkelingen en energiebesparing. Ook productprijzen kunnen stijgen, doordat producenten kosten doorberekenen aan consumenten.

² 'Bo' staat voor 'basisonderwijs'.

Mede dankzij woningverduurzaming is het gemiddelde aardgasgebruik van huishoudens de afgelopen jaren flink gedaald (CBS 2025a). In de Monitor Verduurzaming Gebouwde Omgeving 2025 laat de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) zien dat het energiegebruik in woningen de afgelopen tien jaar is gedaald, vooral door betere isolatie. In die periode is ook het aantal warmtepompen in woningen en zonnepanelen op daken sterk toegenomen. Onderzoek van het Centraal Planbureau (CPB), Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en TNO laat zien dat verduurzaming van eengezinswoningen voor de meeste huishoudens – mede dankzij beschikbare subsidies – zich terug verdient en leidt tot lagere lasten (Schipper et al. 2025). Ondanks deze ontwikkelingen signaleert RVO (2025) dat er op het gebied van energiebesparing en woningverduurzaming nog veel te winnen is. Zo heeft 87% van de woningen nog een cv-ketel en 21% heeft energielabel D of lager.

Tabel 1.1 Zorgen over klimaat en energie, natuur en milieu in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b,c}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
Hoe bezorgd bent u ...																		
... over klimaatverandering	65	59	61	75	64	66	64	66	66	60	70	66	65	66	55	64	70	71
... dat klimaatverandering gevolgen heeft voor uw eigen leven	57	52	56	63	58	55	56	56	60	52	62	69	61	59	47	56	54	55
... dat we vaker te maken krijgen met extreem weer (hittegolven, droogte, wateroverlast door zware regen)	70	67	69	75	72	71	70	69	70	65	76	74	68	70	61	71	75	79
... dat we vaker te maken krijgen met overstromingen	63	59	61	69	64	67	61	62	62	56	70	63	63	61	53	64	71	72
... over mogelijke overstroming van uw woning	28	31	26	28	27	28	26	26	27	24	32	30	31	31	25	25	26	27
... over de afhankelijkheid van Nederland van buitenlandse energiebronnen	68	65	66	73	70	69	70	65	68	66	70	59	61	66	68	70	78	79
... over het opraken van grondstoffen	60	56	58	65	63	61	61	54	59	55	65	61	57	58	51	59	68	69
... over de achteruitgang van de natuur	75	68	73	83	76	77	75	72	76	70	80	77	76	74	69	75	78	79
... dat de kwaliteit van het milieu (waterkwaliteit, bodem- of luchtkwaliteit) achteruitgaat	74	69	71	83	73	77	77	72	75	71	77	73	74	73	68	74	80	79

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordcategorieën: 1) helemaal niet bezorgd; 2) niet erg bezorgd; 3) bezorgd; 4) erg bezorgd; 5) heel erg bezorgd.

c Weergegeven is het percentage 'bezorgd' ('bezorgd' - 'heel erg bezorgd').

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 1.2 Zorgen over gevolgen van klimaatmaatregelen in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b,c}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
Hoe bezorgd bent u dat maatregelen tegen klimaatverandering ...																		
... niet voldoende zullen zijn om het klimaatprobleem op te lossen	64	58	60	75	66	66	64	62	64	60	68	66	67	64	54	62	67	74
... uw leven duurder zullen maken	69	74	72	61	72	72	69	63	62	67	70	70	68	71	67	69	68	68
... ervoor zullen zorgen dat u anders moet gaan leven	48	50	49	45	48	46	49	44	47	47	48	53	50	49	44	46	45	47

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordcategorieën: 1) helemaal niet bezorgd; 2) niet erg bezorgd; 3) bezorgd; 4) erg bezorgd; 5) heel erg bezorgd.

c Weergegeven is het percentage 'bezorgd' ('bezorgd' - 'heel erg bezorgd').

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 1.3 Zorgen over maatschappelijke thema's in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b,c}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
Hoe bezorgd bent u over ...																		
... een tekort aan betaalbare woningen in Nederland	85	86	88	80	87	87	84	83	85	82	88	91	83	75	83	83	91	92
... internationale spanningen en oorlog	85	83	85	86	87	88	85	82	84	81	89	77	79	83	82	89	93	93
... criminaliteit en veiligheid in Nederland	81	87	84	72	83	85	79	80	73	77	84	76	74	74	78	85	91	94
... immigratie in Nederland	71	82	77	55	71	75	71	69	64	71	71	70	63	62	74	76	77	79
... de kosten van levensonderhoud in Nederland	78	84	80	71	84	81	78	72	71	75	81	77	81	79	77	76	77	78
... de manier van samenleven, en de normen en waarden in Nederland	80	83	80	79	82	84	80	79	77	79	81	67	76	76	81	86	90	88
... armoede in Nederland	64	74	65	56	75	71	63	55	54	57	71	59	53	62	61	66	77	79
... inkomensverschillen in Nederland	56	63	56	50	67	62	53	50	48	51	61	57	52	53	51	54	65	65
... de politiek en de regering in Nederland	82	80	81	83	81	86	82	78	81	82	82	75	77	77	81	86	88	90
... de gezondheidszorg in Nederland	73	79	75	67	80	78	73	69	65	67	79	66	69	69	73	76	81	78
... de opkomst van Artificial Intelligence (AI)	60	66	61	54	67	66	64	54	48	53	67	45	48	53	59	69	75	76

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordcategorieën: 1) helemaal niet bezorgd; 2) niet erg bezorgd; 3) bezorgd; 4) erg bezorgd; 5) heel erg bezorgd.

c Weergegeven is het percentage 'bezorgd' ('bezorgd' - 'heel erg bezorgd').

Bron: SCP (KES'25)

2 Klimaataanpak voor meeste mensen belangrijk

Kernpunten

- Een meerderheid vindt het belangrijk dat Nederland bijdraagt aan het tegengaan van klimaatverandering (69%). Ook vindt een meerderheid natuurbehoud, recycling, afvalvermindering en een grotere onafhankelijkheid van buitenlandse energiebronnen belangrijk.
- Hbo-/wo-opgeleiden, vrouwen en ouderen vinden het tegengaan van klimaatverandering vaker dan gemiddeld belangrijk. Vooral bo-/vmbo-geschoolden en havo-/vwo-/mbo-geschoolden en mannen vinden dit minder vaak dan gemiddeld belangrijk.
- In 2025 hechten mensen minder belang aan klimaataanpak dan in 2024.
- Mensen die positiever oordelen over de rechtvaardigheid van klimaatbeleid hechten gemiddeld meer belang aan een Nederlandse bijdrage aan de klimaataanpak.

Meerderheid vindt aanpak klimaatverandering, bescherming natuur en energie-onafhankelijkheid belangrijk

Een ruime meerderheid van de mensen kent (enig) belang toe aan leefstijlverandering (70%), een Nederlandse bijdrage (69%) en een eigen bijdrage om klimaatverandering tegen te gaan (64%). Ook vinden veel mensen de overstap naar duurzame energie belangrijk (68%). Daarnaast vindt een ruime meerderheid het van belang om verdere achteruitgang van de natuur te voorkomen, spullen en grondstoffen te hergebruiken zo min mogelijk afval te produceren (> 75%). Daarnaast vinden veel mensen verminderde afhankelijkheid van buitenlandse energiebronnen belangrijk (74%).

Vrouwen, ouderen en hbo-/wo-opgeleiden vinden klimaataanpak vaker belangrijk

In alle onderzochte groepen vindt een meerderheid de bescherming van klimaat, natuur en milieu belangrijk (zie tabel 2.1 voor een volledig overzicht). Wel zijn er verschillen tussen groepen. Zo vinden hbo-/wo-opgeleiden, vrouwen en ouderen (> 65 jaar) bijna al deze aspecten vaker belangrijk dan gemiddeld. Het tegenovergestelde geldt voor mensen met een bo-/vmbo- en havo-/vwo-/mbo-opleiding en mannen. Ook in deze laatste drie groepen vindt een meerderheid deze aspecten belangrijk, maar wel minder vaak dan gemiddeld.

Daling ervaren belang van tegengaan klimaatverandering

Vergeleken met 2024 hechten mensen eind 2025 minder belang aan de klimaataanpak. Dat is bijvoorbeeld het geval bij het leveren van een eigen bijdrage (64% in 2025, 71% in 2024), anders leven (70% vs. 75%) en een Nederlandse bijdrage (69% vs. 75%). Dit laatste is bovendien onderdeel van een bredere trend. Het deel van de mensen dat belang hechtte aan een Nederlandse bijdrage was in 2022 nog 85% (De Kluienaar en Van der Torre 2023). In de tussenliggende jaren is dit gedaald naar 69% in 2025. In hoofdstuk 4 gaan we nader in op deze ontwikkeling door de tijd.

Ervaren rechtvaardigheid hangt samen met ervaren belang van Nederlandse bijdrage
Naast opleiding, geslacht en leeftijd hangt ook de ervaren procedurele en erkennende rechtvaardigheid positief samen met het belang dat mensen hechten aan een Nederlandse bijdrage aan de klimaataanpak.³ Procedurele rechtvaardigheid gaat over de manier waarop besluiten worden genomen en de invloed die burgers daarop hebben. Erkennende rechtvaardigheid gaat onder andere over de mate waarin beleid rekening houdt met wat voor burgers belangrijk is. Mensen die een Nederlandse bijdrage aan klimaataanpak minder belangrijk vinden, oordelen gemiddeld negatiever over deze vormen van rechtvaardigheid. Ook geeft deze groep vaker aan al tevreden te zijn over wat de regering tot nu toe heeft bereikt, en vinden ze vaker dat Nederland vergeleken met andere landen al veel doet (zie bijlage C, tabel C.1, model 2, te vinden via www.scp.nl bij deze publicatie).

Zorgen over andere thema's hangen ook samen met ervaren belang van Nederlandse bijdrage aan klimaataanpak. Zo vinden mensen die bezorgd zijn over immigratie en kosten van levensonderhoud een Nederlandse bijdrage aan klimaataanpak minder vaak belangrijk. Mensen die zich meer zorgen maken over internationale spanningen en oorlog, een tekort aan betaalbare woningen en inkomensverschillen in Nederland vinden een Nederlandse bijdrage aan klimaataanpak vaker belangrijk (zie bijlage C, tabel C.1, model 3).

³ Zie bijlage C voor een beschrijving van de analyse. De bevindingen van deze analyse moeten met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd: op basis hiervan kunnen geen conclusies worden getrokken over de causaliteit en de richting van deze verbanden.

Tabel 2.1 Klimaat en energie, natuur en milieu: ervaren belang van aanpak in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b,c}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
Hoe onbelangrijk of belangrijk vindt u het dat ...																		
... u zelf een bijdrage levert aan het tegengaan van klimaatverandering	64	56	60	74	65	66	65	65	67	59	69	60	60	62	61	68	71	68
... Nederland minder afhankelijk wordt van buitenlandse energiebronnen	74	68	73	79	75	74	75	71	76	72	75	63	63	72	74	82	83	81
... er overgegaan wordt van kolen, olie en gas naar groene energie (zoals zon- en windenergie)	68	57	67	78	68	69	72	66	69	65	70	64	65	64	60	71	77	76
... we zo min mogelijk afval produceren	76	69	73	85	76	79	77	72	78	74	78	69	66	75	72	80	86	89
... we spullen en grondstoffen zoveel mogelijk hergebruiken	82	76	80	89	82	83	83	83	84	81	83	75	78	78	78	86	90	92
... ervoor gezorgd wordt dat de natuur in Nederland niet verder achteruitgaat	79	74	77	86	80	79	81	79	80	76	82	78	76	75	75	81	87	87
... er anders geleefd gaat worden om klimaatverandering tegen te gaan	70	63	67	79	71	73	70	66	71	65	74	68	65	68	63	72	79	79
... Nederland bijdraagt aan het tegengaan van klimaatverandering	69	60	66	79	69	68	70	66	72	63	74	66	68	67	62	70	75	77

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordschaal: 1) heel onbelangrijk - 10) heel belangrijk.

c Weergegeven is het percentage 'belangrijk' (antwoordscore 6 t/m 10).

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 2.2 Klimaatbestendigheid: ervaren belang van aanpak in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b,c}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
Hoe onbelangrijk of belangrijk vindt u het dat ...																		
... Nederland beter voorbereid is op gevolgen van klimaatverandering	73	65	71	82	72	72	76	74	74	70	76	72	70	76	65	74	79	80
... mensen beter voorbereid zijn op een overstroming (bv. door een voorraad drinken, lang houdbaar eten en medicijnen in huis te hebben)	67	64	66	69	68	67	71	68	64	63	71	61	63	68	62	66	75	77
... mensen beter voorbereid zijn op perioden van hitte	71	68	71	74	71	72	73	69	72	67	75	64	69	71	64	72	79	81
... de overheid investeert in openbare plekken waar mensen naartoe kunnen in geval van nood	72	72	71	72	74	76	73	71	67	67	76	66	68	70	65	74	82	82
... de overheid mij informeert over welke hulp ik waar kan vinden in geval van nood	78	75	77	81	80	80	79	76	79	74	81	72	73	77	73	80	86	88
... mensen anderen in hun omgeving helpen in geval van nood	83	79	81	87	84	84	84	82	85	80	85	80	78	78	77	87	91	90
... ik zelf anderen in mijn omgeving help in geval van nood	82	78	81	87	83	83	83	82	85	79	85	77	78	79	78	87	91	88

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordschaal: 1) heel onbelangrijk - 10) heel belangrijk.

c Weergegeven is het percentage 'belangrijk' (antwoordscore 6 t/m 10).

Bron: SCP (KES'25)

3 Veel mensen voelen urgentie bij klimaataanpak, maar er is ook veel onvrede

Kernpunten

- Ongeveer zes op de tien mensen voelt urgentie bij klimaataanpak en vindt dat de regering te weinig doet.
- Slechts een op de tien mensen is tevreden met wat de regering bereikt met het klimaatbeleid.
- Een derde ervaart enige boosheid over de aandacht voor klimaat ten opzichte van andere problemen.
- Een substantiële minderheid vindt dat de regering te veel doet (ongeveer vier op tien).
- De groep die aangeeft zich boos te maken over de aandacht voor klimaat ten opzichte van andere problemen is gegroeid. Was dit in 2024 nog ongeveer een kwart, eind 2025 gaat het om ongeveer een derde.
- Een derde van de mensen weegt klimaatambities van politieke partijen mee in hun stemkeuze.

Een meerderheid ervaart urgentie, onvrede over klimaataanpak gaat twee kanten op. Veel mensen vinden klimaataanpak enigszins urgent. Maar er is wel verdeeldheid. Aan de ene kant vindt een groot deel van de mensen dat de mensheid zo snel mogelijk in actie moet komen tegen klimaatverandering, en dat de regering nu te weinig doet aan klimaatverandering (beide ongeveer zes op de tien). Maar aan de andere kant is er een substantiële groep die vindt dat de regering juist te veel doet, en dat Nederland al veel meer doet dan andere landen (beide ongeveer vier op de tien). Verder leeft er onvrede bij ongeveer een op de drie mensen over de aandacht voor klimaat ten opzichte van andere problemen die zij als belangrijker zien, en twijfel over de zin van een Nederlandse bijdrage in de totale mondiale vervuiling. Een ongeveer even groot deel ervaart ook andersoortige onvrede over de klimaataanpak. Zo heeft een derde van de mensen het gevoel dat klimaatmaatregelen door een kleine groep worden opgedrongen aan de rest (ruim een derde heeft dat gevoel niet). En ruim een derde van de mensen geeft aan door alle discussies over milieu en klimaat het gevoel te hebben nergens meer van te mogen genieten. Bijna de helft van de mensen is niet tevreden over wat de regering met het klimaatbeleid bereikt; slechts een fractie is tevreden (een op de tien).

Een derde weegt klimaatambities van partijen mee in stemkeuze

Een aanzienlijk deel van de mensen vindt het belangrijk dat Nederland bijdraagt aan het tegengaan van klimaatverandering, zoals we al zagen in hoofdstuk 2. Desondanks speelt wat partijen voor het klimaat willen doen een relatief kleine rol bij het bepalen van de stem bij Tweede Kamerverkiezingen. Ruim een derde (35%) geeft aan het stemgedrag te laten bepalen door de mate van inzet door politieke partijen voor het klimaat. Bijna drie op de tien (27%) zegt dat klimaat geen rol speelt bij het stemmen, en de rest antwoordt neutraal. Hoe belangrijker mensen een Nederlandse bijdrage aan klimaataanpak vinden, hoe zwaarder zij hun stem bij verkiezingen laten bepalen door wat een partij voor het klimaat zegt te willen doen (zie bijlage C, tabel C.2).⁴

⁴ Zie bijlage C voor een beschrijving van de analyse. De bevindingen van deze analyse moeten met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd: op basis hiervan kunnen geen conclusies worden getrokken over de causaliteit en de richting van deze verbanden.

Groeiende onvrede over aandacht voor klimaat boven andere problemen

In vergelijking met 2024 valt ook de toegenomen onvrede op over de aandacht voor klimaat ten opzichte van andere problemen die voor mensen belangrijk(er) zijn. De groep die hierover boosheid voelt is beduidend groter geworden (34% in 2025, 24% in 2024), terwijl de groep die dit niet voelt juist wat kleiner is (37% vs. 43%). Dat de tevreden en ontevreden groepen vrijwel even groot zijn, kan duiden op minder acceptatie van klimaataandacht, maar ook op groeiende onvrede over voor burgers andere problemen die in hun ogen maar niet opgelost worden. Die boosheid laat de afgelopen vijf jaar een toenemende trend zien (zie hoofdstuk 4).

Hbo-/wo-opgeleiden steunen klimaatbeleid meer

De ervaren urgentie van klimaataanpak verschilt naar opleiding. Zo ervaren hbo-/wo-opgeleiden vaker dan gemiddeld urgentie rond klimaataanpak. Zij vinden een Nederlandse bijdrage ook vaker zinvol. Bovendien ervaren ze minder vaak dat klimaatmaatregelen zouden worden opgedrongen door een kleine groep. Tegelijkertijd ervaren ze te weinig inzet en zijn ze kritisch op het resultaat: slechts 6% is tevreden over wat de regering bereikt met het klimaatbeleid. Zij denken ook minder vaak dan gemiddeld dat Nederland al veel meer doet dan andere landen.

Vrouwen ervaren gemiddeld meer urgentie van klimaataanpak dan mannen

Er zijn eveneens verschillen zichtbaar in opvattingen tussen mannen en vrouwen. Vrouwen ervaren vaker urgentie van klimaataanpak, vinden vaker dat de regering nu te weinig doet, en hebben minder vaak het gevoel dat een kleine groep het klimaatbeleid opdringt aan de rest. Mannen denken vaker dat de regering te veel doet en dat Nederland ook veel meer doet dan andere landen. Ze denken vaker dat de Nederlandse bijdrage weinig zin heeft. Onder mannen leeft ook meer onvrede over de aandacht voor klimaat ten opzichte van andere problemen in de samenleving. Dit gevoel leeft eveneens vaker dan gemiddeld onder bo-/vmbo-geschoolden en onder mensen ouder dan 46 jaar.

Tabel 3.1 Ervaren (on)tevredenheid en ervaren urgentie rond klimaataanpak in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{abc}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
De mensheid moet zo snel mogelijk in actie komen tegen klimaatverandering, anders is het te laat (eens). ^d	64	57	57	73	68	62	59	64	67	62	66	67	66	64	61	59	67	69
De mensheid moet zo snel mogelijk in actie komen tegen klimaatverandering, anders is het te laat (oneens). ^d	14	15	18	9	11	12	16	16	14	16	12	14	15	15	17	14	10	10
Ik heb het gevoel dat het weer in Nederland merkbaar is veranderd door klimaatverandering (eens).	52	42	49	63	53	53	53	53	53	49	54	48	52	51	44	52	60	60
Ik heb het gevoel dat het weer in Nederland merkbaar is veranderd door klimaatverandering (oneens).	17	19	20	12	16	16	19	19	17	20	14	20	20	17	23	15	10	11
Er is in Nederland discussie over de vraag in hoeverre we maatregelen moeten nemen tegen klimaatverandering. Sommige mensen vinden dat de Nederlandse regering te veel doet om klimaatverandering tegen te gaan. Anderen vinden dat de Nederlandse regering te weinig doet. Waar zou u uzelf plaatsen? (te veel) ^{ef}	41	43	46	32	37	42	39	44	39	45	36	37	36	39	49	44	39	39
Er is in Nederland discussie [...] uzelf plaatsen? (te weinig) ^{ef}	59	57	54	68	63	58	61	56	61	55	64	63	64	61	51	56	61	61
Nederland doet al veel meer dan andere landen aan het tegengaan van klimaatverandering (eens).	43	47	47	34	37	46	46	42	44	48	38	41	39	39	49	46	48	38
Nederland doet al veel meer dan andere landen aan het tegengaan van klimaatverandering (oneens).	21	13	16	33	21	19	20	24	25	20	21	22	25	24	19	19	18	16
De bijdrage van Nederland aan de totale vervuiling op deze wereld is zo klein dat het weinig zin heeft dat de Nederlandse regering maatregelen neemt (eens).	29	35	32	20	26	32	30	28	30	34	24	24	24	29	34	33	30	28
De bijdrage van Nederland aan de totale vervuiling op deze wereld is zo klein dat het weinig zin heeft dat de Nederlandse regering maatregelen neemt (oneens).	43	31	37	60	46	42	41	46	46	40	46	42	45	42	37	43	44	48
Ik heb het gevoel dat een kleine groep Nederlanders maatregelen tegen klimaatverandering opdringt aan de rest (eens).	33	40	36	25	33	36	35	32	31	38	28	27	25	26	39	38	41	37

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
Ik heb het gevoel dat een kleine groep Nederlanders maatregelen tegen klimaatverandering opdringt aan de rest (oneens).	36	23	30	54	35	35	36	42	41	34	38	31	47	41	29	37	32	32
Ik heb soms het gevoel dat ik nergens meer van mag genieten, door alle discussie over milieu en klimaat (eens).	35	42	38	25	30	37	38	37	32	38	32	29	24	31	40	40	43	39
Ik heb soms het gevoel dat ik nergens meer van mag genieten, door alle discussie over milieu en klimaat (oneens).	40	29	35	56	43	42	39	41	46	37	43	44	49	42	35	38	37	37
Ik maak me boos over al die aandacht voor het klimaat terwijl er belangrijkere problemen zijn die opgelost moeten worden (eens).	34	44	36	22	36	38	33	31	31	38	29	31	25	25	39	39	40	39
Ik maak me boos over al die aandacht voor het klimaat terwijl er belangrijkere problemen zijn die opgelost moeten worden (oneens).	37	23	32	54	38	34	35	40	43	33	40	39	45	42	29	34	33	33
Ik ben tevreden over wat de regering bereikt met haar klimaatbeleid (eens).	10	11	11	6	10	10	10	7	10	11	8	12	11	8	7	8	12	12
Ik ben tevreden over wat de regering bereikt met haar klimaatbeleid (oneens).	47	39	42	61	48	49	45	52	52	51	44	41	52	49	48	47	46	48
Bij verkiezingen wordt mijn stem voor een deel bepaald door wat partijen voor het klimaat willen doen (eens).	35	23	33	48	37	38	36	37	38	36	34	39	40	31	30	36	33	37
Bij verkiezingen wordt mijn stem voor een deel bepaald door wat partijen voor het klimaat willen doen (oneens).	27	32	27	22	25	25	26	30	27	27	26	23	21	29	34	25	28	25

- a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.
- b Antwoordcategorieën: 1) helemaal niet bezorgd; 2) niet erg bezorgd; 3) bezorgd; 4) erg bezorgd; 5) heel erg bezorgd.
- c Weergegeven is het percentage 'eens' ('eens' - 'helemaal mee eens') en het percentage 'oneens' ('oneens' - 'helemaal mee oneens').
- d Deze vraagstelling is op basis van Nederland in Beeld (NIB).
- e Antwoordschaal: 1) de Nederlandse regering doet te weinig om klimaatverandering tegen te gaan - 10) de Nederlandse regering doet te veel om klimaatverandering tegen te gaan.
- f Weergegeven is het percentage 'te weinig' (score 1 t/m 5) en het percentage 'te veel' (score 6 t/m 10).

Bron: SCP (KES'25); SCP/CBS (NIB'25 jul-okt)

4 Trend 2021-2025: ervaren belang klimaat daalde, boosheid nam toe

Kernpunten

- De meeste mensen denken dat het klimaat de afgelopen 100 jaar veranderd is. Dit is niet veranderd tussen 2021 en 2025.
- Mensen vinden in 2025 nog steeds dat klimaatverandering vooral door de mens komt, maar mensen zijn de rol van natuurlijke processen gemiddeld wel iets groter gaan inschatten dan eerder (in 2021).
- De ervaren urgentie van actie tegen klimaatverandering door de mens is wat afgenomen.
- De boosheid over de aandacht voor klimaat ten opzichte van andere problemen is toegenomen.
- Het ervaren belang van anders leven, de energietransitie en een Nederlandse bijdrage aan klimaataanpak is wat gedaald.

Inleiding

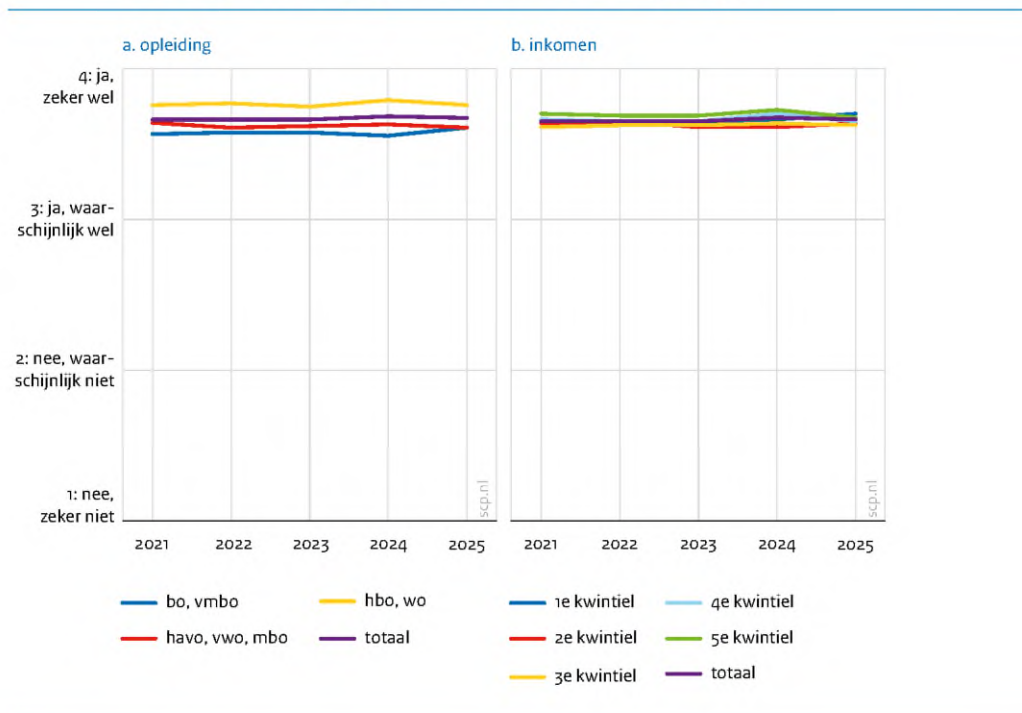
In de hoofdstukken 2 en 3 keken we naar het ervaren belang en onvrede rond klimaataanpak in 2025. In de enquête Nederland in Beeld zijn gegevens voor een aantal kernindicatoren rond ervaren belang van klimaataanpak en onvrede beschikbaar voor de jaren sinds 2021. Die gegevens bieden de kans om aanvullend te kijken naar ontwikkelingen in de tijd. Dit hoofdstuk kijkt naar de ontwikkelingen in de tijd op basis van die data van Nederland in Beeld⁵ voor de periode 2021-2025 en is daarmee een verdieping bij de voorgaande hoofdstukken.

⁵ Zie bijlage F.

Mensen zijn in 2025 even overtuigd van klimaatverandering als in 2021

Figuur 4.1 laat de ontwikkeling in de tijd zien van het antwoord op de vraag of mensen denken dat het klimaat de afgelopen 100 jaar veranderd is. Het antwoord ligt (gemiddeld) het dichtst aan tegen het antwoord 'ja, zeker wel'. Dit is niet veranderd tussen 2021 en 2025. De verschillen tussen opleidingsgroepen zijn klein. Er zijn geen verschillen naar inkomen.

Figuur 4.1 Antwoorden op de vraag: 'Denkt u dat het klimaat de afgelopen 100 jaar wel of niet veranderd is?' in de populatie als geheel, naar opleiding en inkomen, bevolking 18 jaar en ouder, 2021-2025 (in gemiddelde antwoordscore, gewogen)

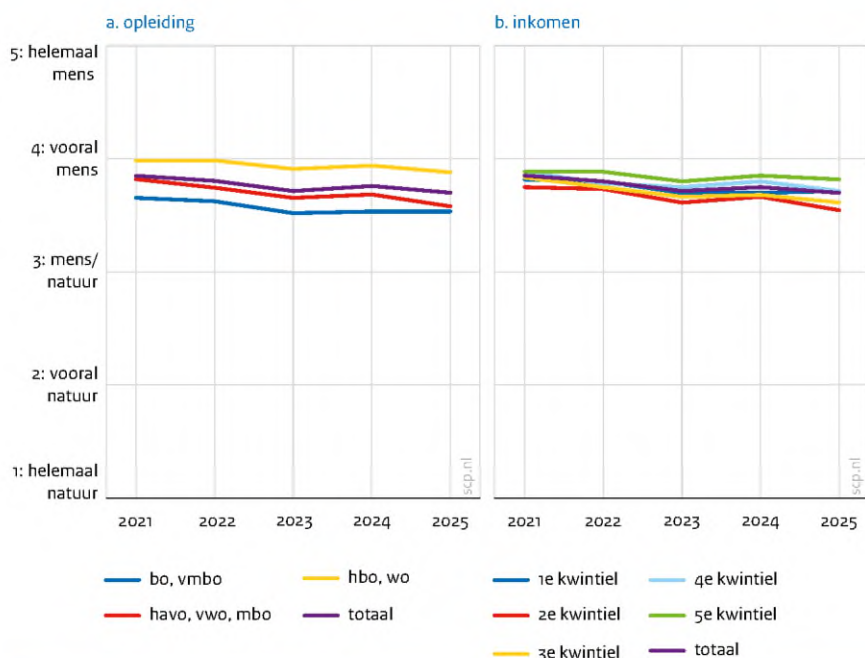

Bron: SCP/CBS (NIB juli 2021-okt 2025)

Kleine verschuiving zichtbaar naar natuur als oorzaak van klimaatverandering

Aan mensen is gevraagd in welke mate zij denken dat het klimaat de afgelopen 100 jaar vooral is veranderd door de mens, of door natuurlijke processen (figuur 4.2). Het antwoord ligt (gemiddeld) het dichtst aan tegen het antwoord 'vooral door de mens'. Er zijn kleine verschillen naar opleiding. De gemiddelde score is licht gedaald tussen 2021 en 2025. Hierbij gingen mensen de rol van natuurlijke processen gemiddeld iets groter inschatten, maar deze verschillen zijn erg klein.

Figuur 4.2 Antwoorden op de vraag: 'Denkt u dat het klimaat de afgelopen 100 jaar is veranderd door de mens of is het volgens u een natuurlijke verandering?' in de populatie als geheel, naar opleiding en inkomen, bevolking 18 jaar en ouder, 2021-2025 (in gemiddelde antwoordscore, gewogen)^a

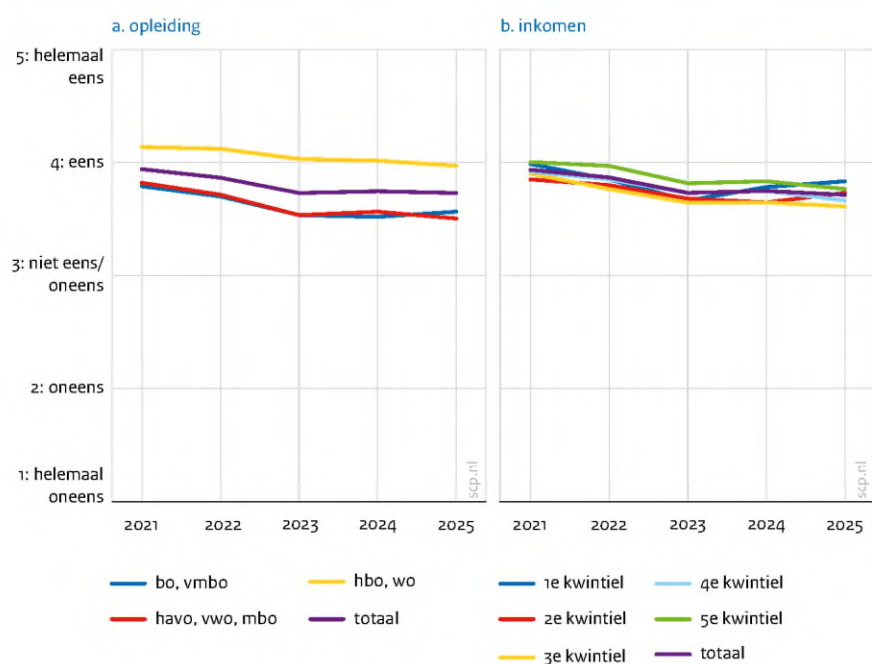
a) Antwoordcategorieën: 1) helemaal door de natuur; 2) vooral door de natuur; 3) evenveel door de mens als door de natuur; 4) vooral door de mens; 5) helemaal door de mens.

Bron: SCP/CBS (NIB juli 2021-okt 2025)

Ervaren urgentie neemt iets af

Figuur 4.3 laat de ontwikkeling in de tijd zien van de mate waarin mensen het eens of oneens zijn met de stelling 'De mensheid moet zo snel mogelijk in actie komen om klimaatverandering tegen te gaan, anders is het te laat'. Er zijn vooral verschillen naar opleiding. Het antwoord ligt (gemiddeld) het dichtst aan tegen het antwoord 'eens'. De gemiddelde score is licht gedaald tussen 2021 en 2025, maar deze verschillen zijn klein.

Figuur 4.3 Reacties op de stelling: 'De mensheid moet zo snel mogelijk in actie komen om klimaatverandering tegen te gaan, anders is het te laat' in de populatie als geheel, naar opleiding en inkomen, bevolking 18 jaar en ouder, 2021-2025 (in gemiddelde antwoordscore, gewogen)

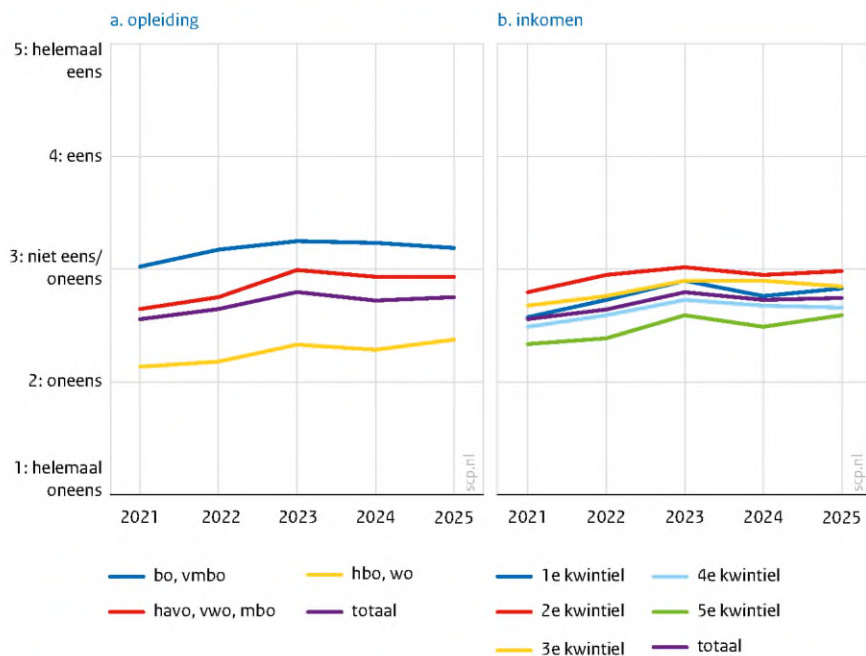

Bron: SCP/CBS (NIB juli 2021-okt 2025)

Boosheid over prioritering van klimaat ten opzichte van andere thema's neemt wat toe

Mensen zijn het tussen 2021 en 2025 vaker eens met de stelling 'Ik maak me boos over al die aandacht voor het klimaat, terwijl er belangrijkere problemen zijn die opgelost moeten worden' (figuur 4.4). De gemiddelde score van de populatie is licht gestegen in deze periode. Ook hier springen vooral de verschillen naar opleiding in het oog. Het antwoord voor de bevolking als geheel ligt (gemiddeld) het dichtst aan tegenwoord 'niet eens, niet oneens'. Het antwoord onder hbo-/wo-geschoolden ligt (gemiddeld) echter het dichtst bij het antwoord 'oneens'.

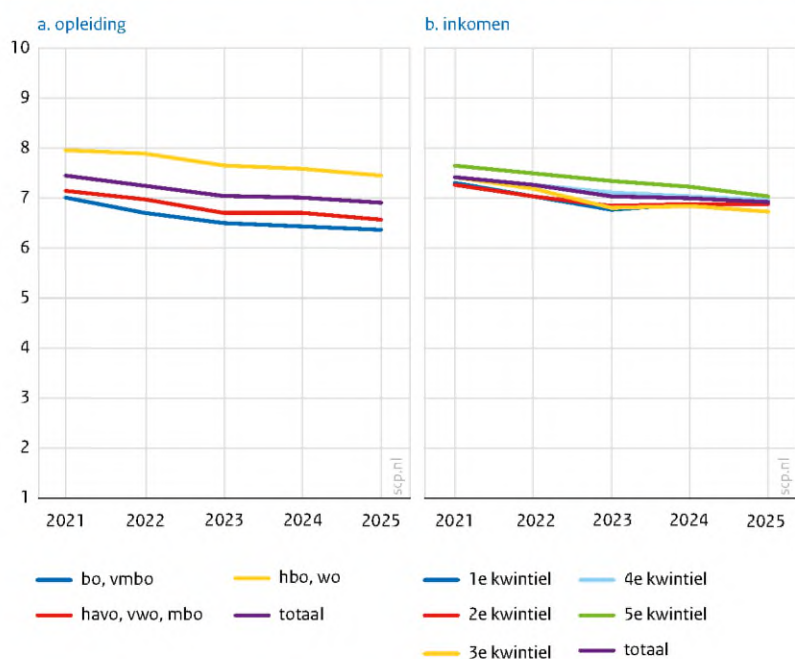
Figuur 4.4 Reacties op de stelling: 'Ik maak me boos over al die aandacht voor het klimaat, terwijl er belangrijkere problemen zijn die opgelost moeten worden' in de populatie als geheel, naar opleiding en inkomen, bevolking 18 jaar en ouder, 2021-2025 (in gemiddelde antwoordscore, gewogen)

Bron: SCP/CBS (NIB juli 2021-okt 2025)

Ervaren belang van anders leven om klimaatverandering tegen te gaan licht gedaald
 Figuur 4.5 laat de ontwikkeling tussen 2021 en 2025 zien van het belang dat mensen toegekennen aan
 anders leven om klimaatverandering tegen te gaan. Bij deze stelling vallen eveneens vooral de verschillen
 naar opleiding op. Het antwoord voor de bevolking als geheel ligt (gemiddeld) het dichtst aan tegen de
 7 op een 10-puntsschaal. De gemiddelde score van de populatie is licht gedaald in de tijd, maar nog altijd
 redelijk hoog.

Figuur 4.5 Antwoorden op de vraag: 'Hoe belangrijk vindt u het dat er anders geleefd gaat worden om klimaatverandering tegen te gaan?' in de populatie als geheel, naar opleiding en inkomen, bevolking 18 jaar en ouder, 2021-2025 (in gemiddelde antwoordscore, gewogen)^a

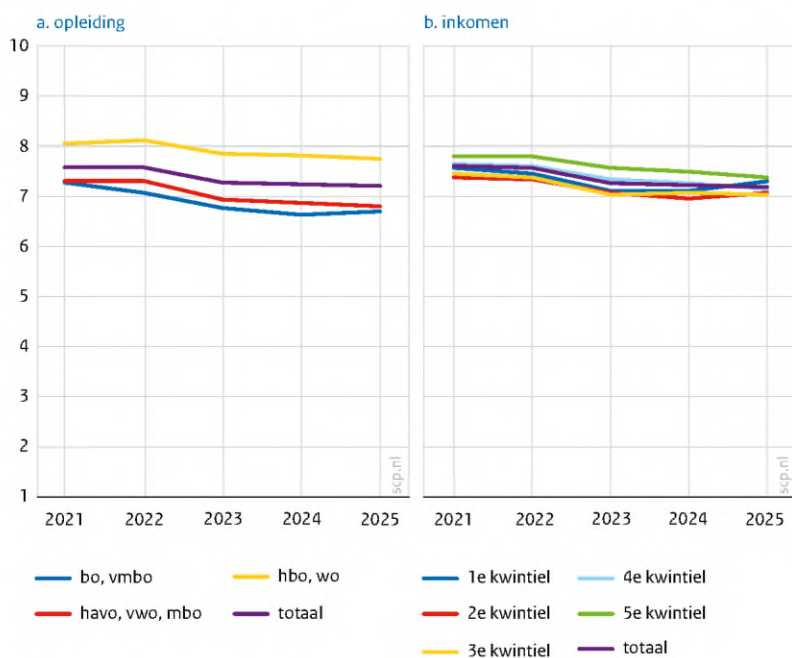
a Antwoordschaal: 1) heel onbelangrijk - 10) heel belangrijk.

Bron: SCP/CBS (NIB juli 2021-okt 2025)

Ervaren belang van energietransitie wat gedaald

Figuur 4.6 laat de ontwikkeling tussen 2021 en 2025 zien van het belang dat mensen toekennen aan de overstap van fossiele naar duurzame bronnen van energie. Opnieuw springen vooral de verschillen naar opleiding in het oog. De gemiddelde antwoordscore voor de bevolking als geheel lag in 2021 afgerond het dichtst aan tegen de 8 en nadert in 2025 de 7 op een 10-puntsschaal. Deze gemiddelde score is dus licht gedaald in de tijd, maar nog altijd vrij hoog.

Figuur 4.6 Antwoorden op de vraag: 'Hoe belangrijk vindt u het dat er een omschakeling plaatsvindt van kolen, olie en gas naar groene energie (zoals zon- en windenergie) om klimaatverandering tegen te gaan?' in de populatie als geheel, naar opleiding en inkomen, bevolking 18 jaar en ouder, 2021-2025 (in gemiddelde antwoordscore, gewogen)^a

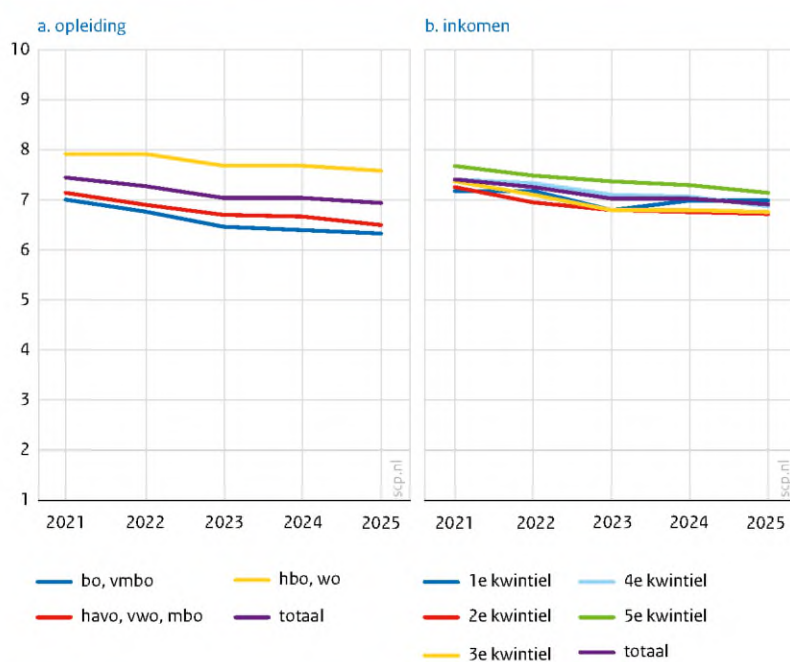
a Antwoordschaal: 1) heel onbelangrijk - 10) heel belangrijk.

Bron: SCP/CBS (NIB juli 2021-okt 2025)

Ervaren belang van Nederlandse bijdrage aan klimaataanpak wat gedaald

Figuur 4.7 toont de ontwikkeling tussen 2021 en 2025 van het belang dat mensen toekennen aan een Nederlandse bijdrage aan klimaataanpak. Wederom vallen vooral de verschillen naar opleiding op. De gemiddelde antwoordscore voor de bevolking als geheel ligt afgerond het dichtst aan tegen antwoordcategorie 7 op een 10-puntsschaal. Over tijd is de gemiddelde score licht gedaald, maar nog altijd redelijk hoog.

Figuur 4.7 Antwoorden op de vraag: 'Hoe belangrijk vindt u het dat Nederland bijdraagt aan het tegengaan van klimaatverandering?' in de populatie als geheel, naar opleiding en inkomen, bevolking 18 jaar en ouder, 2021-2025 (in gemiddelde antwoordscore, gewogen)^a

a Antwoordschaal: 1) heel onbelangrijk - 10) heel belangrijk.

Bron: SCP/CBS (NIB juli 2021-okt 2025)

5 Steun voor veel klimaat- en energiemaatregelen

Kernpunten

- Een meerderheid steunt overheidsinvesteringen in duurzame energieoplossingen, zoals groene waterstof, batterijen en wind op zee. Ongeveer de helft steunt overheidsinvesteringen in kernenergie en warmtenetten.
- Er is geen meerderheid voor investering in wind op land, CO₂-opslag, vleestaks, zuiveltaks, gaswinning in Groningen, meer gaswinning op de Noordzee en krimp van de veestapel. De vleestaks, zuiveltaks en gaswinning in Groningen stuiten daarbij op de meeste weerstand: meer dan de helft van de mensen is tegen deze maatregelen.
- Er is verschil tussen groepen in de steun voor klimaatmaatregelen. Dit is vooral het geval naar opleiding, maar vaak ook naar leeftijd en geslacht. Onder hbo-/wo-opgeleiden is de steun voor klimaatbeleid vaak hoger dan gemiddeld.

Meerderheid steunt overheidsinvesteringen in duurzame energieoplossingen

Een meerderheid steunt investeringen in alternatieve energiebronnen en energieoplossingen die kunnen bijdragen aan CO₂-reductie. Zo is er relatief veel steun voor overheidsinvestering in groene waterstof (70%), grote batterijen voor energieopslag (64%) en wind op zee (62%). Een kleine meerderheid steunt ook de warmtepompplicht bij vervanging van de cv-ketel (58%) en de aanleg van warmtenetten (55%). Over andere maatregelen lopen de meningen meer uiteen. We zien bijvoorbeeld geen duidelijke meerderheid en meer weerstand bij kernenergie (51% voor en 22% tegen), wind op land (46% vs. 28%), ondergrondse opslag van broeikasgassen (38% vs. 21%) en nieuwe aardgaswinning op de Noordzee (42% vs. 30%). Waar een meerderheid wel negatief tegenover staat, is aardgaswinning in Groningen (24% voor vs. 54% tegen).

Vaak weerstand tegen prijsmaatregelen, maar niet altijd

Vaak is er meer steun voor de 'wortel' dan voor de 'stok'. Maatregelen waar burgers voordeel van hebben, zoals subsidies en investeringen, krijgen vaak relatief veel steun (De Kluizenaar et al. 2025). Dat zien we hier bijvoorbeeld bij de relatief hoge steun voor investering in het openbaar vervoer (79%). Daarentegen is in het algemeen de steun voor beprijzende maatregelen, zoals belastingverhoging, vaak lager en de weerstand juist wat groter. Dat zien we hier bijvoorbeeld bij de vleestaks (29% voor en 51% tegen) en de zuiveltaks (20% vs. 59%). Dit principe gaat zeker niet altijd op. Zo zijn er uitzonderingen bij ruimere steun voor het heffen van extra belasting op aardgas voor huishoudens die veel gas gebruiken⁶ (57% voor en 18% tegen) en de vliegtaks (52% vs. 28%). Maatregelen specifiek gericht op bedrijven in Nederland krijgen brede steun: zowel een belastingverhoging voor vervuilende bedrijven (74%) als overheidsinvestering in het verduurzamen van de industrie (76%).

Sterke verdeeldheid over krimp veestapel

Er is relatief weinig steun voor maatregelen om het vee op Nederlandse boerderijen te verminderen. De meningen daarover zijn sterk verdeeld, met 39% voor en 33% tegen; 28% neemt een neutrale middenpositie in (niet eens, niet oneens). Deze verdeeldheid reflecteert het gepolariseerde debat rond de veestapel. De zwakke steun valt op in vergelijking met bredere steun voor het klimaatbeleid.

⁶ Weergegeven zijn de percentages voorstanders en tegenstanders van de voorgeselde maatregel 'dat mensen die veel gas gebruiken (meer dan 1000 kub per jaar) over het extra gebruik meer energiebelasting betalen'.

Meer steun voor klimaat- en energiemaatregelen onder hbo-/wo-geschoolden

Er zijn sterke verschillen in de mate waarin groepen klimaat- en energiebeleid steunen, vooral naar opleiding en geslacht. Hbo-/wo-opgeleiden steunen deze maatregelen vaker dan gemiddeld in de bevolking. Zo steunen zij vaker investeringen in groene waterstof, windmolens, warmtenetten, verduurzaming van de industrie, CO₂-opslag en in het openbaar vervoer. Ook de acceptatie van een vleestaks, zuiveltaks, vliegtaks, rekeningrijden en krimp van de veestapel is in deze groep groter dan gemiddeld. Een uitzondering hierop is de steun voor aardgaswinning in Groningen of de Noordzee. De steun hiervoor is in deze groep juist lager dan gemiddeld. Bij hbo-/wo-opgeleiden zien we een duidelijke stellingname rond kernenergie: meer dan gemiddeld zijn zij voorstander van kernenergie, maar ook meer dan gemiddeld tegenstander.

Mannen en vrouwen verschillen in steun naar type maatregelen

Mannen zijn minder bezorgd over klimaatverandering, natuur en milieu dan vrouwen (hoofdstuk 1) en vinden de aanpak ervan minder belangrijk (hoofdstuk 2). Toch is de steun voor concrete klimaat- en energiemaatregelen lang niet altijd lager onder mannen. In veel gevallen is deze zelfs hoger dan bij vrouwen. Dit verschil in steun voor maatregelen is sterk afhankelijk van het type maatregel. Onder mannen is bijvoorbeeld de steun voor overheidsinvesteringen in bepaalde vormen van duurzame energie-infrastructuur groter dan onder vrouwen. Mannen steunen bijvoorbeeld (veel) vaker dan vrouwen investering in kernenergie (64% vs. 39%), batterijopslag (71% vs. 58%) en groene waterstof (73% vs. 66%). Ook de steun voor aardgaswinning op zee (51% vs. 33%) en CO₂-opslag (45% vs. 32%) is groter onder mannen. Mannen voelen juist meer weerstand tegen investering in warmtenetten (17% vs. 10% tegen) en windmolens op land (31% vs. 25% tegen). Ook zijn zij vaker tegen maatregelen die de eigen financiën kunnen raken (bv. hogere belasting voor grootverbruikers van gas en een vlees-, zuivel- en vliegtaks). Dit sluit aan bij eerder onderzoek. Dat liet zien dat voor mannen economische risico's die zij associëren met klimaatbeleid zwaarder meewegen dan voor vrouwen (Arbuckle en Mercer 2020; De Kluienaar en Flore 2021). Voor vrouwen lijken de gevolgen voor gezondheid en welzijn meer mee te wegen dan voor mannen (Bord en O'Connor 1997). Vrouwen zijn vaker tegen aardgaswinning in Groningen en tegen investeringen in kernenergie. Vrouwen steunen juist vaker de verplichting om oude cv-ketels te vervangen voor een schoner alternatief (61% vs. 56%), de vleestaks (31% vs. 27%) en de zuiveltaks (22% vs. 18%).

Steun voor klimaatbeleid verschilt tussen leeftijdsgroepen, maar niet duidelijk in één richting

Ook tussen leeftijdsgroepen zijn er verschillen, maar ook niet consistent in één bepaalde richting. Zo is er onder 55-plussers vaker steun voor investering in groene waterstof, batterijopslag en belasting voor industrie en autogebruik. En 65-plussers steunen daarnaast ook vaker dan gemiddeld investering in verduurzamen van de industrie, krimp van de veestapel, ov-verbetering en de vliegtaks. Onder 65-plussers gaat stevige weerstand tegen continuering van de aardgaswinning in Groningen samen met bovengemiddelde steun voor aardgaswinning op de Noordzee.

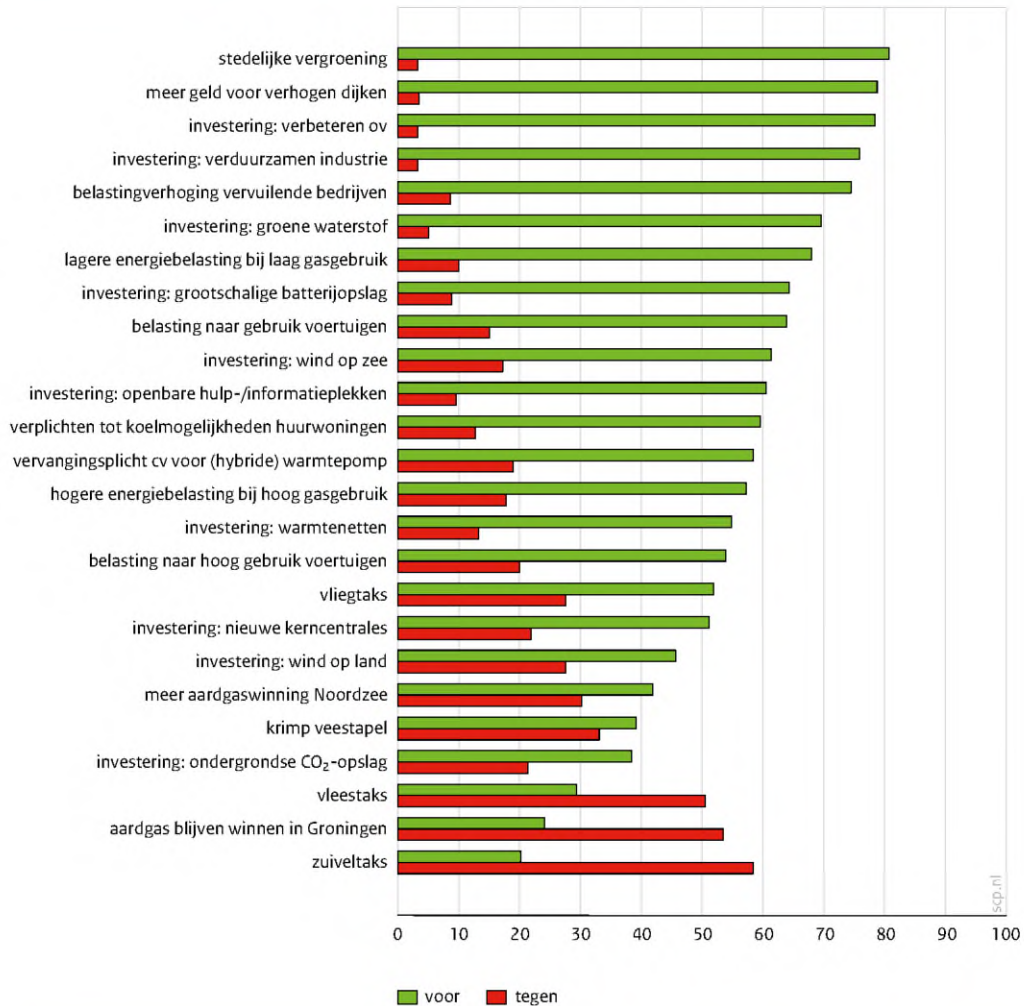
Steun voor de meeste maatregelen vergelijkbaar met 2024

Ten opzichte van 2024 is er eind 2025 weinig veranderd aan de hoeveelheid steun voor klimaat- en energiemaatregelen. Wel is de steun voor gaswinning op de Noordzee evident gestegen (van 32% in 2024 naar 42% in 2025) en is de weerstand wat gedaald (van 35% naar 30%). Kleinere verschuivingen zien we in de steun voor batterijen (van 60% naar 64%), CO₂-opslag (van 35% naar 39%) en voor overheidsinvestering in verduurzaming van de Nederlandse industrie (van 73% naar 76%). Tegelijkertijd is de steun voor belastingverhoging voor vervuilende bedrijven juist iets geslonken (van 80% naar 75%), hoewel nog steeds een ruime meerderheid deze beide maatregelen steunt.

Brede steun voor klimaatadaptatiemaatregelen

Een ruime meerderheid vindt het belangrijk dat Nederland beter voorbereid is op de gevolgen van klimaatverandering. Naast de hiervoor genoemde maatregelen voor klimaatmitigatie, toont figuur 5.1 brede steun voor klimaatadaptatiemaatregelen, zoals verhoging van dijken en stedelijke vergroening. Interessante verdieping, bijvoorbeeld dat jong en oud daar duidelijk verschillend over denken, komt aan de orde in hoofdstuk 7.

Figuur 5.1 Steun voor klimaat- en energiemaatregelen (inclusief adaptatiebeleid) in de populatie als geheel, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b,c,d}

- a Antwoordcategorieën: 1) sterk tegen; 2) tegen; 3) een beetje tegen; 4) niet voor, niet tegen; 5) een beetje voor; 6) voor; 7) sterk voor.
- b Weergegeven is het percentage 'voor' ('een beetje voor' - 'sterk voor') en het percentage 'tegen' ('een beetje tegen' - 'sterk tegen'). Niet weergegeven is de antwoordcategorie 'niet voor, niet tegen', waardoor de percentages in deze figuur niet optellen tot 100%.
- c Het item 'lagere energiebelasting bij laag gasgebruik' gaat over de volgende maatregel: dat mensen die weinig gas gebruiken (tot 1000 kuub per jaar) minder energiebelasting betalen'. Het item 'hogere energiebelasting bij hoog gasgebruik' gaat over de volgende maatregel: 'dat mensen die veel gas gebruiken (meer dan 1000 kuub per jaar) over het extra gebruik meer energiebelasting betalen'.
- d Het item 'belasting gebruik voertuigen' gaat over de volgende maatregel: 'het vervangen van de motorrijtuigenbelasting door een belasting op het gebruik van het voertuig. Dit betekent dat mensen die weinig rijden minder betalen dan mensen die veel rijden'. Het item 'belasting hoog gebruik voertuigen' gaat over de volgende maatregel: 'het vervangen van de motorrijtuigenbelasting door een belasting op het gebruik van het voertuig. De eerste 5000 kilometer per jaar zijn belastingvrij. Mensen die meer dan 5000 kilometer rijden betalen extra belasting over de extra kilometers'.

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 5.1 Steun voor klimaat- en energiemaatregelen in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b,c}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
In welke mate bent u voor of tegen de volgende mogelijke klimaat- en energiemaatregelen?																		
het winnen van meer aardgas op de Noordzee (voor)	42	41	46	38	39	43	46	41	43	51	33	34	33	37	43	48	49	54
het winnen van meer aardgas op de Noordzee (tegen)	30	25	26	40	32	29	28	33	30	29	31	35	34	32	24	30	31	24
het blijven winnen van aardgas in Groningen (voor)	24	22	27	22	25	23	24	26	27	32	16	16	22	26	28	28	25	21
het blijven winnen van aardgas in Groningen (tegen)	54	50	50	62	52	60	55	55	51	48	59	58	51	45	47	55	61	64
dat de Nederlandse overheid investeert in het aanleggen van warmtenetten om huizen en gebouwen te verwarmen (voor)	55	48	53	63	56	55	49	59	62	56	54	57	58	53	52	57	53	54
dat de Nederlandse overheid investeert in het aanleggen van warmtenetten om huizen en gebouwen te verwarmen (tegen)	13	15	14	11	12	15	17	13	11	17	10	10	13	11	15	15	18	12
dat oude cv-ketels die aan vervanging toe zijn, moeten worden vervangen voor een schoner alternatief, zoals een (hybride) warmtepomp (voor)	58	48	56	70	59	58	56	62	67	56	61	67	62	62	50	54	58	59
dat oude cv-ketels die aan vervanging toe zijn, moeten worden vervangen voor een schoner alternatief, bijvoorbeeld een (hybride) warmtepomp (tegen)	19	21	21	15	17	21	22	19	15	22	16	14	17	16	24	24	19	17
dat mensen die weinig gas gebruiken (tot 1000 kuub per jaar) minder energiebelasting betalen (voor)	68	67	67	70	75	67	69	67	67	69	67	67	68	67	64	71	68	72
dat mensen die weinig gas gebruiken (tot 1000 kuub per jaar) minder energiebelasting betalen (tegen)	10	8	11	11	6	12	9	12	12	12	8	8	11	9	12	10	12	8
dat mensen die veel gas gebruiken (meer dan 1000 kuub per jaar) over het extra gebruik meer energiebelasting betalen (voor)	57	52	54	66	60	56	56	59	60	58	57	61	59	55	53	62	55	57
dat mensen die veel gas gebruiken (meer dan 1000 kuub per jaar) over het extra gebruik meer energiebelasting betalen (tegen)	18	19	20	15	15	19	19	19	19	20	16	14	19	17	22	18	19	16

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordcategorieën: 1) sterk tegen; 2) tegen; 3) een beetje tegen; 4) niet voor, niet tegen; 5) een beetje voor; 6) voor; 7) sterk voor.

c Weergegeven is het percentage 'voor' ('een beetje voor' - 'sterk voor') en het percentage 'tegen' ('een beetje tegen' - 'sterk tegen').

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 5.2 Steun voor klimaat- en energiemaatregelen in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b,c}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
In welke mate bent u voor of tegen de volgende mogelijke klimaat- en energiemaatregelen?																		
verhogen van de prijs van vlees(producten) (voor)	29	18	25	44	30	29	27	32	36	27	31	30	33	28	27	30	29	30
verhogen van de prijs van vlees(producten) (tegen)	51	60	56	37	51	51	52	52	47	54	48	49	49	52	53	52	50	47
verhogen van de prijs van zuivel(producten) (voor)	20	10	16	34	19	22	21	22	23	18	22	16	26	22	16	22	20	19
verhogen van de prijs van zuivel(producten) (tegen)	59	66	64	46	59	60	57	61	54	61	56	58	53	58	62	61	59	58
verhogen van de prijs van vliegtickets (voor)	52	45	49	62	51	56	54	55	53	51	53	40	46	44	51	55	65	68
verhogen van de prijs van vliegtickets (tegen)	28	30	31	22	28	26	25	26	32	30	26	39	34	32	27	25	18	15
het vervangen van de motorrijtuigenbelasting door een belasting op het gebruik van het voertuig. Dit betekent dat mensen die weinig rijden minder betalen dan mensen die veel rijden (voor).	64	63	59	71	69	69	66	61	64	64	64	51	52	59	59	73	80	80
het vervangen van de motorrijtuigenbelasting door een belasting op het gebruik van het voertuig (tegen)	15	12	19	12	10	15	15	19	17	17	14	23	24	17	17	11	6	5
het vervangen van de motorrijtuigenbelasting door een belasting op het gebruik van het voertuig. De eerste 5000 kilometer per jaar zijn belastingvrij. Mensen die meer dan 5000 kilometer rijden betalen extra belasting over de extra kilometers (voor).	54	54	49	60	56	55	56	52	57	53	55	43	44	51	55	58	63	67
het vervangen van de motorrijtuigenbelasting door een belasting op het gebruik van het voertuig, eerste 5000 kilometer per jaar belastingvrij (tegen)	20	18	23	19	14	22	21	24	21	23	17	25	25	22	20	21	14	10
dat de Nederlandse overheid investeert in verbetering van het openbaar vervoer (voor)	79	74	77	84	79	81	77	80	83	78	79	81	73	73	75	82	85	87
dat de Nederlandse overheid investeert in verbetering van het openbaar vervoer (tegen)	3	4	3	3	3	3	4	5	2	4	2	4	5	3	5	2	2	1

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordcategorieën: 1) sterk tegen; 2) tegen; 3) een beetje tegen; 4) niet voor, niet tegen; 5) een beetje voor; 6) voor; 7) sterk voor.

c Weergegeven is het percentage 'voor' ('een beetje voor' - 'sterk voor') en het percentage 'tegen' ('een beetje tegen' - 'sterk tegen').

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 5.3 Steun voor klimaat- en energiemaatregelen in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b,c}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
In welke mate bent u voor of tegen de volgende mogelijke klimaat- en energiemaatregelen? Dat de Nederlandse overheid investeert in ...																		
... de bouw van nieuwe kerncentrales als bron van energie (voor)	51	48	51	54	47	54	55	53	56	64	39	38	49	43	50	58	58	64
... de bouw van nieuwe kerncentrales als bron van energie (tegen)	22	21	21	25	26	23	20	22	17	17	27	29	21	24	22	21	21	16
... groene waterstof als bron van energie (voor)	70	61	70	77	69	70	70	74	75	73	66	68	68	64	65	75	77	75
... groene waterstof als bron van energie (tegen)	5	7	4	5	4	6	5	6	4	6	4	7	6	6	6	5	4	2
... de ontwikkeling en bouw van grote batterijen om energie op te slaan (voor)	64	55	65	71	60	64	68	68	71	71	58	60	62	57	61	70	73	70
... de ontwikkeling en bouw van grote batterijen om energie op te slaan (tegen)	9	11	8	9	9	11	8	10	6	9	9	8	9	10	10	10	6	7
... ondergrondse opslag van broeikasgassen (voor)	38	35	39	41	36	36	39	44	42	45	32	41	42	33	33	39	41	45
... ondergrondse opslag van broeikasgassen (tegen)	21	21	21	23	22	25	22	22	17	22	21	18	18	20	27	25	23	17
...de bouw van windmolens op zee (voor)	62	53	59	71	59	63	59	64	68	63	60	65	61	61	58	64	61	62
...de bouw van windmolens op zee (tegen)	17	21	18	13	17	19	19	18	14	18	16	18	15	13	16	19	22	19
...de bouw van windmolens op land (voor)	46	39	45	51	47	46	43	45	52	45	46	54	46	45	44	46	43	41
...de bouw van windmolens op land (tegen)	28	31	26	27	26	33	30	29	26	31	25	20	27	25	26	30	33	36

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordcategorieën: 1) sterk tegen; 2) tegen; 3) een beetje tegen; 4) niet voor, niet tegen; 5) een beetje voor; 6) voor; 7) sterk voor.

c Weergegeven is het percentage 'voor' ('een beetje voor' - 'sterk voor') en het percentage 'tegen' ('een beetje tegen' - 'sterk tegen').

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 5.4 Steun voor klimaat- en energiemaatregelen in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b,c}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
In welke mate bent u voor of tegen de volgende mogelijke klimaat- en energiemaatregelen? Dat de ...																		
... Nederlandse overheid investeert in het verduurzamen van de industrie in Nederland (voor)	76	68	73	85	74	76	80	74	82	77	75	70	73	70	74	78	84	86
... Nederlandse overheid investeert in het verduurzamen van de industrie in Nederland (tegen)	3	4	4	2	3	4	3	5	2	4	3	7	5	5	3	2	1	1
... Nederlandse regering de belasting verhoogt voor vervuilende bedrijven in Nederland (voor)	74	68	73	81	77	76	74	75	77	73	76	67	69	69	73	79	84	82
... Nederlandse regering de belasting verhoogt voor vervuilende bedrijven in Nederland (tegen)	9	10	9	7	8	8	9	10	10	11	7	12	12	8	9	8	5	6
... overheid erop inzet dat het totaal aantal dieren (vee) op boerderijen in Nederland afneemt (voor)	39	27	33	57	37	42	41	42	44	42	37	34	40	32	36	41	47	47
... overheid erop inzet dat het totaal aantal dieren (vee) op boerderijen in Nederland afneemt (tegen)	33	40	37	22	33	33	34	37	29	35	32	32	35	36	37	36	28	26

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordcategorieën: 1) sterk tegen; 2) tegen; 3) een beetje tegen; 4) niet voor, niet tegen; 5) een beetje voor; 6) voor; 7) sterk voor.

c Weergegeven is het percentage 'voor' ('een beetje voor' - 'sterk voor') en het percentage 'tegen' ('een beetje tegen' - 'sterk tegen').

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 5.5 Steun voor klimaat- en energiemaatregelen in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b,c}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
In welke mate bent u voor of tegen de volgende mogelijke klimaat- en energiemaatregelen?																		
dat de Nederlandse overheid meer geld uitgeeft aan het verhogen van de dijken om het risico op overstromingen te verlagen (voor)	79	78	77	82	81	81	80	78	82	78	80	67	70	74	77	86	89	93
dat de Nederlandse overheid meer geld uitgeeft aan het verhogen van de dijken om het risico op overstromingen te verlagen (tegen)	4	3	4	4	2	5	4	4	3	4	3	7	5	4	4	3	1	0
dat de Nederlandse overheid zorgt voor meer groen in steden om hitte en wateroverlast tegen te gaan (voor)	81	75	79	87	83	82	82	80	85	80	82	74	74	77	78	86	90	90
dat de Nederlandse overheid zorgt voor meer groen in steden om hitte en wateroverlast tegen te gaan (tegen)	3	4	4	2	3	5	3	3	2	4	3	7	7	3	3	2	1	1
dat de Nederlandse overheid meer geld uitgeeft aan openbare plekken waar mensen terecht kunnen voor hulp of informatie bij een hittegolf, extreem weer of andere klimaatgebeurtenissen (voor)	61	62	58	62	65	64	63	58	59	58	64	56	51	56	55	61	74	78
dat de Nederlandse overheid meer geld uitgeeft aan [...] of andere klimaatgebeurtenissen (tegen)	10	8	9	11	6	9	10	12	11	11	8	12	13	10	13	9	4	3
het verplichten van verhuurders om voldoende koelmogelijkheden in de woning aan te brengen om hitte in hun huurwoningen te voorkomen (bv. zonwering aan de buitenkant, goede ventilatievoorzieningen en/of airconditioning) (voor)	60	57	59	63	65	62	58	59	64	57	62	56	57	56	53	59	70	72
het verplichten van verhuurders om voldoende koelmogelijkheden in de woning aan te brengen (tegen)	13	11	13	14	10	12	14	15	14	14	12	10	15	15	16	14	10	6

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordcategorieën: 1) sterk tegen; 2) tegen; 3) een beetje tegen; 4) niet voor, niet tegen; 5) een beetje voor; 6) voor; 7) sterk voor.

c Weergegeven is het percentage 'voor' ('een beetje voor' - 'sterk voor') en het percentage 'tegen' ('een beetje tegen' - 'sterk tegen').

Bron: SCP (KES'25)

6 Ergernis over ‘vervuilend’ gedrag, verdeeldheid over ‘groen’ gedrag

Kernpunten

- De meeste mensen storen zich soms aan anderen die helemaal geen rekening houden met milieu, klimaat of duurzaamheid. Vooral mensen met een hbo-/wo-opleiding, vrouwen en de oudere leeftijdsgroepen (> 56 jaar) geven vaker aan zich soms te storen aan niet-duurzaam gedrag.
- Iets meer dan een derde van de mensen stoort zich soms aan mensen die juist heel erg bezig zijn met milieu, klimaat of duurzaamheid. Dit aandeel is wat groter dan gemiddeld onder mannen en mensen met een havo-/vwo-/mbo-opleiding, namelijk ongeveer vier op de tien.

Meeste mensen storen zich soms aan niet-duurzaam gedrag van anderen

Mensen zijn relatief eensgezind in hun oordeel over anderen die helemaal geen rekening houden met milieu, klimaat of duurzaamheid. Zo'n zes op de tien mensen stoort zich daar weleens aan (61%). Slechts een kleine minderheid (13%) stoort zich hier (helemaal) niet aan. Het beeld van eind 2025 is vergelijkbaar met de meting van eind 2024.

Hbo'- en wo'ers, vrouwen en ouderen storen zich wat vaker aan niet-duurzaam gedrag

Mensen met een hbo-/wo-opleiding, vrouwen en oudere mensen storen zich vaker dan gemiddeld aan anderen die helemaal geen rekening houden met milieu, klimaat of duurzaamheid. Er zijn vooral sterke verschillen naar opleiding en leeftijd. Zo stoort 53% van de bo-/vmbo-geschoolden zich hier soms aan, 56% van de mensen met een havo-, vwo- of mbo-opleiding, en 74% van de hbo-/wo-geschoolden. De leeftijdsgroepen van 56 jaar en ouder storen zich vaker aan niet-duurzaam gedrag dan gemiddeld. Van de 18-25-jarigen stoort 54% zich hier soms aan, tegenover 70% van de 75-plussers.

Een minderheid stoort zich soms aan heel ‘groen’ gedrag, maar oordelen zijn sterk verdeeld

Terwijl ongeveer een derde van de mensen zegt zich soms te storen aan mensen die zich heel erg bezighouden met milieu, klimaat of duurzaamheid, zegt een ongeveer even grote groep mensen zich hier juist niet aan te storen. De oordelen hierover zijn dus sterk verdeeld. Ook hier zijn de metingen van eind 2024 en 2025 vergelijkbaar met elkaar.

Mannen storen zich relatief vaak aan heel ‘groen’ gedrag

Mannen zeggen wat vaker dan vrouwen dat zij zich weleens storen aan mensen die erg bezig zijn met milieu, klimaat of duurzaamheid: 40% van de mannen stoort zich hier soms aan, tegenover 31% van de vrouwen. Hbo-/wo-geschoolden storen zich hieraan juist minder vaak dan gemiddeld: 29% van deze groep geeft aan zich hier soms aan te storen, tegenover 38% van de bo-/vmbo-opgeleiden en 39% van de mensen met een havo-, vwo- of mbo-opleiding.

Tabel 6.1 Storen aan 'zeer duurzaam' of 'helemaal niet-duurzaam' gedrag van anderen in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a b c}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
ik stoor me soms aan mensen die ...																		
... heel erg bezig zijn met milieu, klimaat of duurzaamheid (eens)	35	38	39	29	32	39	36	37	36	40	31	38	33	30	39	38	37	31
... heel erg bezig zijn met milieu, klimaat of duurzaamheid (oneens)	37	27	32	51	39	36	36	37	40	34	39	30	41	41	34	36	37	37
... helemaal geen rekening houden met milieu, klimaat of duurzaamheid (eens)	61	53	56	74	63	63	62	60	64	58	65	54	58	60	55	65	69	70
... helemaal geen rekening houden met milieu, klimaat of duurzaamheid (oneens)	13	14	16	9	10	13	14	14	14	16	10	13	15	14	17	11	11	10

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordcategorieën: 1) helemaal mee oneens; 2) oneens; 3) niet oneens, niet eens; 4) eens; 5) helemaal mee eens.

c Weergegeven is het percentage 'eens' ('eens' - 'helemaal mee eens') en het percentage 'oneens' ('oneens' - 'helemaal mee oneens').

Bron: SCP (KES'25)

7 Klimaatadaptatie: brede steun voor adaptatiebeleid

Kernpunten

- De meeste mensen steunen de in dit onderzoek voorgelegde adaptatiemaatregelen.
- Mensen zijn vaker bezorgd over de gevolgen van klimaatverandering in brede zin, dan over de gevolgen daarvan voor henzelf.
- Hbo-/wo-geschoolden en ouderen zijn bezorgder over gevolgen van klimaatverandering en vinden klimaataanpak en -adaptatie vaker belangrijk. Ook geven ze vaker aan op de hoogte te zijn van klimaatrisico's in hun omgeving, zoals wateroverlast, overstromingsrisico's en funderingsschade.
- Mensen in de laagste inkomensgroep en jongvolwassenen geven vaker aan dat zij niet goed op de hoogte zijn van klimaatrisico's in hun woonomgeving.
- Eind 2025 zijn de zorgen lager dan eind 2024 over de gevolgen van klimaatverandering, zoals extreem weer en overstromingsrisico's.
- Een minderheid heeft zich op mogelijke gevolgen van klimaatverandering voorbereid. Het aandeel mensen dat een noodvoorraad in huis heeft is in 2025 wel groter dan in 2024.

Zorgen over klimaatverandering, maar minder zorgen over gevolgen voor eigen leven
Hoofdstuk 1 liet zien dat een meerderheid bezorgd is over klimaatverandering (65%) en dat de groep die bezorgd is over de gevolgen van klimaatverandering voor hun eigen leven wat kleiner is (57%). Bij het overstromingsrisico is iets vergelijkbaars te zien. Terwijl een meerderheid bezorgd is over de gevolgen van klimaatverandering, zoals extreem weer en overstromingen (resp. 70% en 63%), is niet meer dan 28% van de mensen bezorgd over mogelijke overstroming van de eigen woning.

Mensen vinden betere voorbereiding belangrijk, maar handelen daar vaak nog niet naar

Een meerderheid, namelijk 67%, vindt het belangrijk dat mensen beter voorbereid zijn op een overstroming door een noodvoorraad in huis te hebben. Toch heeft slechts 26% van de mensen zelf een noodvoorraad in huis. Ook heeft een relatief klein deel (23%) van de mensen informatie opgezocht over het overstromingsrisico in de eigen woonomgeving. Een nog kleiner deel heeft rekening gehouden met het plaatselijk overstromingsrisico bij de keuze voor een woning (13%).

Hoge verwachting van bescherming door overheid, minder vertrouwen dat ze dit waarmaakt

De kosten van aanpassingen van Nederland aan een veranderend klimaat zullen de komende decennia naar verwachting sterk toenemen, net als de lasten van schade (TK 2022/2023). Experts waarschuwen dat Nederland door klimaatverandering – vroeg of laat – tegen grenzen aan zal lopen in wat de samenleving van de overheid kan verwachten in het waarborgen van waterveiligheid, waterbeschikbaarheid, bescherming tegen wateroverlast en compensatie van schade (Rli 2024). In eerder onderzoek bleek al dat burgers op dit vlak veel van de overheid verwachten (De Kluizenaar et al. 2024). Dat is nog altijd het geval. Een ruime meerderheid vindt het belangrijk dat Nederland beter is voorbereid op de gevolgen van klimaatverandering (73%). Daarbij vinden veruit de meeste mensen het belangrijk dat de overheid daar geld voor uittrekt, bijvoorbeeld via investeringen in dijken en stedelijke vergroening (resp. 79% en 81%). Een meerderheid ziet ook graag dat de overheid meer investeert in openbare plekken waar mensen terecht kunnen voor hulp en advies bij klimaatgebeurtenissen (72%). Daarnaast vinden de meeste mensen het belangrijk dat de overheid hen informeert over beschikbare hulp in geval van nood (78%).

Maar hoewel de verwachtingen dus hoog zijn, geldt dat niet voor het vertrouwen dat de overheid de verwachtingen waarmaakt. Zo geeft een minderheid van 42% aan erop te vertrouwen dat de overheid voldoende zicht heeft op overstromingsrisico's en burgers daartegen beschermt. 20% vertrouwt daar niet op; de rest antwoordt neutraal.

Veel mensen weten informatie over klimaatrisico's nog niet goed te vinden

Slechts een kwart van de mensen geeft aan te weten waar informatie over overstromingsrisico's te vinden is. Weinig mensen geven aan al goed op de hoogte te zijn van de risico's van wateroverlast door extreme neerslag (goed: 20%, niet: 29%). Hetzelfde geldt voor overstromingsrisico's (goed: 23%, niet: 34%) en risico's op funderingsschade in hun woonomgeving (goed: 17%, niet: 47%).

Meerderheid vindt het belangrijk dat mensen voor elkaar klaar staan bij nood

Een ruime meerderheid (83%) vindt het belangrijk dat mensen anderen in hun omgeving helpen in geval van nood. Daarin zien zij duidelijk ook een rol voor zichzelf (82%). De meeste mensen geven ook aan dat zij in geval van nood terug kunnen vallen op iemand in de omgeving voor hulp (92%). Als mensen hun huis zouden moeten verlaten in geval van nood, geven zij het vaakst aan dat ze dan naar vrienden, familie of bekenden zouden gaan (79%). 10% van de mensen zou dan naar een openbare opvangplek gaan, en een even groot deel weet niet waar zij hun toevlucht zouden kunnen zoeken. 65-plussers geven vaker aan dan andere groepen dat zij in geval van nood hun toevlucht zouden zoeken bij een openbare opvangplek.

Mensen kwetsbaar in noodsituaties bij combinatie hulpbehoefte en klein sociaal vangnet

Een klein deel (6%) van de mensen geeft aan bij de meeste praktische dingen, zoals boodschappen of het huishouden doen of naar afspraken gaan, regelmatig tot altijd hulp nodig te hebben.⁷ Die hulpbehoefte is groter dan gemiddeld onder mensen met bo-/vmbo-opleiding en mensen in de laagste inkomensgroep. Zij geven ook minder vaak aan te kunnen terugvallen op een sociaal vangnet. Terwijl ongeveer een op de tien mensen in die groepen aangeeft regelmatig tot altijd hulp nodig te hebben bij praktische dingen, geeft ruim een op de tien niet te kunnen terugvallen op hulp uit hun omgeving in geval van nood. Bijna een op de zeven mensen uit deze groepen weet niet waar zij hun toevlucht moeten zoeken in het geval zij hun huis zouden moeten verlaten.

Hbo-/wo-geschoolden bezorgder, vinden adaptatie belangrijk en handelen daar vaker naar

Hbo-/wo-geschoolden zijn vaker dan gemiddeld bezorgd over klimaatverandering en hechten meer belang aan een betere Nederlandse voorbereiding op de gevolgen. De steun voor adaptatiebeleid is in die groepen hoger dan gemiddeld. De meeste hbo-/wo-geschoolden steunen overheidsinvesteringen in klimaatadaptatiemaatregelen, zoals dijken en stedelijke vergroening (resp. 82% en 87%). Zij hebben vaker dan gemiddeld informatie opgezocht over het overstromingsrisico van hun eigen woning en iets vaker dan gemiddeld een noodvoorraad in huis (resp. 32% en 29%). Zij zeggen van alle opleidingsgroepen ook het minst vaak niet goed op de hoogte te zijn van risico's van extreme neerslag, overstromingsrisico's en funderingsschade in hun woonomgeving.

⁷ Deze bevinding moet met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Dit is waarschijnlijk een onderschatting, omdat mensen in de meest kwetsbare situatie (bv. mensen met ernstige gezondheidsproblemen) vaker niet in staat zullen zijn deel te nemen aan onderzoek.

Ouderen eveneens bezorgder, vinden adaptatie belangrijk en handelen daar ook vaker naar

Ook ouderen vinden klimaatbestendigheid belangrijker dan gemiddeld en handelen daar ook meer naar dan jongvolwassenen. Zo zijn de meeste 75-plussers voorstander van overheidsinvesteringen in dijken, stedelijke vergroening (ruim 90%) en openbare plekken waar mensen terecht kunnen voor hulp of informatie bij klimaatgebeurtenissen (ruim 80%). Onder 18-25-jarigen zijn die percentages duidelijk lager (< 75%). De oudste groep hecht er ook meer belang aan dan gemiddeld dat mensen een noodvoorraad in huis hebben. Toch heeft een minderheid van de 75-plussers zelf een noodvoorraad in huis (30%). Van de 18-25-jarigen heeft slechts 14% een noodvoorraad in huis. Mogelijk wordt dat verklaard doordat zij vaker niet op zichzelf wonen (CBS 2025b).

Verschillen naar inkomen en geslacht in risicobewustzijn en zicht op risico-informatie

Er zijn ook verschillen naar inkomen en geslacht. Maar deze zijn minder eenduidig dan de verschillen naar opleiding en leeftijd. Mensen met een laag inkomen zeggen vaker dat ze niet goed op de hoogte zijn van de risico's van klimaatverandering, zoals extreme neerslag, overstroming en funderingsschade. Zij zeggen ook minder vaak dat ze weten waar ze informatie over overstromingsrisico's kunnen vinden. Vrouwen zijn vaker dan mannen bezorgd over klimaatverandering en vinden aanpak en adaptatie vaker belangrijk. Tegelijkertijd geven zij vaker aan nog niet goed op de hoogte te zijn van de risico's in hun eigen woonomgeving en niet te weten waar informatie over overstromingsrisico's te vinden is.

Meer steun voor investering in openbare hulp/informatieplekken onder ouderen en vrouwen

Onze verdiepende analyse laat zien dat de steun voor de maatregel dat de Nederlandse overheid meer geld uitgeeft aan openbare plekken waar mensen terecht kunnen voor hulp of informatie bij een hittegolf, extreem weer of andere klimaatgebeurtenissen samenhangt met leeftijd en geslacht. Deze steun is hoger onder 65-plussers en onder vrouwen (zie bijlage C, tabel C.3c).⁸

Zorgen over gevolgen klimaatverandering lager dan in 2024, maar vaker noodvoorraad in huis

De bezorgdheid over klimaatverandering is eind 2025 lager dan in 2024 (73% in 2024, 65% in 2025). Dat geldt ook voor de bezorgdheid over verschillende gevolgen van klimaatverandering, zoals extreem weer (74% vs. 70%) en overstromingen (70% vs. 63%). In 2024 had slechts 16% een noodvoorraad in huis; in 2025 steeg dat percentage naar 26%. Daar is dus een verschuiving zichtbaar.

⁸ De hier beschreven verbanden zijn statistisch significant. Zie bijlage C voor een beschrijving van de analyse. De bevindingen van deze analyse moeten met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Op basis hiervan kunnen geen conclusies worden getrokken over de causaliteit en de richting van deze verbanden.

Tabel 7.1 Zorgen over gevolgen van klimaatverandering in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b,c,d}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
Hoe bezorgd bent u ...																		
... over klimaatverandering	65	59	61	75	64	66	64	66	66	60	70	66	65	66	55	64	70	71
... dat klimaatverandering gevolgen heeft voor uw eigen leven	57	52	56	63	58	55	56	56	60	52	62	69	61	59	47	56	54	55
... dat we vaker te maken krijgen met extreem weer (hittegolven, droogte, wateroverlast door zware regen)	70	67	69	75	72	71	70	69	70	65	76	74	68	70	61	71	75	79
... dat we vaker te maken krijgen met overstromingen	63	59	61	69	64	67	61	62	62	56	70	63	63	61	53	64	71	72
... over mogelijke overstroming van uw woning	28	31	26	28	27	28	26	26	27	24	32	30	31	31	25	25	26	27
... over mogelijke schade aan de fundering van uw woning	29	32	27	28	30	30	25	27	26	24	34	33	34	28	26	28	25	28
Ik heb het gevoel dat het weer in Nederland merkbaar is veranderd door klimaatverandering (eens).	52	42	49	63	53	53	53	53	53	49	54	48	52	51	44	52	60	60
Ik heb het gevoel dat het weer in Nederland merkbaar is veranderd door klimaatverandering (oneens).	17	19	20	12	16	16	19	19	17	20	14	20	20	17	23	15	10	11

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordcategorieën: 1) helemaal niet bezorgd; 2) niet erg bezorgd; 3) bezorgd; 4) erg bezorgd; 5) heel erg bezorgd.

c Antwoordcategorieën: 1) helemaal mee oneens; 2) oneens; 3) niet oneens, niet eens; 4) eens; 5) helemaal mee eens.

d Weergegeven is het percentage 'bezorgd' ('bezorgd' - 'heel erg bezorgd'), het percentage 'eens' ('eens' - 'helemaal mee eens') en het percentage 'oneens' ('oneens' - 'helemaal mee oneens').

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 7.2 Klimaatbestendigheid: ervaren belang van aanpak in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b,c}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
Hoe onbelangrijk of belangrijk vindt u het dat ...																		
... Nederland bijdraagt aan het tegengaan van klimaatverandering	69	60	66	79	69	68	70	66	72	63	74	66	68	67	62	70	75	77
... er anders geleefd gaat worden om klimaatverandering tegen te gaan	70	63	67	79	71	73	70	66	71	65	74	68	65	68	63	72	79	79
... u zelf een bijdrage levert aan het tegengaan van klimaatverandering	64	56	60	74	65	66	65	65	67	59	69	60	60	62	61	68	71	68
... Nederland beter voorbereid is op gevolgen van klimaatverandering	73	65	71	82	72	72	76	74	74	70	76	72	70	76	65	74	79	80
... mensen beter voorbereid zijn op een overstroming (bv. door een voorraad drinken, lang houdbaar eten en medicijnen in huis te hebben)	67	64	66	69	68	67	71	68	64	63	71	61	63	68	62	66	75	77
... mensen beter voorbereid zijn op perioden van hitte	71	68	71	74	71	72	73	69	72	67	75	64	69	71	64	72	79	81
... de overheid investeert in openbare plekken waar mensen naartoe kunnen in geval van nood	72	72	71	72	74	76	73	71	67	67	76	66	68	70	65	74	82	82
... de overheid mij informeert over welke hulp ik waar kan vinden in geval van nood	78	75	77	81	80	80	79	76	79	74	81	72	73	77	73	80	86	88
... mensen anderen in hun omgeving helpen in geval van nood	83	79	81	87	84	84	84	82	85	80	85	80	78	78	77	87	91	90
... ik zelf anderen in mijn omgeving help in geval van nood	82	78	81	87	83	83	83	82	85	79	85	77	78	79	78	87	91	88

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordschaal: 1) heel onbelangrijk - 10) heel belangrijk.

c Weergegeven is het percentage 'belangrijk' (antwoordscore 6 t/m 10).

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 7.3 Steun voor klimaatadaptatiemaatregelen in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b,c}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
In welke mate bent u voor of tegen de volgende mogelijke klimaat- en energiemaatregelen? Dat de Nederlandse overheid ...																		
... meer geld uitgeeft aan het verhogen van de dijken om het risico op overstromingen te verlagen (voor)	79	78	77	82	81	81	80	78	82	78	80	67	70	74	77	86	89	93
... meer geld uitgeeft aan het verhogen van de dijken om het risico op overstromingen te verlagen (tegen)	4	3	4	4	2	5	4	4	3	4	3	7	5	4	4	3	1	0
... zorgt voor meer groen in steden om hitte en wateroverlast tegen te gaan (voor)	81	75	79	87	83	82	82	80	85	80	82	74	74	77	78	86	90	90
... zorgt voor meer groen in steden om hitte en wateroverlast tegen te gaan (tegen)	3	4	4	2	3	5	3	3	2	4	3	7	7	3	3	2	1	1
... meer geld uitgeeft aan openbare plekken waar mensen terecht kunnen voor hulp of informatie bij een hittegolf, extreem weer of andere klimaatgebeurtenissen (voor)	61	62	58	62	65	64	63	58	59	58	64	56	51	56	55	61	74	78
... meer geld uitgeeft aan openbare plekken waar mensen terecht kunnen voor hulp of informatie bij een hittegolf, extreem weer of andere klimaatgebeurtenissen (tegen)	10	8	9	11	6	9	10	12	11	11	8	12	13	10	13	9	4	3
het verplichten van verhuurders om voldoende koelmogelijkheden in de woning aan te brengen om hitte in hun huurwoningen te voorkomen (bv. zonwering aan de buitenkant, goede ventilatievoorzieningen en/of airconditioning) (voor)	60	57	59	63	65	62	58	59	64	57	62	56	57	56	53	59	70	72
het verplichten van verhuurders om voldoende koelmogelijkheden in de woning aan te brengen (tegen)	13	11	13	14	10	12	14	15	14	14	12	10	15	15	16	14	10	6

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordcategorieën: 1) sterk tegen; 2) tegen; 3) een beetje tegen; 4) niet voor, niet tegen; 5) een beetje voor; 6) voor; 7) sterk voor.

c Weergegeven is het percentage 'voor' ('een beetje voor' - 'sterk voor') en het percentage 'tegen' ('een beetje tegen' - 'sterk tegen').

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 7.4 Gedrag met betrekking tot gevolgen van klimaatverandering in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
Ik heb informatie opgezocht over het overstromingsrisico in mijn woonomgeving (ja).	23	18	19	32	20	23	25	24	27	27	19	20	19	23	24	29	26	19
Ik heb informatie opgezocht over het overstromingsrisico in mijn woonomgeving (nee).	77	82	81	68	80	77	75	76	73	73	81	80	81	77	76	71	74	81
Ik heb maatregelen genomen om mij voor te bereiden op een eventuele overstroming, zoals het inslaan van een noodvoorraad water, lang houdbaar eten en medicijnen (ja).	26	27	24	29	28	30	26	26	24	25	28	14	22	27	23	34	35	30
Ik heb maatregelen genomen om mij voor te bereiden op een eventuele overstroming, zoals het inslaan van een noodvoorraad water, lang houdbaar eten en medicijnen (nee).	74	73	76	71	72	70	74	74	76	75	72	86	78	73	77	66	65	70
Bij de keuze waar ik wilde gaan wonen heb ik rekening gehouden met overstromingsrisico (ja).	13	11	12	14	10	12	14	12	14	15	11	11	13	11	14	12	14	15
Bij de keuze waar ik wilde gaan wonen heb ik rekening gehouden met overstromingsrisico (nee).	87	89	88	86	90	88	86	88	86	85	89	89	87	89	86	88	86	85
Ik heb maatregelen genomen tegen hitte in mijn woning (ja).	60	56	58	65	57	55	64	68	59	60	59	38	54	60	62	69	68	65
Ik heb maatregelen genomen tegen hitte in mijn woning (nee).	40	44	42	35	43	45	36	32	41	40	41	62	46	40	38	31	32	35

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Weergegeven is het percentage 'ja' en het percentage 'nee'.

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 7.5 Mate van op de hoogte zijn van gevolgen van klimaatverandering en de mogelijkheid daar iets tegen te doen in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^a

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
Hoe goed bent u op de hoogte van de risico's van wateroverlast door extreme neerslag in uw woonomgeving?																		
niet	29	33	31	25	37	34	26	27	24	25	34	34	36	32	26	24	25	28
een beetje	51	47	52	53	46	45	52	52	53	51	50	51	52	53	55	49	47	45
goed	20	21	17	23	17	21	23	21	22	24	16	15	11	15	19	27	27	27
Hoe goed bent u op de hoogte van de overstromingsrisico's in uw woonomgeving?																		
niet	34	36	36	29	40	36	33	30	31	29	38	42	41	35	30	28	29	32
een beetje	44	40	44	45	40	42	42	47	44	44	44	44	46	47	46	40	41	41
goed	23	23	20	26	21	23	25	23	25	27	18	14	13	18	25	32	31	27
Ik vertrouw erop dat de overheid genoeg zicht heeft op overstromingsrisico's en mij daartegen beschermt.																		
ja	42	40	44	42	39	42	42	45	49	44	41	50	42	39	42	41	40	44
nee	20	18	18	24	23	20	19	20	21	20	19	14	22	24	18	21	22	15
Ik weet waar ik informatie kan vinden over de overstromingsrisico's in mijn woonomgeving.																		
ja	25	21	26	28	21	26	29	25	29	29	21	26	24	22	25	28	29	22
nee	43	43	42	44	47	49	41	45	40	40	47	40	47	43	42	45	39	44
Hoe goed bent u op de hoogte van de risico's op funderingsschade in uw woonomgeving?																		
niet	47	47	52	42	53	48	46	45	46	41	53	59	51	46	45	44	42	46
een beetje	36	36	34	38	34	34	33	39	35	37	34	32	41	40	37	34	33	31
goed	17	17	14	19	13	18	21	16	19	21	12	9	8	14	18	22	25	23

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
Ik weet welke maatregelen ik kan nemen om hitte in mijn woning te verminderen.																		
ja	60	54	59	67	48	53	67	72	69	62	59	35	47	62	69	70	72	64
ja, weinig aan te doen	30	34	30	26	42	36	26	18	23	29	31	45	40	25	21	24	25	30
nee	10	13	11	7	10	11	7	11	8	9	11	19	13	13	9	6	3	6

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 7.6 Sociaal netwerk: contactfrequentie in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{abc}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
Hoe vaak hebt u contact (dat wil zeggen ontmoetingen, telefonische en schriftelijke contacten, e-mail, persoonlijke berichten etc.) met:																		
familieleden	91	86	91	93	86	91	91	94	95	89	92	92	91	91	89	91	89	92
vrienden of echt goede kennissen	87	81	88	91	82	84	88	92	91	85	89	93	89	87	85	85	84	86
buren	71	68	70	74	66	71	74	83	63	69	72	51	62	72	71	76	80	84
andere buurtbewoners	47	50	46	47	45	48	51	55	43	47	48	31	35	49	53	52	56	61
collega's buiten werktijd	29	19	32	33	16	25	29	39	36	32	25	42	44	39	32	23	6	6

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordcategorieën: 1) dagelijks; 2) minstens 1 keer per week, maar niet dagelijks; 3) minstens 1 keer per maand, maar niet wekelijks; 4) minder dan 1 keer per maand; 5) zelden of nooit; 99. niet van toepassing.

c Weergegeven is het percentage 'minstens 1 keer per maand, maar niet wekelijks' - 'dagelijks'.

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 7.7 Hulpbehoefte en hulpaanbod binnen het sociale netwerk in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten)^{a b c d}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
Hoe moeilijk of makkelijk is het voor u om op internet praktische informatie op te zoeken (zoals telefoonnummers of treintijden)? ^{b d}	3	7	2	2	6	4	3	1	1	3	4	2	2	2	2	3	5	10
Kunt u de meeste praktische dingen (bijvoorbeeld boodschappen, het huishouden of naar afspraken gaan) zelf doen, of hebt u daarbij hulp nodig? ^{c d}	6	9	5	4	10	5	5	4	3	5	6	7	5	6	6	5	4	8
Stel dat u praktische hulp nodig hebt bij een noodgeval, is er dan iemand die u kan helpen? (Bijvoorbeeld iemand in uw huishouden, familie, vrienden, kennissen of bureu.) (ja)	92	89	93	93	88	93	92	94	96	90	93	90	90	89	91	93	95	97
Stel dat u praktische hulp nodig hebt bij een noodgeval, is er dan iemand die u kan helpen? (Bijvoorbeeld iemand in uw huishouden, familie, vrienden, kennissen of bureu.) (nee)	8	11	7	7	12	7	8	6	4	10	7	10	10	11	9	7	5	3
Waar zou u heen gaan als u uw huis zou moeten verlaten door een noodsituatie?																		
naar vrienden, familie of andere bekenden	79	72	79	84	71	78	82	85	85	78	80	79	83	79	82	76	76	75
naar een openbare plek, waar mensen opgevangen worden (zoals een bibliotheek of buurthuis)	10	12	10	9	15	10	10	9	5	10	10	9	5	8	8	12	16	15
ik weet niet waar ik naartoe zou moeten gaan	10	14	10	6	13	11	6	5	8	11	8	10	9	12	9	11	8	9

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordcategorieën: 1) zeer moeilijk; 2) moeilijk; 3) niet moeilijk / niet makkelijk; 4) makkelijk; 5) zeer makkelijk.

c Antwoordcategorieën: 1) ik heb (bijna) nooit hulp nodig; 2) ik heb soms hulp nodig; 3) ik heb regelmatig hulp nodig; 4) ik heb vaak hulp nodig; 5) ik heb (bijna) altijd hulp nodig.

d Weergegeven is het percentage 'moeilijk' - 'zeer moeilijk' en het percentage 'ik heb regelmatig hulp nodig' - 'ik heb (bijna) altijd hulp nodig'.

Bron: SCP (KES'25)

8 Wonen in een veranderend klimaat: hitte vraagt aandacht

Kernpunten

- Veel mensen ervaren soms dat hun woning in de zomer te warm wordt. Huurders hebben hier vaker last van dan mensen in een koopwoning.
- Er zijn verschillen naar opleiding, inkomen, leeftijd en geslacht in de ervaren hitte in de woning in de zomer, kou in de winter, koude tocht, vocht of schimmel op de muren. Vooral jongvolwassenen en huurders hebben hier relatief veel last van.
- Onder kopers heeft de laagste inkomensgroep vaker dan gemiddeld last van koude tocht.
- Bijna de helft van de mensen geeft aan niet goed op de hoogte te zijn van risico's op funderingsschade in hun woonomgeving.

Inleiding

Dit hoofdstuk zoomt in op problemen in Nederlandse woningen waarop klimaatverandering en woningverduurzaming van invloed kunnen zijn. We kijken naar ervaren hitte, kou, tocht, vocht en schimmel op de muren, met speciale aandacht voor hitteproblematiek en funderingsschade.

Ervaren hitte in de woning in de zomer komt het vaakst voor

Mensen ervaren het vaakst dat hun woning te warm wordt in de zomer (64% heeft hier soms last van). Ongeveer de helft van de mensen geeft aan weleens hinder te ervaren van koude tocht in de woning (51%), en 39% geeft aan de woning soms moeilijk warm te kunnen krijgen in de winter. 25% ervaart enige last van vocht of schimmel op de muren.⁹ Onder huurders zijn die percentages hoger dan onder kopers.

Lage inkomens, vrouwen, jongvolwassenen en huurders ervaren vaker koude in de woning

Sommige groepen hebben vaker het gevoel de woning niet goed warm te krijgen in de winter en het ervaren vaker koude tocht. Dit is het geval in de laagste inkomensgroep en onder vrouwen, jongvolwassenen en huurders. Ook geeft ongeveer een kwart van de mensen aan (enige) last van vocht of schimmel op de muren te hebben. Bo-/vmbo-geschoolden, jongvolwassenen en huurders geven dit vaker aan dan gemiddeld.

⁹ Dit is gebaseerd op een score van 3 of hoger op een 11-puntsschaal variërend van 0 ('helemaal niet') tot en met 10 ('in sterke mate'). We hebben een indeling gevolgd naar analogie van de hinderscore-indeling die wordt toegepast voor geluidhinder door GGD'en en het RIVM (zie RIVM z.d.). Die indeling is als volgt: 'geen hinder' (respondenten die 0-2 hebben ingevuld), 'matige hinder' (3-7) en 'ernstige hinder' (8-10).

Jongere huurders: vaker last van warmte in de woning, maar minder mogelijkheden daar iets tegen te doen

Hinder door warmte in de zomer, koude in de winter, koude tocht, vocht en schimmel op de muren komt vaker dan gemiddeld voor onder jongvolwassenen (18-25-jarigen) en onder huurders. Vooral onder jongvolwassenen die in een huurwoning wonen komt dit veel voor. Zij zeggen vaker dat woning soms te warm wordt in de zomer (85%). Deze groep heeft ook veel minder vaak dan gemiddeld de mogelijkheid om daar iets tegen te doen. Zo beschikken zij minder vaak dan gemiddeld over zonwering en groen in de buurt. Ze geven ook vaker aan niet te weten wat zij kunnen doen tegen hitte in hun woning. Niet alleen jongvolwassenen, zowel huurders als kopers, maar ook mensen met een koopwoning in de laagste inkomensgroep ervaren vaker tocht en kou in de winter.

Sociaal-demografische en woningkenmerken hangen samen met ervaren hitte

Onze verdiepende analyse¹⁰ laat een verband zien tussen een ervaren warme woning in de zomer en leeftijd, stedelijkheid en eigendomssituatie (koop/huur). Daarbij is die hinder hoger dan gemiddeld voor mensen tussen de 18 en 45 jaar, mensen die in zeer sterk stedelijke gebieden wonen en onder huurders. In de verdiepende analyse hebben we naast sociaal-demografische kenmerken ook woningkenmerken meegenomen.¹¹ Dit laat zien dat warmte in de zomer in de woning vaker dan gemiddeld ervaren wordt door mensen met een lager inkomen, jongvolwassenen, mensen in zeer sterk stedelijk gebied en huurders. Dit geldt eveneens voor mensen in een woning zonder airconditioning of zonwering, in een kleine woning (< 65m²), in een buurt met weinig groen, en in een flat of appartement.¹²

Aandacht nodig voor koelmogelijkheden van woningen, vooral voor huurwoningen

Er is ruimte voor verbetering in het voorkomen van hittestress in woningen, vooral in huurwoningen. Niet alleen komen binnenmilieuklachten vaker voor onder huurders dan onder kopers. Huurders hebben bovendien minder mogelijkheden om daar zelf iets tegen te doen. Zij geven bijvoorbeeld niet alleen vaker dan kopers aan dat hun woning in de zomer soms te warm wordt, maar beschikken ook minder vaak over voorzieningen, zoals een airconditioning of warmtepomp die kan koelen, of zonwering. Ze wonen bovendien minder vaak in een groene buurt en vaker in een kleine woning (< 65 m²). Zonwering is een belangrijke voorziening om de warmte tijdens hete perioden buiten te kunnen houden. Terwijl 59% van de mensen in een koopwoning hierover beschikt, geldt dat voor slechts 26% van de mensen in een huurwoning. 33% van de kopers geeft aan een airconditioner of warmtepomp te hebben die kan koelen. Dit geldt slechts voor 14% van de huurders.

¹⁰ De resultaten zijn op basis van de uitkomsten van een meervoudige regressieanalyse, met het ervaren thermisch comfort in de zomer als afhankelijke variabele. Opleiding, inkomen, geslacht, leeftijd, stedelijkheid en eigendomssituatie (koop/huur) zijn de onafhankelijke variabelen (zie bijlage C, tabel C.4, model 2 voor een volledige beschrijving van de analyse).

¹¹ De resultaten zijn op basis van de uitkomsten van een meervoudige regressieanalyse, met het ervaren thermisch comfort in de zomer als afhankelijke variabele. Opleiding, inkomen, geslacht, leeftijd, stedelijkheid en eigendomssituatie (koop/huur), woningtype, beschikbaarheid van een airconditioningsysteem, zonwering, groen in de buurt, klein woningoppervlak (< 65 m²) (ja/nee), zijn de onafhankelijke variabelen (zie bijlage C, tabel C.4, model 4) voor een volledige beschrijving van de analyse).

¹² Het woningtype is ingedeeld in zes categorieën: 1) flat, appartement, etagewoning, boven- of benedenwoning; 2) rijtjeshuis (tussenwoning); 3) rijtjeshuis (hoekwoning); 4) twee-onder-een-kapwoning; 5) vrijstaande woning; 6) overige woning.

Niet iedereen heeft de middelen en mogelijkheden om zelf maatregelen tegen hittestress te treffen. Zonwering, airconditioner en warmtepompen zijn niet voor iedereen betaalbaar en huurders zijn vaak afhankelijk van de verhuurder voor zulke aanpassingen. Veel mensen willen dat de overheid hier iets aan doet. Een meerderheid (60%) is voor het verplichten van verhuurders om voldoende koelmogelijkheden in de woning aan te brengen om hitte in huurwoningen te voorkomen. Groepen die vaker met hitteproblemen te maken hebben, zoals huurders en mensen die aangeven last te hebben van warmte in hun woning, steunen dit vaker dan gemiddeld. Er is ook meer steun dan gemiddeld onder hbo-/wo-geschoolden, mensen in de laagste inkomensgroep, vrouwen en ouderen.

Ongeveer een derde van de mensen woont in een versteende omgeving

Stedelijke vergroening kan zorgen voor vermindering van de ervaren hinder door warmte. Groen in de woonomgeving kan daarmee bijdragen aan het welbevinden van mensen (Almalla en Marino 2025). Vergroening van de gebouwde omgeving kan hitte-eilandeffecten verminderen (Marando et al. 2022).¹³ Hier lijkt nog winst te behalen. Zo geeft een derde van de mensen aan op een plek te wonen met weinig groen in de buurt. Huurders (41%) wonen vaker dan kopers (26%) in een niet-groene buurt. Er is brede steun voor inzet op vergroening van de bebouwde omgeving. Die steun hangt samen met opleiding, leeftijd, stedelijkheid en ervaren hitte in de eigen woning. Zo is de steun hoger dan gemiddeld onder hbo-/wo-geschoolden, ouderen, mensen in sterk stedelijk gebied en mensen die aangeven dat hun woning in de zomer soms te warm wordt (zie bijlage C, tabel C.3b).¹⁴

Veel mensen nog niet goed op de hoogte over funderingsschaderisico's

Funderingsproblematiek is een omvangrijk probleem in Nederland, dat door klimaatverandering groter wordt. Het aantal woningen en gebouwen dat de komende decennia te maken krijgt met funderingsschade wordt geschat op 730.000 tot 780.000 in 2050 (ABDTOPConsult 2025; Rijksoverheid 2025; Rli 2024). Hoewel ongeveer drie op de tien mensen aangeeft bezorgd te zijn over funderingsschade aan de woning, zegt minder dan een op de vijf goed op de hoogte te zijn van deze risico's. Bovendien geeft slechts een fractie van de mensen (3%) aan dat hun woning verhoogd risico heeft op schade door problemen met de fundering door bijvoorbeeld paalrot of ondiepe fundering. Dit lage percentage in combinatie met de omvang van de funderingsproblematiek in Nederland suggereert dat veel mensen zich mogelijk nog niet bewust zijn van het risico dat zij lopen. Bo-/vmbo-opgeleiden, mensen met een laag inkomen, vrouwen en 18-35-jarigen geven vaker dan gemiddeld aan dat zij niet weten of hun woning een verhoogd risico heeft door funderingsproblemen.

¹³ Het hitte-eilandeffect treedt op in stedelijke gebieden. Deze zijn in warme perioden warmer zijn dan omliggende landelijke gebieden. Dat heeft verschillende oorzaken. Bijvoorbeeld dat er in steden vaak minder groen aanwezig is, en daardoor minder afkoeling door verdamping en schaduw. Een andere oorzaak is dat donkere materialen, zoals asfalt, veel warmte opnemen door zonlicht. Verder kunnen menselijke activiteiten in steden zorgen voor extra warmte.

¹⁴ De resultaten zijn op basis van de uitkomsten van een meervoudige regressieanalyse, met de steun voor overheidsinzet op meer groen in steden om hitte en wateroverlast tegen te gaan als afhankelijke variabele. Opleiding, inkomen, geslacht, leeftijd, stedelijkheid en ervaren thermisch comfort in de zomer zijn de onafhankelijke variabelen (zie bijlage C, tabel C.3b voor een volledige beschrijving van de analyse).

Tabel 8.1a Beschrijvende statistieken woning in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht, leeftijd en eigendomssituatie, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						eigendoms-situatie		
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75	koop	huur
In wat voor type woning woont u?																				
flat, appartement, etagewoning, boven- of benedenwoning	25	26	23	28	40	33	23	13	17	26	25	25	37	19	20	19	24	34	12	53
rijtjeshuis: tussenwoning	28	31	31	23	24	27	33	31	25	26	30	30	27	35	29	25	26	23	29	26
rijtjeshuis: hoekwoning	15	18	14	13	17	15	13	16	14	15	15	13	13	16	18	15	14	13	16	12
twee-onder-een-kapwoning	15	11	17	17	7	12	14	23	20	16	15	18	13	17	18	16	14	11	21	3
vrijstaande woning	14	12	13	18	10	10	14	15	24	16	13	13	8	11	14	22	19	15	20	2
overige woning	2	3	2	2	3	2	3	1	0	2	3	2	2	2	2	2	2	4	2	3
Bent u bewoner van een koopwoning of een huurwoning?																				
koopwoning	67	56	67	76	38	57	77	85	80	69	66	62	57	64	77	73	71	63		
huurwoning	32	42	32	23	61	42	22	15	18	30	33	36	40	35	22	27	28	37		
Mijn woning...																				
...heeft airconditioning of een warmtepomp die kan koelen (ja)	27	24	27	28	17	18	25	38	35	29	25	24	28	34	32	27	22	15	33	14
...heeft zonwering aan de buitenkant (ja)	48	48	49	46	38	44	53	52	51	48	48	40	38	40	52	53	56	62	59	26
...is klein (woonoppervlakte < 65 m ²) (ja)	18	24	18	14	36	23	14	9	10	19	18	22	23	18	12	18	18	20	9	40
...staat op een plek met veel groen (bomen en struiken) in de buurt (ja)	68	70	68	68	67	64	71	71	71	68	69	67	55	62	67	74	78	83	74	59

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						eigendoms-situatie		
		bo, vmo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75	koop	huur
Mijn woning heeft een verhoogd risico op schade door problemen met de fundering door paalrot of ondiepe fundering																				
ja	3	2	3	4	4	5	1	3	4	3	3	2	5	4	4	2	3	2	3	4
nee	59	57	57	64	49	55	62	68	66	65	53	38	52	55	62	65	72	71	67	42
weet ik niet	38	41	40	32	47	40	36	29	29	32	43	60	43	41	34	33	25	27	30	54

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Weergegeven zijn de (zelfgerapporteerde) percentages mensen in de verschillende typen woningen; in een koop- en huurwoning; in een woning met uitgevraagde woningkenmerken.

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 8.1b Beschrijvende statistieken woning onder huurders, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
In wat voor type woning woont u?																		
flat, appartement, etagewoning, boven- of benedenwoning	53	45	49	71	54	50	47	43	74	58	48	53	70	43	52	50	45	51
rijtjeshuis: tussenwoning	26	30	29	16	22	26	33	40	17	22	30	25	19	31	28	27	31	26
rijtjeshuis: hoekwoning	12	19	10	7	15	15	10	8	3	12	13	7	5	15	15	18	15	15
twee-onder-een-kapwoning	3	3	5	2	3	3	6	6	2	3	4	5	2	6	2	1	5	2
vrijstaande woning	2	2	4	1	3	4	1	0	4	3	2	7	1	1	1	3	3	3
overige woning	3	2	3	2	3	2	3	3	0	2	3	2	3	5	2	1	1	3
Mijn woning...																		
...heeft airconditioning of een warmtepomp die kan koelen (ja)	14	13	16	12	14	13	14	21	14	16	12	12	14	16	13	15	15	12
...heeft zonwering aan de buitenkant (ja)	26	31	26	20	28	29	32	10	20	24	28	12	18	17	25	31	43	52
...is klein (woonoppervlakte < 65 m ²) (ja)	40	41	37	44	48	35	28	37	38	42	39	44	48	38	37	38	36	35
...staat op een plek met veel groen (bomen en struiken) in de buurt (ja)	59	64	63	48	64	65	60	52	47	58	61	47	42	61	66	65	70	81
Mijn woning heeft een verhoogd risico op schade door problemen met de fundering door paalrot of ondiepe fundering																		
ja	4	2	5	5	3	7	1	4	7	3	4	3	5	6	6	1	2	2
nee	42	44	41	41	42	45	37	55	40	45	39	27	39	32	47	42	57	62
weet ik niet	54	54	54	55	55	48	62	41	53	51	57	71	55	62	47	57	41	35

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Weergegeven zijn de (zelfgerapporteerde) percentages mensen in de verschillende typen woningen; in een woning met uitgevraagde woningkenmerken.

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 8.1c Beschrijvende statistieken woning onder kopers, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{ab}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
In wat voor type woning woont u?																		
flat, appartement, etagewoning, boven- of benedenwoning	12	11	10	14	16	21	16	7	4	11	13	9	15	6	10	8	16	23
rijtjeshuis: tussenwoning	29	31	31	25	26	27	33	30	27	29	29	32	33	38	29	25	24	21
rijtjeshuis: hoekwoning	16	17	16	15	21	15	14	18	16	16	16	16	19	16	19	14	13	12
twee-onder-een-kapwoning	21	18	23	21	13	19	17	26	24	22	21	25	21	23	22	21	18	16
vrijstaande woning	20	20	18	23	21	15	18	18	29	21	19	16	13	16	17	29	26	23
overige woning	2	3	2	2	2	3	3	1	1	1	2	2	1	0	2	3	3	4
Mijn woning...																		
...heeft airconditioning of een warmtepomp die kan koelen (ja)	33	33	33	34	23	22	29	41	41	35	31	31	39	45	37	32	25	18
...heeft zonwering aan de buitenkant (ja)	59	63	61	55	57	55	60	60	59	59	59	57	54	52	61	61	61	68
...is klein (woonoppervlakte < 65 m ²) (ja)	9	12	10	5	20	15	10	4	4	9	8	10	7	7	5	11	11	12
...staat op een plek met veel groen (bomen en struiken) in de buurt (ja)	74	75	72	75	76	65	75	75	78	74	74	80	67	63	69	78	82	85
Mijn woning heeft een verhoogd risico op schade door problemen met de fundering door paalrot of ondiepe fundering																		
ja	3	2	3	3	5	4	2	3	4	3	3	2	4	3	3	3	3	2
nee	67	66	64	71	60	62	70	70	72	73	61	45	61	67	67	74	78	77
weet ik niet	30	32	33	26	35	34	29	27	24	24	37	53	35	30	30	24	19	22

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Weergegeven zijn de (zelfgerapporteerde) percentages mensen in de verschillende typen woningen; in een woning met uitgevraagde woningkenmerken.

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 8.2a Ervaren binnenmilieukwaliteit en geluidhinder in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht, leeftijd en eigendomssituatie, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						eigendoms-situatie		
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75	koop	huur
In welke mate is onderstaande beschrijving op uw situatie van toepassing?																				
Ik heb in de winter vaak last van koude tocht in mijn woning.	51	54	52	46	59	53	47	44	45	45	56	65	57	59	52	45	37	35	45	62
Ik heb in mijn woon- of slaapkamer last van vocht of schimmel op de muren.	25	29	25	21	27	29	22	21	19	24	25	40	31	31	27	17	13	9	19	36
Ik kan mijn woning in de winter vaak moeilijk lekker warm krijgen.	39	43	40	33	49	42	34	29	34	35	42	51	42	43	42	35	25	30	32	52
Mijn woning wordt in de zomer vaak te warm.	64	61	65	66	67	66	61	60	65	65	64	75	76	73	67	60	48	43	59	76
Welk getal van 0 t/m 10 geeft het beste aan in welke mate geluid van de onderstaande bronnen u hindert, stoort of ergert wanneer u thuis bent?																				
het ventilatiesysteem in uw woning	22	23	23	21	25	22	20	21	19	21	23	23	32	33	21	14	15	13	18	30
warmtepomp of airconditioning in uw woning	11	12	12	10	7	9	11	15	14	11	12	17	16	16	14	7	5	4	11	12
warmtepompen of airconditioning in de omgeving (installaties van anderen in uw directe woonomgeving, bv. burelen)	11	12	13	9	9	10	12	12	10	11	11	14	12	12	13	10	9	6	11	12
windturbine, windmolen	7	10	7	4	7	5	7	7	5	7	7	12	10	9	7	4	3	3	6	9

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Weergegeven is het percentage mensen dat enige hinder ervaart, gebaseerd op een score van 3 of hoger op een 11-puntsschaal, variërend van 0 ('helemaal niet') tot en met 10 ('in sterke mate'). We hebben hier een indeling gevolgd naar analogie van de hinderscore-indeling die wordt toegepast voor geluidhinder door GGD'en en het RIVM (zie RIVM z.d.). Die indeling is als volgt: 'geen hinder' (respondenten die 0-2 hebben ingevuld), 'matige hinder' (3-7) en 'ernstige hinder' (8-10). Dit betekent dat de groep die ernstige hinder ervaart kleiner is dan hier gerapporteerd.

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 8.2b Ervaren binnenmilieukwaliteit en geluidhinder onder huurders, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
In welke mate is onderstaande beschrijving op uw situatie van toepassing?																		
Ik heb in de winter vaak last van koude tocht in mijn woning.	62	64	63	54	60	58	57	69	59	57	65	73	60	75	64	61	50	39
Ik heb in mijn woon- of slaapkamer last van vocht of schimmel op de muren.	36	39	36	31	31	41	35	41	31	38	35	52	40	53	32	30	21	11
Ik kan mijn woning in de winter vaak moeilijk lekker warm krijgen.	52	55	53	44	54	49	47	53	53	50	53	67	54	64	44	50	38	33
Mijn woning wordt in de zomer vaak te warm.	76	74	75	80	73	73	75	83	80	78	74	85	84	78	82	75	67	48
Welk getal van 0 t/m 10 geeft het beste aan in welke mate geluid van de onderstaande bronnen u hindert, stoort of ergert wanneer u thuis bent?																		
het ventilatiesysteem in uw woning	30	29	32	27	31	25	30	36	26	30	29	26	31	47	30	22	27	18
warmtepomp of airconditioning in uw woning	12	13	14	9	7	10	17	21	10	13	11	13	16	21	10	8	6	2
warmtepompen of airconditioning in de omgeving (installaties van anderen in uw directe woonomgeving, bv. burelen)	12	12	13	8	9	10	15	21	6	12	11	14	12	16	13	9	10	5
windturbine, windmolen	9	10	10	6	8	5	12	15	8	11	8	14	13	13	10	5	3	2

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Weergegeven is het percentage mensen dat enige hinder ervaart, gebaseerd op een score van 3 of hoger op een 11-puntsschaal, variërend van 0 ('helemaal niet') tot en met 10 ('in sterke mate'). We hebben hier een indeling gevolgd naar analogie van de hinderscore-indeling die wordt toegepast voor geluidhinder door GGD'en en het RIVM (zie RIVM z.d.). Die indeling is als volgt: 'geen hinder' (respondenten die 0-2 hebben ingevuld), 'matige hinder' (3-7) en 'ernstige hinder' (8-10). Dit betekent dat de groep die ernstige hinder ervaart kleiner is dan hier gerapporteerd.

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 8.2c Ervaren binnenmilieukwaliteit en geluidhinder onder kopers, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
In welke mate is onderstaande beschrijving op uw situatie van toepassing?																		
Ik heb in de winter vaak last van koude tocht in mijn woning.	45	46	46	44	57	50	44	40	42	40	51	60	54	51	48	39	31	33
Ik heb in mijn woon- of slaapkamer last van vocht of schimmel op de muren.	19	20	20	17	22	20	19	18	16	18	20	33	25	19	26	12	9	8
Ik kan mijn woning in de winter vaak moeilijk lekker warm krijgen.	32	34	33	30	42	37	30	25	29	29	36	41	34	32	41	29	20	29
Mijn woning wordt in de zomer vaak te warm.	59	51	61	61	57	60	57	56	62	59	59	68	70	69	63	55	41	40
Welk getal van 0 t/m 10 geeft het beste aan in welke mate geluid van de onderstaande bronnen u hindert, stoort of ergert wanneer u thuis bent?																		
het ventilatiesysteem in uw woning	18	17	18	19	16	19	18	19	17	16	21	21	32	26	19	11	10	9
warmtepomp of airconditioning in uw woning	11	12	12	10	6	8	10	13	15	10	12	19	15	14	15	6	5	5
warmtepompen of airconditioning in de omgeving (installaties van anderen in uw directe woonomgeving, bv. burelen)	11	13	13	9	10	10	12	10	11	11	11	15	13	10	14	10	9	6
windturbine, windmolen	6	9	6	4	5	5	6	6	5	5	7	11	8	7	7	3	3	3

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Weergegeven is het percentage mensen dat enige hinder ervaart, gebaseerd op een score van 3 of hoger op een 11-puntsschaal, variërend van 0 ('helemaal niet') tot en met 10 ('in sterke mate'). We hebben hier een indeling gevolgd naar analogie van de hinderscore-indeling die wordt toegepast voor geluidhinder door GGD'en en het RIVM (zie RIVM z.d.). Die indeling is als volgt: 'geen hinder' (respondenten die 0-2 hebben ingevuld), 'matige hinder' (3-7) en 'ernstige hinder' (8-10). Dit betekent dat de groep die ernstige hinder ervaart kleiner is dan hier gerapporteerd.

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 8.3a Zorgen en nemen van maatregelen tegen klimaatrisico's in de de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht, leeftijd en eigendomssituatie, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b,c}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						eigendoms-situatie		
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75	koop	huur
Hoe bezorgd bent u over een tekort aan betaalbare woningen in Nederland?	85	86	88	80	87	87	84	83	85	82	88	91	83	75	83	83	91	92	83	88
Hoe bezorgd bent u over mogelijke overstroming van uw woning?	28	31	26	28	27	28	26	26	27	24	32	30	31	31	25	25	26	27	27	31
Hoe bezorgd bent u over mogelijke schade aan de fundering van uw woning?	29	32	27	28	30	30	25	27	26	24	34	33	34	28	26	28	25	28	28	30
Kunt u aangeven of onderstaande uitspraak van toepassing is op uw situatie? Ik weet welke maatregelen ik kan nemen om hitte in mijn woning te verminderen.																				
ja	60	54	59	67	48	53	67	72	69	62	59	35	47	62	69	70	72	64	72	36
ja, weinig aan te doen	30	34	30	26	42	36	26	18	23	29	31	45	40	25	21	24	25	30	21	49
nee	10	13	11	7	10	11	7	11	8	9	11	19	13	13	9	6	3	6	7	16
Ik heb maatregelen genomen tegen hitte in mijn woning.																				
ja	60	56	58	65	57	55	64	68	59	60	59	38	54	60	62	69	68	65	67	45
nee	40	44	42	35	43	45	36	32	41	40	41	62	46	40	38	31	32	35	33	55
In welke mate bent u voor of tegen het verplichten van verhuurders om voldoende koelmogelijkheden in de woning aan te brengen om hitte in hun huurwoningen te voorkomen (bv. zonwering aan de buitenkant, goede ventilatievoorzieningen en/of airconditioning)?																				
voor	60	57	59	63	65	62	58	59	64	57	62	56	57	56	53	59	70	72	58	64
tegen	13	11	13	14	10	12	14	15	14	14	12	10	15	15	16	14	10	6	14	10

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordcategorieën: 1) helemaal niet bezorgd; 2) niet erg bezorgd; 3) bezorgd; 4) erg bezorgd; 5) heel erg bezorgd.

c Weergegeven is het percentage 'bezorgd' ('bezorgd' - 'heel erg bezorgd'), het percentage 'voor' ('een beetje voor' - 'sterk voor') en het percentage 'tegen' ('een beetje tegen' - 'sterk tegen').

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 8.3b Zorgen en nemen van maatregelen tegen klimaatrisico's in de woning onder huurders, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b,c}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
Hoe bezorgd bent u over een tekort aan betaalbare woningen in Nederland?	88	84	91	90	89	90	88	86	93	84	92	88	90	82	90	86	92	92
Hoe bezorgd bent u over mogelijke overstroming van uw woning?	31	34	29	27	26	35	31	28	24	27	34	33	31	37	30	29	28	23
Hoe bezorgd bent u over mogelijke schade aan de fundering van uw woning?	30	34	29	26	26	32	29	28	25	28	33	34	30	35	33	29	25	22
Kunt u aangeven of onderstaande uitspraak van toepassing is op uw situatie? Ik weet welke maatregelen ik kan nemen om hitte in mijn woning te verminderen.																		
ja	36	36	34	38	38	39	46	31	26	35	36	15	23	34	44	48	45	52
ja, weinig aan te doen	49	46	51	48	50	45	43	54	55	48	49	57	62	41	39	44	50	38
nee	16	18	15	14	12	16	11	16	19	17	15	28	15	25	17	8	5	10
Ik heb maatregelen genomen tegen hitte in mijn woning																		
ja	45	48	44	42	51	47	45	46	27	42	47	25	36	40	52	55	57	60
nee	55	52	56	58	49	53	55	54	73	58	53	75	64	60	48	45	43	40
In welke mate bent u voor of tegen het verplichten van verhuurders om voldoende koelmogelijkheden in de woning aan te brengen om hitte in hun huurwoningen te voorkomen (bv. zonwering aan de buitenkant, goede ventilatievoorzieningen en/of airconditioning)?																		
voor	64	60	66	66	70	69	55	69	65	64	64	59	61	55	64	66	74	75
tegen	10	9	8	14	8	12	17	8	8	9	11	6	11	14	11	10	8	7

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordcategorieën: 1) helemaal niet bezorgd; 2) niet erg bezorgd; 3) bezorgd; 4) erg bezorgd; 5) heel erg bezorgd.

c Weergegeven is het percentage 'bezorgd' ('bezorgd' - 'heel erg bezorgd'), het percentage 'voor' ('een beetje voor' - 'sterk voor') en het percentage 'tegen' ('een beetje tegen' - 'sterk tegen').

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 8.3c Zorgen en nemen van maatregelen tegen klimaatrisico's in de woning onder kopers, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b,c}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
Hoe bezorgd bent u over een tekort aan betaalbare woningen in Nederland?	83	87	86	77	83	85	82	82	82	81	85	93	79	72	81	82	90	92
Hoe bezorgd bent u over mogelijke overstroming van uw woning?	27	28	25	28	29	22	25	25	28	22	31	29	31	28	24	23	26	29
Hoe bezorgd bent u over mogelijke schade aan de fundering van uw woning?	28	30	26	29	35	28	24	26	26	22	34	31	35	25	24	27	24	31
Kunt u aangeven of onderstaande uitspraak van toepassing is op uw situatie? Ik weet welke maatregelen ik kan nemen om hitte in mijn woning te verminderen.																		
ja	72	67	71	76	64	64	73	79	78	74	70	47	63	77	76	79	83	72
ja, weinig aan te doen	21	25	20	19	28	30	21	11	16	20	21	39	25	16	16	17	14	25
nee	7	8	9	5	8	7	5	10	6	6	9	14	12	7	7	5	3	3
Ik heb maatregelen genomen tegen hitte in mijn woning																		
ja	67	62	64	72	67	62	69	72	65	68	65	46	68	70	64	74	73	68
nee	33	38	36	28	33	38	31	28	35	32	35	54	32	30	36	26	27	32
In welke mate bent u voor of tegen het verplichten van verhuurders om voldoende koelmogelijkheden in de woning aan te brengen om hitte in hun huurwoningen te voorkomen (bv. zonwering aan de buitenkant, goede ventilatievoorzieningen en/of airconditioning)?																		
voor	58	55	55	62	58	57	58	57	63	55	61	53	55	57	50	57	68	70
tegen	14	13	15	14	13	13	13	16	15	16	12	12	19	16	18	15	10	6

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordcategorieën: 1) helemaal niet bezorgd; 2) niet erg bezorgd; 3) bezorgd; 4) erg bezorgd; 5) heel erg bezorgd.

c Weergegeven is het percentage 'bezorgd' ('bezorgd' - 'heel erg bezorgd'), het percentage 'voor' ('een beetje voor' - 'sterk voor') en het percentage 'tegen' ('een beetje tegen' - 'sterk tegen').

Bron: SCP (KES'25)

9 Mensen voelen zich weinig gehoord of betrokken bij klimaatbeleid

Kernpunten

- Veel burgers voelen zich niet gehoord bij de ontwikkeling van klimaatbeleid, net als in 2024. Zo vindt slechts een op de tien mensen dat de regering bij het maken van klimaatbeleid luistert naar de wensen van burgers, de belangen van verschillende groepen burgers zorgvuldig afweegt en rekening houdt met de mening van mensen zoals zichzelf.
- Mensen hebben, net als in 2024, vaker het beeld dat de regering luistert naar bedrijven dan naar burgers.
- Mensen vinden het belangrijk dat (mensen zoals) zij mee kunnen denken over klimaatbeleid. Ze hebben echter niet het gevoel dat ze dat ook mogen of dat de overheid iets met hun input zal doen.
- Er is ook een groep die klimaatbeleid liever aan experts overlaat, omdat ze vinden dat ze te weinig van de klimaatproblematiek weten.

Inleiding

In eerder SCP-onderzoek signaleerden we dat maar weinig mensen zich gehoord en gezien voelen bij het maken van klimaatbeleid (De Kluzenaar et al. 2024, 2025). Dat is reden tot zorg, omdat verduurzaming veel van mensen vraagt en ook grote gevolgen voor hen heeft. Het gevoel dat de regering bij het ontwikkelen van klimaatbeleid niet luistert naar burgers en weinig rekening houdt met hun belangen, kan de steun voor klimaatbeleid verminderen en kan gevolgen hebben voor politiek vertrouwen (Geurkink en Van Noije 2024). Daarom besteden we in dit rapport extra aandacht aan dit thema. We schetsen niet alleen het actuele beeld, maar gaan ook na waarom mensen het gevoel hebben dat de regering bij het maken van klimaatbeleid niet luistert naar de wensen van burgers. Ook bespreken we hoe dat volgens hen beter kan. De citaten in dit hoofdstuk (te herkennen aan cursief schrift en inspringing) geven inhoudelijke reacties van respondenten weer, zoals in hun eigen bewoordingen opgeschreven.

Slechts klein deel voelt zich gehoord bij maken van klimaatbeleid

Net zoals in 2024 voelen mensen zich in 2025 niet gezien of gehoord door de regering bij het maken van klimaatbeleid. Volgens hen luistert de regering niet goed naar de wensen van burgers (50%), wordt er geen rekening gehouden met de mening van mensen zoals zij (49%) en weegt de regering de belangen van de verschillende groepen burgers niet goed af (43%). Mensen vinden veel vaker dat de regering naar bedrijven (of naar natuurorganisaties) luistert, dan naar burgers. Daar staat een veel kleinere groep van ongeveer een op de tien mensen tegenover, die wel positief oordeelt over hoe de regering haar wensen en belangen meeneemt in het klimaatbeleid. Zij vinden dat de regering naar hun wensen luistert, dat de regering wel rekening houdt met meningen van mensen zoals zij, en dat de regering de belangen van de burgers goed afweegt.

Mensen die het gevoel hebben dat de regering niet luistert naar de wensen van burgers, noemen in de toelichting op hun antwoorden vaak dat de regering doet wat ze zelf wil, dat ze naar de verkeerde groepen luisteren en dat ze economische belangen en de lobby van bedrijven zwaarder laat wegen. Verder noemen ze vaak dat het beleid niet rechtvaardig of consistent is. Zo geven ze bijvoorbeeld aan dat mensen 'gestraft' worden wanneer ze een bijdrage aan het klimaat willen leveren in de vorm van zonnepanelen, doordat de salderingsregeling wordt afgeschaft en eigenaren met terugleverkosten zitten.

De regering luistert NOOIT naar de gewone mens. Ze moeten eens luisteren wat die te vertellen hebben en wat ze de gewone mens dus meemaken. Ik heb het idee dat de burgers derderangs mensen zijn.

Puntje bij paaltje gaat het toch over het geld wat maatregelen kosten. De rest is daar ondergeschikt aan. Zonnepanelen te duur en hup weg is de salderingsregeling, en zo zijn er nog wel meer.

Mensen die het gevoel hebben dat de regering wél luistert, geven aan dat ze op het democratisch proces vertrouwen. Ze hebben hun stem aan een partij gegeven die hun standpunt over klimaat deelt. Anderen verwijzen naar burgerberaden en andere mogelijkheden om mee te praten. Sommigen hebben daar ook aan deelgenomen.

Mensen stemmen. Op basis van deze stemuitslag krijgen we een regering. De wens van de burgers is dus (in)direct verwerkt.

Burgers demonstreren dat er iets gedaan moet worden aan het klimaat, en ik heb wel het idee dat de regering meer maatregelen heeft genomen om het klimaat te helpen, zoals het statiegeld op wegwerpverpakkingen.

Binnen de groep mensen die neutraal staat tegenover of de regering luistert, is er een aanzienlijk deel dat het moeilijk vindt om hier een oordeel over te vellen. Ze weten niet of de regering goed luistert, weten niet hoe ze dat moeten beoordelen of geven aan dat ze er te weinig van afweten. Zij hebben ook begrip voor het feit dat het lastig is om de vele verschillende meningen van de bevolking af te wegen.

Het is meer een gevoel van hoop. Er zijn burgers die veel kennis hebben, en ik hoop dat daarnaar geluisterd wordt/dat zij in werkgroepen zitten.

De mening van burgers loopt uiteen van het willen verbieden van alle fossiele brandstoffen tot de mening dat het hele klimaatprobleem een hoax is. Dat maakt het voor de regering ook wel lastig.

Discrepantie tussen mee willen en mogen denken bij ontwikkeling klimaatbeleid
Terwijl mensen zich weinig gehoord voelen, is er een aanzienlijke minderheid van mensen die het belangrijk vindt om mee te kunnen denken met het klimaatbeleid, of dat mensen zoals zij dat kunnen (resp. 30% en 37%). Ten opzichte van 2024 is de groep die het belangrijk vindt om zelf mee te denken wat kleiner geworden (34% in 2024 vs. 30% in 2025). Mensen hebben iets vaker het idee dat mensen zoals zij mogen meedenken (18% in 2025 vs. 14% in 2024). Ook de groep die vindt dat mensen zoals zij niet mogen meedenken is kleiner geworden. Dat was 47% in 2024 en 40% in 2025. Hoewel deze aantallen dus enigszins naar elkaar toe bewegen, is het verschil nog steeds groot tussen het percentage mensen dat het belangrijk vindt om mee te denken en het percentage dat ook daadwerkelijk het gevoel heeft dat dit mag.

Daarnaast is er een deel dat aangeeft het niet belangrijk te vinden dat zichzelf dan wel mensen zoals zichzelf kunnen meedenken (resp. 25% en 17%). Echter, uit de toelichting van deze laatste groep en van de groep die neutraal staat tegenover meedenken, blijkt dat ze wel degelijk betrokken zijn bij het onderwerp, maar dat er andere redenen zijn waarom ze niet (willen) meepraten. Een deel vindt dat het klimaatbeleid internationaal geregeld moet worden, omdat Nederland alleen geen verschil kan maken. En een deel heeft het idee dat hun participatie er niet toe doet, dat ze geen invloed hebben, omdat er

niet naar hen geluisterd wordt. Het zou dus kunnen dat wanneer ze zich beter gehoord voelen, ze ook meer aan zullen geven meedenken belangrijk te vinden. Tot slot vindt een deel van deze groep het belangrijk dat juist experts meepraten, omdat zij zelf te weinig over de klimaatproblematiek weten om goed te kunnen meedenken.

Nederland is voor het klimaatprobleem volstrekt onbelangrijk, of we hier wel of niet iets doen maakt voor het klimaat niets uit. Alleen als we (veel) andere landen mee krijgen, gaat het zoden aan de dijk zetten.

Omdat mijn bijdrage niet/nauwelijks van invloed is, ook gezien de (mondiaal gezien) zeer geringe invloed van Nederland, dat zich opstelt als beste jongetje van de klas, met alle interne gevolgen van dien, zoals het stikstofbeleid dat de broodnodige woningbouw ernstig stagneert.

Ik heb niet het gevoel dat ik er veel verstand van heb en laat het daarom liever over aan professionals en vertrouw op hun onderzoek, advies, e.d.

De groep die het wel belangrijk vindt om mee te denken, draagt daarvoor veelal gespreksonderwerpen aan die dicht bij hun eigen leven staan. Waar hebben ze verstand van? Waar kunnen ze iets betekenen? Ze noemen zaken zoals afvalscheiding, zo min mogelijk spullen kopen en zuinig zijn met spullen, klimaatvriendelijkere vormen van vervoer en de energietransitie. Mensen benoemen ook regelmatig dat ze willen meedenken over '[oplossingen] op kleine(re) schaal', 'kleine initiatieven' en 'omgeving waar ik woon' en dat ze willen meepraten via (lokale) praatgroepen en burgerberaden, enquêtes of referenda.

Wat kun je thuis of in de buurt doen om het klimaat te helpen om beter te zijn.

Mensen in hun eigen omgeving mee te laten denken, begin klein en stimuleer mensen om steeds groter te denken.

We hebben mensen vervolgens gevraagd wat volgens hen een goede manier is om mensen te betrekken bij het klimaat- en energiebeleid. Hoewel een kwart daar geen goed antwoord weet te geven, noemt het overgrote deel manieren die haalbaar zijn voor mensen. Naast de eerdere genoemde lokale praatgroepen, onderwerpen die mensen persoonlijk aangaan, enquêtes en referenda wordt voorlichting het vaakst genoemd. Voorlichting helpt volgens hen bij bewustwording van de problematiek zelf, maar ook bij bewustwording van de verschillende opties die mensen hebben om bij te dragen aan een beter klimaat, zoals hun consumptiepatronen. Hoewel het overgrote deel van de mensen ideeën aandraagt om mensen te betrekken, zijn er ook mensen die vinden dat dit een slecht idee is. Zij vinden dat de problematiek te ingewikkeld is, en daarnaast kost het volgens hen te veel tijd om burgers te betrekken. Dat neemt niet weg dat mensen wel goed meegenomen moeten worden in de plannen die daaruit voortkomen.

Goede en uitvoerbare informatie geven wat een gewoon mens zelf kan doen. En daar ook eerlijk aan meewerken, zodat je weet dat b.v. het afval scheiden ook echt helpt, en niet toch elders op één hoop komt.

[Wat is volgens u een goede manier is om burgers te betrekken bij de ontwikkeling van klimaat- en energiebeleid?] Niet. Je moet dit overlaten aan mensen die er verstand van hebben en daarna je plan goed uit kunnen leggen aan de burger.

Conclusie

Slechts een klein deel van de mensen geeft aan zich gehoord te voelen bij de ontwikkeling van klimaatbeleid, net als in 2024. Een deel van de mensen heeft begrip voor de complexiteit van het democratische proces en van het wegen van de belangen van alle verschillende partijen. Echter, de meeste mensen geven aan dat ze het gevoel hebben dat de belangen van burgers minder zwaar worden meegewogen. Het gevoel dat de regering niet luistert kan het politieke vertrouwen aantasten (Geurkink en Van Noije 2024) en mogelijk ook de steun voor het klimaatbeleid doen afnemen.

Toch willen mensen wel degelijk betrokken zijn bij het klimaatbeleid. Hoewel de cijfers lijken aan te geven dat slechts een derde mee wil denken, blijkt uit de onderbouwing van de mensen die dat niet willen of daarin neutraal staan, dat zij het onderwerp vaak wel belangrijk vinden. Ze vrezen alleen dat hun eigen inbreng niet zinvol is: ze denken dat ze te weinig kennis hebben of dat er niets met hun input gedaan wordt. Het lijkt erop dat mensen bij meedenken met klimaatbeleid vooral redeneren vanuit hun eigen invloedssfeer. Afhankelijk van de context schatten ze hun mogelijkheden om bij te dragen en de invloed daarvan positief dan wel negatief in: in hun eigen leefomgeving verwachten ze invloed te kunnen uitoefenen, maar in de grotere (inter)nationale context niet.

Tabel 9.1 Ervaren responsiviteit en burgerbetrokkenheid bij klimaatbeleid in de in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b,c}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
Ik denk na over wat ik in mijn dagelijks leven kan doen om klimaatverandering tegen te gaan (eens).	46	34	41	61	48	49	45	46	49	42	50	34	42	47	42	52	54	51
Ik denk na over wat ik in mijn dagelijks leven kan doen om klimaatverandering tegen te gaan (oneens).	21	25	24	16	18	20	23	23	23	26	17	29	26	22	24	17	15	14
Bij verkiezingen wordt mijn stem voor een deel bepaald door wat partijen voor het klimaat willen doen (eens).	35	23	33	48	37	38	36	37	38	36	34	39	40	31	30	36	33	37
Bij verkiezingen wordt mijn stem voor een deel bepaald door wat partijen voor het klimaat willen doen (oneens).	27	32	27	22	25	25	26	30	27	27	26	23	21	29	34	25	28	25
ik vind het belangrijk dat mensen zoals ik mee kunnen denken bij het maken van klimaatbeleid (eens).	37	33	36	42	39	40	38	37	35	38	36	43	37	37	32	38	37	37
ik vind het belangrijk dat mensen zoals ik mee kunnen denken bij het maken van klimaatbeleid (oneens)	17	17	16	18	12	13	18	21	21	19	15	13	21	19	23	16	13	11
ik vind het belangrijk om zelf mee te kunnen denken met klimaatbeleid (eens).	30	26	30	33	34	33	30	29	28	33	27	30	28	26	28	31	34	35
ik vind het belangrijk om zelf mee te kunnen denken met klimaatbeleid (oneens).	25	22	25	26	20	19	24	32	30	24	25	25	31	27	30	20	19	15
Bij het maken van het klimaatbeleid luistert de regering naar de wensen van burgers (eens).	12	11	11	15	11	11	15	10	17	14	11	15	16	14	9	10	10	11
Bij het maken van het klimaatbeleid luistert de regering naar de wensen van burgers (oneens).	50	50	51	50	51	56	49	53	49	53	47	41	50	48	54	55	54	50
Bij het maken van het klimaatbeleid luistert de regering naar de wensen van bedrijven (eens).	46	35	41	60	45	48	49	45	50	47	44	44	50	45	42	45	50	43
Bij het maken van het klimaatbeleid luistert de regering naar de wensen van bedrijven (oneens).	21	27	23	15	19	21	20	23	19	22	20	18	20	20	25	22	18	22
Bij het maken van het klimaatbeleid luistert de regering naar de wensen van natuur- en milieuorganisaties (eens).	38	37	39	37	35	39	42	40	39	42	34	40	36	35	38	40	37	39

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
Bij het maken van het klimaatbeleid luistert de regering naar de wensen van natuur- en milieuorganisaties (oneens).	23	23	20	28	26	23	21	23	24	21	25	19	26	25	20	23	24	23
In het klimaatbeleid weegt de regering de belangen van verschillende groepen burgers zorgvuldig af (eens).	11	11	12	11	9	10	11	13	15	12	11	19	11	12	9	9	11	10
In het klimaatbeleid weegt de regering de belangen van verschillende groepen burgers zorgvuldig af (oneens).	43	36	44	48	42	47	43	46	43	48	38	36	44	42	44	49	45	39
Mensen zoals ik mogen meedenken over klimaatbeleid (eens).	18	18	16	19	15	21	18	17	20	18	17	22	16	17	16	18	17	20
Mensen zoals ik mogen meedenken over klimaatbeleid (oneens).	40	38	40	40	41	38	39	41	42	42	37	35	42	36	41	43	39	38
Er wordt rekening gehouden met de mening van mensen zoals ik bij het maken van klimaatbeleid (eens).	10	8	10	11	7	10	11	8	15	11	10	17	11	14	7	8	7	8
Er wordt rekening gehouden met de mening van mensen zoals ik bij het maken van klimaatbeleid (oneens).	49	47	51	48	49	54	47	51	48	53	45	41	48	43	51	54	52	52
ik heb het gevoel dat een kleine groep Nederlanders maatregelen tegen klimaatverandering opdringt aan de rest (eens).	33	40	36	25	33	36	35	32	31	38	28	27	25	26	39	38	41	37
Ik heb het gevoel dat een kleine groep Nederlanders maatregelen tegen klimaatverandering opdringt aan de rest (oneens).	36	23	30	54	35	35	36	42	41	34	38	31	47	41	29	37	32	32

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordcategorieën: 1) helemaal mee oneens; 2) oneens; 3) niet oneens, niet eens; 4) eens; 5) helemaal mee eens.

c Weergegeven is het percentage 'eens' ('eens' - 'helemaal mee eens') en het percentage 'oneens' ('oneens' - 'helemaal mee oneens').

Bron: SCP (KES'25)

10 Mensen ervaren verdeling kosten klimaataanpak als onrechtvaardig

Kernpunten

- Een ruime meerderheid vindt dat de kosten van de klimaataanpak oneerlijk zijn verdeeld tussen landen, generaties, bedrijven en burgers, en arme en rijke Nederlanders.
- In alle opleidings-, inkomens-, geslachts- en leeftijdsgroepen ervaart een meerderheid deze verdelingen als oneerlijk.
- Mensen in de laagste inkomensgroepen en ouderen ervaren de verdeling van kosten van klimaataanpak tussen arm en rijk in Nederland bovengemiddeld vaak als oneerlijk.

Inleiding

Rechtvaardigheid is een centraal uitgangspunt in het Klimaatplan 2025-2035 (KGG 2025). Ervaren onrechtvaardigheid van klimaataanpak kan de steun voor klimaatbeleid verminderen (Hofmann en Grelle 2025; Huber et al. 2019; WRR 2023) en kan gevolgen hebben voor politiek vertrouwen (Geurkink en Van Noije 2024). Het geeft dan ook reden tot zorg dat onrechtvaardigheid breed wordt ervaren. Daarom besteden we in dit rapport extra aandacht aan dit thema. We schetsen het actuele beeld, en gaan na waarom mensen de verdeling van lusten en lasten van de klimaataanpak als onrechtvaardig ervaren. Ook bespreken we hoe dat volgens hen moet worden opgelost. De opgenomen citaten (te herkennen aan cursief schrift en inspringing) geven inhoudelijke reacties van respondenten weer, zoals in hun eigen bewoordingen opgeschreven.

Kader 10.1 Rechtvaardigheid in de wetenschappelijke literatuur

Sinds 2009 neemt de aandacht voor klimaat- en energierechtvaardigheid in de wetenschappelijke literatuur toe (Bal et al. 2023; Karimi en Karamidehkordi 2025; Ren et al. 2025; Ricci et al. 2025). De drie hoofdelementen van klimaatrechtvaardigheid zijn: distributieve (verdelende) rechtvaardigheid; procedurele rechtvaardigheid en erkennende rechtvaardigheid (Jenkins et al. 2016; McCauley en Heffron 2018).

- Distributieve/verdelende rechtvaardigheid gaat over de verdeling van de lasten en de voordelen in de samenleving.
- Procedurele rechtvaardigheid heeft betrekking op het proces waarmee tot besluiten over die verdeling wordt gekomen (bv. de transparantie, representativiteit en machtsverhoudingen in de besluitvorming) (Bal et al. 2023).
- Erkennende rechtvaardigheid gaat over de mate waarin de perspectieven en de rechten van verschillende groepen worden erkend en gerespecteerd, de lokale gemeenschap in het bijzonder.

Deze concepten worden vaak aangevuld met andere elementen van rechtvaardigheid, waaronder zogenoemde herstellende rechtvaardigheid, kosmopolitische rechtvaardigheid (rechtvaardigheid voor burgers over landsgrenzen heen), en intergenerationele rechtvaardigheid (Heffron 2022; Taiwo en Tozer 2025). De meeste studies kijken naar distributieve rechtvaardigheid of naar procedurele aspecten van rechtvaardigheid (Bal et al. 2023). Vooral distributieve rechtvaardigheid in de overgang van fossiele bronnen naar duurzame bronnen van energie is veel bestudeerd.

Ervaren onrechtvaardigheid kostenverdeling klimaataanpak leeft breed

Een ruime meerderheid van de mensen in Nederland vindt dat de kosten van klimaataanpak oneerlijk verdeeld zijn tussen landen (85%), huidige en toekomstige generaties (83%), burgers en bedrijven (82%) en tussen arme en rijke burgers (78%). Dit beeld is vergelijkbaar met 2024. In alle opleidings-, inkomens-, geslachts- en leeftijdsgroepen heeft een meerderheid het gevoel dat deze verdelingen oneerlijk zijn. Daarbij ervaren mensen in de laagste inkomensgroepen en ouderen de verdeling tussen arm en rijk vaker als oneerlijk dan gemiddeld.

Breed ervaren procedurele onrechtvaardigheid rond klimaataanpak

De oordelen van mensen over de mate waarin zij kunnen meedenken bij beleidsontwikkeling en de mate waarin daar volgens hen naar geluisterd en gehandeld wordt zijn overwegend negatief, zoals eerder besproken in hoofdstuk 9. Zo vindt een ruime meerderheid dat burgers nog onvoldoende hun mening kunnen geven over klimaatbeleid (67%), dat burgers ongelijke kansen hebben om dit te doen (70%), dat de mensen die beslissen nog onvoldoende luisteren naar de mening van burgers (75%) en dat burgers weinig invloed hebben op wat er uiteindelijk beslist wordt (77%). De oordelen over de beslissers zijn ook overwegend negatief. Zo hebben veel mensen niet het gevoel dat de mensen die beslissen neutraal zijn en zonder eigen voorkeuren besluiten nemen (74%), en ook niet dat deze zich aan hun afspraken en beloftes houden (75%). Tot slot vinden veel mensen dat de genomen besluiten niet voldoende worden uitgelegd (71%). Deze oordelen zijn negatief bij een meerderheid van alle opleidings-, inkomens-, geslachts- en leeftijdsgroepen. Daarbij vallen wel verschillen naar inkomen en leeftijd op. In de laagste inkomensgroep zijn de oordelen hierover vaker negatief dan gemiddeld, en in de jongste leeftijdsgroep (18-25-jarigen) juist wat minder vaak.

Meerderheid mist erkenning van hun perspectieven bij de ontwikkeling van klimaatbeleid

Een meerderheid oordeelt negatief over de mate van erkenning van hun belangen (72%) en mogelijkheden (73%) en hun prioriteiten (73%) bij de ontwikkeling van klimaatbeleid. Dit geldt steeds voor een meerderheid in alle opleidings-, inkomens-, geslachts- en leeftijdsgroepen. Wel zijn er verschillen tussen groepen in ervaren erkennende rechtvaardigheid, vooral naar inkomen en leeftijd: de oordelen zijn gemiddeld het minst negatief in de hoogste inkomensgroep en in de jongste leeftijdsgroep. Tot slot oordeelt een meerderheid dat er niet genoeg aandacht is voor burgers die benadeeld worden door klimaatbeleid (73%) en dat deze daar niet voldoende voor vergoed worden (69%). Er is een positief verband tussen de mate van ervaren procedurele en erkennende rechtvaardigheid met het ervaren belang van een Nederlandse bijdrage aan klimaataanpak (zie hoofdstuk 2).¹⁵

¹⁵ Zie bijlage C en tabel C.1 voor een beschrijving en resultaten van de analyse. De bevindingen van deze analyse moeten met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Op basis hiervan kunnen geen conclusies worden getrokken over de causaliteit en de richting van deze verbanden.

Ongelijke mogelijkheden en draagkracht redenen voor ervaren onrechtvaardigheid arm/rijk

Respondenten die het gevoel hebben dat de kosten van klimaataanpak niet eerlijk zijn verdeeld tussen arme en rijke burgers, noemen in de toelichting op hun antwoorden vaak de ongelijke financiële mogelijkheden om de lasten te dragen en te investeren in verduurzaming.

Nou, wie kan elektrische auto's kopen en wie niet? Het antwoord is duidelijk, maar het zal nog zichtbaarder worden wie rijk is en wie arm is.

Rijkere burgers hebben meer mogelijkheden om te verduurzamen (warmtepomp, elektrisch rijden, isolatie van woning, etc.).

Respondenten zijn van mening dat mensen in een betere financiële positie niet alleen de lasten van klimaatbeleid makkelijker kunnen dragen (en daardoor de pijn van maatregelen niet voelen), maar ook meer financiële armsgslag hebben om te investeren (in bv. woningverduurzaming). Daardoor zouden zij ook meer profiteren van voordelen daarvan, zoals subsidies of een lagere energierekening.

Rijken kunnen makkelijker maatregelen nemen om klimaatverandering tegen te gaan zoals goed isoleren van hun woning, warmtepomp aanschaffen e.d. waardoor minder geld aan energie kwijt zijn als comfortabeler wonen. Armere mensen kunnen dat niet of in mindere mate.

Armere mensen wonen vaak in slecht geïsoleerde woningen waardoor ze onevenredig meer betalen voor energie en verwarming. En dus ook onevenredig meer voor kosten om de klimaatverandering op te vangen.

Armere mensen daarentegen, geven respondenten aan, kunnen het geld minder goed missen. Hogere kosten van levensonderhoud door klimaatbeleid raken hen harder, doordat zij een groter deel van hun inkomen kwijt zijn aan basisbehoeften. Zij kunnen investeringen in verduurzaming vaak niet bekostigen. Als gevolg hiervan zouden zij vaker een brandstofauto of een slechter geïsoleerde (huur)woning hebben en geconfronteerd worden met hogere prijzen voor benzine of aardgas.

De armen moeten eerder weloverwogen keuzes maken t.o.v. de rijke(re) en als het gaat om hogere prijzen voor voedsel (een eerste levensbehoefte) is dit oneerlijk.

Arme mensen kunnen die kosten niet dragen, maar toch worden juist die burgers de dupe ervan.

Als oplossing noemen deelnemers vaak verdeling naar draagkracht, waarbij sterkere schouders zwaardere lasten dragen. Daarnaast wordt het meer inkomensafhankelijk maken van ondersteuning regelmatig geopperd als mogelijke oplossingsrichting, bijvoorbeeld door subsidie.

De sterkste schouders moeten de zwaarste lasten dragen en dat is nu niet zo.

Armere burgers zouden meer subsidies moeten krijgen om maatregelen te nemen dan rijkere burgers. Of minder belasting.

Redenen ervaren oneerlijke verdeling burgers/bedrijven: bedrijven vervuilen, burgers betalen

Respondenten noemen vier redenen vaak als onderbouwing voor hun gevoel dat de verdeling van de kosten van klimaataanpak oneerlijk is: grote bedrijven betalen te weinig, vervuilen meer, worden ontzien en doen te weinig. Respondenten noemen ook vaak dat burgers verhoudingsgewijs meer betalen dan bedrijven, bijvoorbeeld voor energie.

Bedrijven zijn de grootste vervuilers die te weinig meebetalen aan klimaatverandering.

Bedrijven worden ontzien, burgers in de steek gelaten.

Ik vind dat bedrijven véél meer dan nu moeten gaan bijdragen, omdat bedrijven ook veel meer bijdragen aan de klimaatverandering.

Sommige deelnemers noemen daarnaast dat bedrijven relatief veel subsidie of andere voordelen genieten in vergelijking met burgers.

Omdat bedrijven vaak minder belasting betalen en ook vaak subsidie krijgen, waar de gewone man niets krijgt.

Zij zouden meer moeten betalen. Zij vervuilen meer en krijgen soms veel geld van de overheid.

Een oplossingsrichting die respondenten veel noemen, is het 'vervuiler betaalt'-principe, waarbij met name de grote vervuilers meer zouden moeten betalen dan zij nu doen. Daarnaast noemen deelnemers dit principe vaak ook in meer algemene zin, waarbij meer betaald zou moeten worden naar verbruik of vervuiling. Enkele respondenten merken daarbij wel op dat dit ertoe kan leiden dat bedrijven naar het buitenland vertrekken.

Bedrijven die meer bijdragen aan vervuiling zouden hier meer voor moeten betalen. Maar ja, dan berekenen ze het weer door aan de klanten en zo is de burger uiteindelijk toch weer de pineut.

Grootste vervuilers, die lucht- en waterkwaliteit verzieken, moeten meer bijdragen.

Conclusie

Respondenten noemen verschillen in draagkracht tussen arme en rijke burgers vaak als redenen voor ervaren oneerlijke verdeling tussen arm en rijk. Ook noemen zij vaak de ongelijke investeringsmogelijkheden. Zo geven zij vaak aan dat armere burgers het geld niet hebben voor investeringen in verduurzaming en bovendien vaker afhankelijk zijn van een verhuurder. Als zij daardoor in slechter geïsoleerde woningen moeten blijven wonen, dragen ze daardoor ook relatief zwaar de lasten van een hogere gasprijs. Respondenten geven aan dat rijkere burgers die investeringen juist wel kunnen doen en daardoor profiteren van subsidies en een lagere energierekening. De oplossing zoeken zij vaak in een betere verdeling naar draagkracht, bijvoorbeeld door inkomensafhankelijke subsidies en belasting.

Als redenen voor ervaren oneerlijke verdeling tussen burgers en bedrijven, noemen respondenten vaak dat grote bedrijven meer vervuilen, te weinig betalen, te weinig doen en worden ontzien. Zij geven ook vaak aan dat de rekening te veel bij burgers wordt neergelegd en hebben het gevoel dat burgers (in verhouding) meer betalen dan bedrijven. Veel respondenten zoeken een oplossing in de toepassing van het 'vervuiler betaalt'-principe, waarbij grote vervuilende bedrijven meer zouden moeten betalen en meer zouden moeten doen.

Tabel 10.1 Verwachtingen over verdelingseffecten en ervaren distributieve rechtvaardigheid in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b,c}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
Nederland stapt langzaam over van fossiele brandstoffen (bv. aardgas, olie, kolen) naar duurzame bronnen van energie. Als Nederland overstapt op duurzame energie, wordt het verschil tussen arm en rijk in Nederland volgens u ...																		
... kleiner	6	5	7	7	7	7	7	6	6	7	5	10	12	7	2	4	4	6
... hetzelfde	25	21	25	27	22	24	25	26	26	27	22	24	25	24	26	24	26	24
... groter	48	49	48	48	46	50	51	49	52	50	47	45	42	46	51	54	52	49
Hoe eerlijk of oneerlijk zijn volgens u de kosten van het tegengaan van klimaatverandering verdeeld tussen ...																		
... arme en rijke Nederlanders (oneerlijk)	78	82	78	74	82	85	81	73	68	76	79	69	77	78	76	79	85	83
... burgers en bedrijven (oneerlijk)	82	84	81	82	84	87	83	79	77	81	82	72	81	81	82	86	87	83
... landen (oneerlijk)	85	86	84	86	86	87	85	84	86	84	86	76	83	84	85	90	90	86
... huidige en toekomstige generaties (oneerlijk)	83	82	81	85	84	85	84	80	82	82	84	79	82	82	85	83	87	81

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordcategorieën: 1) heel veel kleiner; 2) kleiner; 3) iets kleiner; 4) blijft gelijk; 5) iets groter; 6) groter; 7) heel veel groter; 99) weet ik niet.

c Weergegeven is het percentage 'kleiner' ('iets kleiner' - 'heel veel kleiner'), het percentage 'hetzelfde', het percentage 'groter' ('iets groter' - 'heel veel groter') en het percentage 'oneerlijk' (score 1 t/m 5).

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 10.2 Ervaren procedurele- en herstellende rechtvaardigheid in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{a,b,c}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
In hoeverre wordt er bij het maken van klimaatbeleid voor uw gevoel genoeg voor gezorgd dat ...																		
... burgers hun mening kunnen geven (niet/beperkt)	67	67	68	66	71	65	66	71	61	66	68	57	69	65	70	70	69	67
... alle burgers evenveel kans hebben om hun mening te geven (niet/beperkt)	70	70	70	70	73	68	68	75	63	69	70	63	73	66	72	72	71	70
... de mensen die beslissen luisteren naar de mening van burgers (niet/beperkt)	75	76	75	75	80	72	76	77	69	74	77	64	77	73	79	78	77	75
... de mensen die beslissen neutraal en zonder eigen voorkeur besluiten nemen (niet/beperkt)	74	73	73	77	78	70	76	77	70	74	75	69	76	72	77	79	73	72
... de genomen besluiten voldoende worden uitgelegd (niet/beperkt)	71	71	71	70	74	68	73	71	64	69	72	62	72	68	73	76	73	70
... burgers invloed hebben op wat er uiteindelijk beslist wordt (niet/beperkt)	77	73	77	79	80	75	77	81	73	75	79	69	77	76	78	81	81	74
... de mensen die beslissen zich aan hun afspraken en beloftes houden (niet/beperkt)	75	72	74	78	79	71	77	76	70	75	75	68	77	73	74	80	78	71
... burgers die grote nadelen ervaren van klimaatbeleid daar een vergoeding voor krijgen (niet/beperkt)	69	67	67	73	68	66	68	71	69	69	69	66	73	69	72	69	68	61

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordschaal: 1) helemaal niet - 10) in sterke mate.

c Weergegeven is het percentage '(helemaal) niet' (score 1 t/m 5).

Bron: SCP (KES'25)

Tabel 10.3 Ervaren erkennende rechtvaardigheid in de populatie als geheel, naar opleiding, inkomensgroep, geslacht en leeftijd, bevolking 18 jaar en ouder, 2025 (in procenten, gewogen)^{abc}

vraagstelling	totaal	opleiding			netto huishoudinkomen in kwintielen					geslacht		leeftijd						
		bo, vmbo	havo, vwo, mbo	hbo, wo	1e	2e	3e	4e	5e	man	vrouw	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	> 75
In hoeverre wordt er bij het maken van klimaatbeleid voor uw gevoel genoeg rekening gehouden met ...																		
... dingen die voor burgers belangrijk zijn (niet/beperkt)	72	75	72	69	74	72	74	71	63	71	72	64	68	71	74	76	76	71
... burgers die nadeel hebben van dit beleid (niet/beperkt)	73	72	75	72	74	74	74	73	67	72	74	63	72	73	75	78	78	72
... verschillen tussen burgers in wat zij kunnen doen (niet/beperkt)	73	74	72	73	76	75	72	73	68	72	74	64	70	71	76	77	78	74
... andere problemen die burgers soms belangrijker vinden dan klimaat (niet/beperkt)	68	71	69	64	69	68	68	66	62	68	67	59	67	65	73	70	71	67

a Vetgedrukte scores zijn statistisch significant ($p < 0,05$) hoger of lager dan de gemiddelde score.

b Antwoordschaal: 1) helemaal niet - 10) in sterke mate.

c Weergegeven is het percentage 'helemaal niet' (score 1 t/m 5).

Bron: SCP (KES'25)

11 Overbruggen verschil tussen wensen en verwachtingen biedt kansen voor beleid

Kernpunten

- De verwachtingen die mensen hebben van de gevolgen van klimaat- en energiebeleid, verschillen sterk van hun wensbeelden. Het overbruggen daarvan kan de steun voor klimaat- en energiebeleid bevorderen.
- Veel mensen hebben lage verwachtingen van klimaatbeleid, maar hopen op effectief klimaat- en energietransitiebeleid. Ze verwachten dat andere mensen hun gedrag niet aan willen passen, maar hopen dat 'men' zich aanpast aan de planeet. Mensen vrezen vaak voor overstromingen en achteruitgang van de natuur, maar hopen dat Nederland leefbaar blijft. En veel mensen vrezen toenemende (energie)armoede, maar hopen dat de kosten van levensonderhoud voor iedereen betaalbaar blijven.
- De overheid kan op verschillende manieren bijdragen aan het overbruggen van verwachtingen en wensbeelden. Zo kan ze inzetten op effectief energietransitiebeleid dat bijdraagt aan vermindering van de energieafhankelijkheid van andere landen en aan de betaalbaarheid van energie, of op beleid dat het welbevinden van huidige en latere generaties als uitgangspunt neemt. Ook adaptatiebeleid dat zich richt op de toekomstige leefbaarheid van Nederland en energiebeleid dat inzet op betaalbaarheid kan hieraan bijdragen.

Inleiding

In dit hoofdstuk onderzoeken we de verwachtingen en wensbeelden die mensen hebben van de toekomstige gevolgen van klimaatverandering en klimaat- en energiebeleid in Nederland.¹⁶ Dit is belangrijk, omdat het de steun voor klimaatbeleid kan versterken als verwachtingen en wensbeelden op elkaar aansluiten in verhalen over de toekomst (Roberts 2015; Ruhrort 2022).

Wij vroegen mensen naar de gevolgen van klimaat- en energiebeleid en klimaatverandering die zij verwachten en die ze zich wensen.¹⁷ We zetten de verwachtingen en wensbeelden uiteen van de vier soorten gevolgen die mensen het meest noemen: 1) politieke gevolgen; 2) omgevingsgevolgen; 3) economische gevolgen; 4) sociaal-maatschappelijke gevolgen. Daarbij bespreken we per type gevolgen in hoeverre de verwachtingen en wensbeelden op elkaar aansluiten. We sluiten af met door ons geformuleerde suggesties om die aansluiting te bevorderen. De opgenomen citaten (te herkennen aan cursief schrift en insprinking) geven door respondenten geformuleerde reacties weer, zoals in hun eigen bewoordingen opgeschreven.

¹⁶ Onderzoekers definiëren visies als beelden van een gewenste toekomstige wereld, die oplossingen bieden voor maatschappelijke uitdagingen (Berkhout 2006; Eames et al. 2006). Ze definiëren verwachtingen als aannames over de waarschijnlijkheid dat voorgestelde oplossingen (zoals nieuwe technologie) voor die uitdagingen het gewenste resultaat hebben (Konrad et al. 2016).

¹⁷ In de vragenlijst legden wij mensen de volgende twee vragen voor:

a Als u nadenkt over de gevolgen van klimaatverandering en de gevolgen van klimaat- en energiebeleid in Nederland, hoe **verwacht** u dan dat het in 2050 met Nederland gaat? Waarom verwacht u dat?

b Als u nadenkt over de gevolgen van klimaatverandering en de gevolgen van klimaat- en energiebeleid, hoe **hoopt** u dan dat het in 2050 met Nederland gaat?

Politieke gevolgen: verwachtingen van Nederlands klimaatbeleid negatief, hoop op effectief transitiebeleid

In de afgelopen jaren is de stemming rond klimaat- en energiebeleid negatiever geworden (zie hoofdstuk 4). De reden verschilt waarom mensen negatief zijn. De meesten vinden dat de overheid te weinig doet om klimaatverandering tegen te gaan, terwijl een substantiële minderheid juist vindt dat de overheid te veel doet (zie hoofdstuk 3). Gezien de relatief negatieve stemming, is het niet verrassend dat mensen vooral negatief reageren op de vraag hoe zij verwachten dat klimaat- en energiebeleid het Nederland van 2050 zal beïnvloeden.

De negatieve verwachtingen gaan het vaakst over politiek, bestuur en beleid. Mensen noemen daarbij regelmatig een gebrek aan daadkracht, consistent beleid, bereidheid tot samenwerking en langetermijnvisie als reden voor hun negatieve verwachtingen rondom klimaat(beleid). Ze verschillen van mening over de oorsprong van deze gebreken. Sommigen vinden dat niet-effectieve of overbodige maatregelen door de politiek worden opgedrongen. Anderen vinden juist dat de politiek broodnodige maatregelen tegenhoudt. Gevraagd naar waar zij op hopen, spreken veel mensen evenwel de wens uit dat de overheid in aanloop naar 2050 effectieve maatregelen treft om klimaatverandering tegen te gaan. In veel gevallen gaat dit om het stimuleren van de energietransitie door in te zetten op bijvoorbeeld zonne- en windenergie. Ook noemen mensen regelmatig dat ze hopen dat de overheid inzet op kernenergie en, in mindere mate, waterstof.

[Ik hoop] dat het beleid meer het klimaat beschermt en het energiebeleid vooral stuurt op duurzame energie.

[Ik hoop] beter! Dit door alle milieumaatregelen en gebruik van alternatieve energiebronnen.

Daarnaast zijn veel mensen het erover eens dat het succesvol tegengaan van klimaatverandering sterk samenhangt met het beleid van andere landen. Ze noemen in veel gevallen de verwachting dat een Nederlandse bijdrage een druppel op een gloeiende plaat zal blijken. Ook wantrouwen ze regelmatig de bereidheid van andere landen om een evenredige inspanning te leveren. Bij een deel van de mensen die de Nederlandse afhankelijkheid van buitenlandse energiebronnen als een risico zien, leidt dat tot de hoop op een meer zelfvoorzienend Nederland. Een ander deel hoopt juist op meer samenwerking met andere landen en binnen de Europese Unie.

Ik hoop dat de mondiale noodzaak voor effectief beleid duidelijker wordt, en dat Nederland hier zijn aandeel in levert.

Dan hoop ik dat we meer zelfvoorzienend zijn en niet afhankelijk van het buitenland.

Sociaal-maatschappelijke gevolgen: verwachtingen van andere mensen laag, hoop op gedragsverandering

Mensen geven regelmatig aan dat ze weinig vertrouwen hebben in het vermogen en de bereidheid van anderen om hun gedrag of levensstijl aan te passen. Daarbij valt op dat ze dit zelden op zichzelf betrekken. Zo noemen mensen dat ze er weinig vertrouwen in hebben dat anderen veranderen, omdat 'ze' dat nooit hebben gekund, 'men' nog niet genoeg van de noodzaak doordrongen is, het afhangt van 'onze mede-aardbewoners' of dat 'de meeste mensen' niet willen veranderen.

Toch hopen veel respondenten dat het menselijk handelen in 2050 is veranderd. Ze wensen vaak dat toegenomen bewustwording over klimaatverandering en een bewuste omgang met de aarde (meer) gemeengoed zullen zijn in 2050. Ze hopen dat dit zich uit in gedragsverandering, zoals minder vliegen en 'consuminderen'. Het vaakst noemen mensen dat zij hopen een prettige wereld achter te laten aan toekomstige generaties en degenen die nu jong zijn, in het bijzonder aan hun eigen (klein)kinderen. Ook hopen mensen vaak dat het Nederland van 2050 waarden als gelijkheid en zuinigheid hoog in het

vaandel heeft staan.¹⁸ Wat gelijkheid betreft, spreken mensen de hoop uit dat iedereen kan beschikken over betaalbare energie, duurzaam kan leven, een thuis heeft en van het leven kan genieten. Op het gebied van zuinigheid hopen mensen vooral op een zuinige omgang met schaarse goederen en spullen.

Ik hoop dat het positiever is dan dat het nu is. Dit is belangrijk voor de jongeren die nog een hele toekomst voor zich hebben.

Voor het nageslacht hoop ik natuurlijk dat in 2050 blijkt dat het klimaat hersteld is tot het huidige niveau.

Omgevingsgevolgen: mensen verwachten grotere gevolgen, hopen dat het meevalt

Veel mensen verwachten dat de negatieve gevolgen van klimaatverandering in 2050 stukken groter zullen zijn dan nu. Ze vrezen vooral voor extremere weeromstandigheden, met hevige neerslag, perioden van hitte en droogte, bosbranden en tekorten aan drinkwater tot gevolg. Daarnaast zijn veel mensen bang voor een stijgende zeespiegel en overstromingen, die soms zelfs tot de verwachting leiden dat delen van Nederland structureel onder water komen te staan. Mensen vrezen dat de bereikbaarheid en bewoonbaarheid van Nederland daaronder zullen lijden.

De zeespiegel zal stijgen, waardoor een deel van Nederland gevaar loopt vaker last te krijgen van overstromingen of (zo nu en dan) onbereikbaar raakt.

Mensen hopen vooral vaak dat de negatieve omgevingsgevolgen die ze verwachten mee zullen vallen. Ze wensen dat Nederland leefbaar blijft of zelfs leefbaarder wordt door natuurherstel en natuurbehoud. Ook hopen ze dat mensen in 2050 in een gezondere omgeving leven, dat zich geen extreem weer voordoet, dat overstromingen uitblijven en dat de stikstofuitstoot onder controle is gebracht. Daarbij wensen mensen regelmatig dat verminderde vervuiling bijdraagt aan die leefbare wereld en aan een schonere lucht.

Economische gevolgen: toename armoede verwacht, hoop op demping door kennis en innovatie

Mensen noemen vaak de verwachting dat klimaatverandering en -beleid negatieve gevolgen zullen hebben voor de economie. Ze verwachten met name hogere kosten door duurdere energie, schaarste, stijgende belastingen en investeringen in verduurzaming. Ook noemen ze regelmatig de vrees dat dit zal leiden tot toenemende armoede en een grotere kloof tussen arme en rijke mensen. In veel gevallen komt die gevreesde grotere kloof voort uit de verwachting dat rijke mensen zich kunnen wapenen tegen de gevolgen van klimaatverandering, terwijl dit voor armere mensen niet geldt. Zo vrezen mensen hittestress voor armere huishoudens, drinkwatertekort, een gebrek aan middelen voor verduurzamingsmaatregelen en onbetaalbare energie.

Dan worden de rijken steeds rijker en de armen steeds armer. De rijken hebben de financiële middelen om b.v. een airco of waterpomp aan te schaffen. De armen hebben die mogelijkheid niet of nauwelijks.

[Ik verwacht een] armoedeval van grote groepen mensen.

In hun visies op de duurzame economie van 2050, spreken mensen vooral de hoop uit dat het leven in 2050 betaalbaar blijft. Daarbij refereren ze vaak aan betaalbare energie en betaalbare oplossingen voor de verduurzamingsmaatregelen die getroffen moeten worden. Veel mensen hopen dat het leven goedkoper wordt, of dat anders de kosten niet (te veel) zullen stijgen.

¹⁸ In 2025 hecht 75% van de mensen aan gelijkheid in de zin dat iedereen dezelfde kansen krijgt (percentage mensen dat het in 2025 in enige mate eens is met betreffende waarde als belangrijke leidraad in het leven; zie voor exacte formuleringen en cijfers tabel G.1 in bijlage G). De waarde zuinigheid is gemeten via stellingen over biosferische waarden, namelijk respect voor de natuur (87%) en beschermen van het milieu (79%). Overige waarden uit deze tabel worden niet in de tekst besproken.

In een aantal gevallen hangen ze die hoop op aan een bijdrage van kennis en innovatie aan een florerende economie. Deze mensen wensen dat wetenschappelijke vooruitgang en technologische ontwikkelingen oplossingen bieden die (goedkope) duurzame energie bevorderen en uitstoot verminderen.

Ik hoop beter, dat er betaalbare duurzame energie is voor iedereen. Nu leidt het tot ongelijkheid, omdat niet iedereen verduurzaming kan betalen.

Conclusie: sterk uiteenlopende verwachtingen en wensbeelden van gevolgen klimaatbeleid

De verwachtingen en wensbeelden van de gevolgen van klimaatbeleid lopen voor alle typen gevolgen die mensen benoemen sterk uiteen. Dit maakt het ingewikkeld om verhalen te ontwikkelen die mensen als realistisch ervaren en die ze tegelijkertijd wenselijk vinden. Wel komen er uit onze analyse beleidsrichtingen die verwachtingen en wensen dichterbij elkaar kunnen brengen.

Hoewel onder burgers de verwachtingen van de politiek laag zijn, hopen veel mensen op effectief beleid dat de energietransitie bevordert. Voor sommigen is dit uit duurzaamheidsoverwegingen, anderen hopen dat dit de energieafhankelijkheid van andere landen vermindert en weer anderen hopen dat het de betaalbaarheid van energie ten goede komt. Deze wensen en verwachtingen kunnen de basis vormen voor een vruchtbaar politiek klimaatnarratief.

Veel mensen hopen dat de omgevingsgevolgen van klimaat- en energiebeleid zijn dat Nederland leefbaar blijft in de toekomst, maar verwachten dat de woonbaarheid en bereikbaarheid in Nederland verminderen door extreme weersomstandigheden en overstromingen. Het bevorderen van de toekomstige leefbaarheid van Nederland kan de basis vormen voor een vruchtbaar omgevingsgerelateerd klimaatnarratief.

Op economisch gebied verwachten veel mensen dat de (energie)armoede zal toenemen door klimaatverandering en klimaatbeleid. Ze uiten juist vaak de hoop dat energie betaalbaar blijft. Voor een vruchtbaar economisch narratief kan een basis zijn om in te zetten op de betaalbaarheid van energie, met bescherming van mensen met lagere inkomens.

Tot slot geven mensen op het gebied van sociaal-maatschappelijke gevolgen regelmatig aan niet te verwachten dat anderen bereid zijn om hun levensstijl aan te passen. Ze hopen echter dat anderen dit wel doen, om een goede wereld achter te laten voor toekomstige generaties. Vaak noemen mensen daarbij hun eigen (klein)kinderen of de generaties die nu jong zijn. Toekomstige generaties (meer) als uitgangspunt nemen kan bijdragen aan een vruchtbaar sociaal-maatschappelijk narratief bij beleid dat inzet op gedragsverandering.

Literatuur

- ABD TOPConsult (2025). *De Olifant onder de kamer. Een nationale aanpak funderingsproblematiek vanuit drie benaderingen*. Den Haag: ABD TOPConsult.
- Almalla, R. en M.D. Marino (2025). Green Infrastructure's Potential Effects on Climate Change Adaptation in Cold Climate Countries: A Critical Literature Review. In: *Sustainable Development*, jg. 33, nr. 6, p. 8110-8131.
- Arbuckle, M. en M. Mercer (2020). Economic outlook and the gender gap in attitudes about climate change. In: *Population and Environment*, jg. 41, nr. 6, p. 422-451.
- Bal, M., M. Stok, G. Bombaerts, N. Huijts, P. Schneider, A. Spahn en V. Buskens (2023). A fairway to fairness: Toward a richer conceptualization of fairness perceptions for just energy transitions. In: *Energy Research & Social Science*, jg. 2023, nr. 103, art. 103213.
- Batenburg, A., B. Hopman, E. Kleinherenbrink en P. Mulder (2025). *Energiearmoedescenario's bij stijgende energieprijzen in 2025*. Amsterdam: TNO.
- Beek, J. van, N. Theelen, D. van der Vegt, B. Wolf en P. Kanne (2023). *Duurzaam denken, duurzaam doen 2023. Duurzaam denken niet altijd nodig voor duurzaam doen*. Amsterdam: I&O Research.
- Berkhout, F. (2006). Normative expectations in systems innovation. In: *Technology Analysis & Strategic Management*, jg. 18, nr. 3-4, p. 299-311.
- Bettarelli, L., D. Furceri, P. Pizzuto en N. Shakoor (2024). Climate change policies and income inequality. In: *Energy Policy*, jg. 2024, nr. 191, art. 114176.
- Bokhorst, M., N. Ruckert, M. Klip en T. van Manen Kooij (2022). *Ongelijke toegang tot de energietransitie. Laagdrempelige voorzieningen voor alle huishoudens*. Den Haag: Nationale Ombudsman.
- Bord, R. en R. O'Connor (1997). The Gender Gap in Environmental Attitudes: The Case of Perceived Vulnerability to Risk. In: *Social Science Quarterly*, jg. 78, nr. 4, p. 830-840.
- CBS (2023). *Vooraf huishoudens met hoog inkomen hebben een stekkerauto*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd 20 februari 2026 via www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2023/47/vooral-huishoudens-met-hoog-inkomen-hebben-een-stekkerauto.
- CBS (2025a). *Energieverbruik particuliere woningen; woningtype en regio's*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd 6 maart 2025 via www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/81528NED.
- CBS (2025b). *Ruim kwart thuiswonende jongeren wil uit huis maar kan geen woning vinden*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd 6 maart 2025 via www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2025/16/ruim-kwart-thuiswonende-jongeren-wil-uit-huis-maar-kan-geen-woning-vinden.
- CPB (2023). *Concept Macro Economische Verkenning 2024*. Den Haag: Centraal Planbureau.
- D66/VVD/CDA (2026). *Aan de slag. Bouwen aan een beter Nederland. Coalitieakkoord 2026-2030*. Den Haag: Rijksoverheid.
- Dröes, M en Y. van der Straten (2025). Verduurzamingssubsidies bereiken armere huishoudens het minst. In: *ESB*, jg. 110, nr. 4849, p. 427-429.
- Eames, M., W. McDowall, M. Hodson en S. Marvin (2006). Negotiating contested visions and place-specific expectations of the hydrogen economy. In: *Technology Analysis & Strategic Management*, jg. 18, nr. 3-4, p. 361-374.
- Ecorys (2022). *Onderzoek Nederlandse inkomens en CO2 voetafdruk. Inzichten uit bestaande databronnen*. Rotterdam: Ecorys.
- EEA (2025). *Assessing the costs and benefits of climate change adaptation*. Kopenhagen: European Environment Agency. Geraadpleegd 9 maart 2026 via www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/assessing-the-costs-and-benefits-of-climate-change-adaptation.
- Geurkink, B. en L. van Noije (2024). Ervaren overheidsfunctioneren als verklaring voor groepsverschillen in vertrouwen. In: L. Vermeij, Y. de Kluienaar, M. Reijnders en M. Coenders (red.), *Koersen op kwaliteit van de samenleving. Sociale en Culturele Ontwikkelingen 2024* (p. 149-163). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Geurkink, B., E. Miltenburg en J. den Ridder (2023). *Burgerperspectieven 2023. Extra verkiezingsbericht*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Heffron, R.J. (2022). Applying energy justice into the energy transition. In: *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, jg. 2022, nr. 156, art. 111936.
- Hoenselaar, F. van en B. Heerma van Voss (2023). Vijf aanbevelingen om klimaat- en inkomensbeleid samen te laten gaan. In: *ESB*, jg. 108, nr. 4822, p. 278-281.
- Hofmann, W. en S. Grelle (2025). What makes people want more impactful climate policy? In: *Current Opinion in Behavioral Sciences*, jg. 61, nr.2, art. 101479.
- Huber, B., M.L. Wicki en T. Bernauer (2019). Public support for environmental policy depends on beliefs concerning effectiveness, intrusiveness, and fairness. In: *Environmental Politics*, jg. 29, nr. 4, p. 649-673.
- Huijnk, W., D. Verbeek-Oudijk, R. Willems en M. Olsthoorn (2026). *Een sociaal-maatschappelijke reflectie op het coalitieakkoord*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- IEA (2025). *Energy Policy Review. The Netherlands 2024*. Parijs: Internationaal Energieagentschap.
- Ivanova, D. en R. Wood (2020). The unequal distribution of household carbon footprints in Europe and its link to sustainability. In: *Global Sustainability*, jg. 3, art. e18.
- Jenkins, K., D. McCauley, R. Heffron, H. Stephan en R. Rehner (2016). Energy justice: A conceptual review. In: *Energy research & social science*, jg. 2016, nr. 11, p. 174-182.
- Karimi, V. en E. Karamidehkordi (2025). Scientific evolution of climate change justice: A bibliometric review. In: *Sustainable Futures*, jg. 2025, nr. 10, art. 101073.
- KCAF (2024). *Fundamente van de Toekomst. Een Diepgaande Analyse van Nederlandse Funderingsrisico's*. Gouda: Kennis Centrum Aanpak Funderingsproblematiek. Geraadpleegd 15 maart 2026 via www.kcaf.nl/fundamente-van-de-toekomst-een-diepgaande-analyse-van-nederlandse-funderingsrisicos.
- KGG (2025). *Klimaatplan 2025-2035. Op weg naar een klimaatneutraal Nederland*. Den Haag: Ministerie van Klimaat en Groene Groei.
- Kluzenaar, Y. de en P. Flore (2021). *Klimaatpak: toekomstbepalende keuzes voor onze samenleving. De energietransitie vanuit burgerperspectief*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kluzenaar, Y. de en A. van der Torre (2023). *Verduurzaming vanuit burgerperspectief*. In: D. Verbeek-Oudijk, S. Hardus, A. van den Broek en M. Reijnders (red.), *Sociale en Culturele Ontwikkelingen. Stand van Nederland 2023* (p. 90-110). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kluzenaar, Y. de, A. van der Heide en J. Iedema (2024). *Verduurzaming als sociaal-maatschappelijke opgave*. In: L. Vermeij, Y. de Kluzenaar, M. Reijnders en M. Coenders (red.), *Koersen op kwaliteit van de samenleving. Sociale en Culturele Ontwikkelingen 2024* (p. 90-103). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kluzenaar, Y. de, G. ten Berge en J. Iedema (2025). *Klimaat en samenleving. Burgerperspectieven*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- KNMI (2026). *De staat van ons klimaat 2025. Nederlands weer in tijden van klimaatverandering*. De Bilt: Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut.
- Konrad, K.E., H. van Lente, C. Groves en C. Selin (2016). Performing and Governing the Future in Science and Technology. In: U. Felt, R. Fouche, C.A. Miller en L. Smith-Doerr (red.), *The Handbook of Science and Technology Studies* (p. 465-493). Cambridge: MIT Press.
- Konzen, G., R. Best en N. Jose de Castro (2024). The energy injustice of household solar energy: A systematic review of distributional disparities in residential rooftop solar adoption. In: *Energy Research & Social Science*, jg. 2024, nr.111, art. 103473.
- Kotz, M., M.G. Donat, T. Lancaster, M. Parker, P. Smith, A. Taylor en S.H. Vetter (2025). Climate extremes, food price spikes, and their wider societal risks. In: *Environmental Research Letters*, jg. 20, nr. 8, art. o81001.
- Kunst, S., E. Miltenburg en J. den Ridder (2025). *Burgerperspectieven 2025*3. *Update: stand van het land*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Lamb, W.F., M. Antal, K. Bohnenberger, L. Brand-Correa, F. Müller-Hansen, M. Jakob, J.C. Minx, K. Raiser, L. Williams en B.K. Sovacool (2020). What are the social outcomes of climate policies? A systematic map and review of the ex-post literature. In: *Environmental Research Letters*, jg. 15, nr. 11, art. 113006.
- Leguijt, C., J. Dehens, M. Nauta, F. Rooijers, E. van den Toorn en R. van der Veer (2024). *Hoe blijft de gasrekening betaalbaar?* Delft: CE Delft.
- Marando, F., M. Heris, G. Zulian, A. Udías, L. Mentaschi, N. Chrysoulakis, D. Parastatidis en J. Maes (2022). Urban heat island mitigation by green infrastructure in European Functional Urban Areas. In: *Sustainable Cities and Society*, jg. 2022, nr. 77, art. 103564.
- McCauley, D. en R. Heffron (2018). Just transition: Integrating climate, energy and environmental justice. In: *Energy policy*, jg. 2018, nr. 119, art. 103473.

- Mouter, N., L. van Beek, A. de Ruiten, J.I. Hernandez, S. Schouten, L. van Noord en S. Spruit (2021). *Brede steun voor ambitieus klimaatbeleid als aan vier voorwaarden is voldaan. Resultaten van een raadpleging onder meer dan 10.000 Nederlanders over het Nederlandse klimaatbeleid*. Delft: TU Delft en Populytics.
- Nationaal Burgerberaad Klimaat (2025). *Advies*. Den Haag: Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving.
- Nibud (2024). *Koopkrachtveranderingen in 2024. Koopkrachtplaatjes voor 117 voorbeeldhuishoudens*. Utrecht: Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting.
- PBL (2024). *Klimatrisico's in Nederland. De huidige stand van zaken*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- PBL (2025). *Klimaat- en Energieverkenning 2025*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- PBL (2026). *Voorbij de risico's: keuzes voor een klimaatbestendige leefomgeving*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- Rebel (2024). *Financiële verkenning maatlat klimaatadaptatie. Droge voeten, koele plekken en gezonde steden*. Rotterdam: Rebel Nederland.
- Ren, W., Y. Guan, F. Qui, T. Levin en M. Heleno (2025). Energy justice and equity: A Review of definitions, measures, and practice in policy, planning, and operations. In: *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, jg. 2025, nr. 222, art. 115900.
- Ricci D., T. Konstantinou en H. Visscher (2025). Making energy renovations equitable: A literature review of decision-making criteria for a just energy transition in residential buildings. In: *Energy Research & Social Science*, jg. 2025, nr. 122, art. 104016.
- Richardson, K., W. Steffen, W. Lucht, J. Bendtsen, S.E. Cornell, J.F. Donges, M. Drüke, I. Fetzer, G. Bala, W. von Bloh, G. Feulner, S. Fiedler, D. Gerten, T. Gleeson, M. Hofmann, W. Huiskamp, M. Kummu, C. Mohan, D. Nogués-Bravo, S. Petri, M. Porkka, S. Rahmstorf, S. Schaphoff, K. Thonicke, A. Tobian, V. Virkki, L. Wang-Erlandsson, L. Weber en J. Rockström (2023). Earth beyond six of nine planetary boundaries. In: *Science Advances*, jg. 9, nr. 37, art. eadh2458.
- Rijksoverheid (2025). *Kabinet van start met meerjarenaanpak voor funderingsproblematiek*. Den Haag: Rijksoverheid. Geraadpleegd 2 april 2026 via www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2025/07/04/kabinet-van-start-met-meerjarenaanpak-voor-funderingsproblematiek.
- RIVM (z.d.). *Geluidhinder*. Bilthoven: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. Geraadpleegd 17 maart 2026 via www.rivm.nl/ggd-richtlijn-mmk-omgevingsgeluid/gezondheidseffecten-geluid/geluidhinder.
- Rli (2024) *Ruimtelijke ordening in een veranderend klimaat*. Den Haag: Raad voor de leefomgeving en infrastructuur.
- Rli (2025). *Eerlijk verduurzamen*. Den Haag: Raad voor de leefomgeving en infrastructuur.
- Roberts, J.C. (2015). *The evolution of discursive story-lines during socio-technical transitions. An analytical model applied to British and American road and rail transport during the twentieth century*. Manchester: University of Manchester.
- Ruhrort, L. (2022). Can a rapid mobility transition appear both desirable and achievable? Reflections on the role of competing narratives for socio-technical change and suggestions for a research agenda. In: *The European Journal of Social Science Research*, jg. 36, nr. 1, p. 123-140.
- RVO (2025). *Monitor Verduurzaming Gebouwde Omgeving 2025*. Utrecht: Rijksdienst voor Ondernemend Nederland.
- Schippers, V., E. Mot, N. Phan, C. Tigchelaar, K. Fernández Gómez, P. Mulder en S. van Polen (2025). *Inkomenseffecten van woningverduurzaming*. Den Haag: Centraal Planbureau/TNO/Planbureau voor de Leefomgeving.
- Schyns, P. (2016). *Kiezen bij de kassa. Een verkenning van maatschappelijk bewust consumeren in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Sovacool, B., P. Newell, S. Carley en J. Fanzo (2022). Equity, technological innovation and sustainable behaviour in a low-carbon future. In: *Nature human behaviour*, jg. 6, nr. 3, p. 326-337.
- Taiwo, E.O. en L. Tozer (2025). Community energy justice: A review of origins, convergence, and a research agenda. In: *Energy Research & Social Science*, jg. 2025, nr. 123, art. 104036.
- TK (2022/2023). *Kabinetsappreciatie WRR-rapport Rechtvaardigheid in klimaatbeleid*. Brief van de minister voor Klimaat en Energie en de minister van Infrastructuur en Waterstaat van 2 juni 2023. Tweede Kamer, vergaderjaar 2022/2023, 32813, nr. 1236.
- Verbond van Verzekeraars (2025). *Kosten en impact van klimaatverandering op Nederland*. Den Haag: Verbond van Verzekeraars.

- Versantvoort, M., M. Klomp, M. Elsen, T. Tromp, N. Kieruj, Y. de Kluizenaar, J. Iedema, L. Heil en I. van den Heuvel (2024). *Tussen duurzaam denken en doen. Houding, gedrag en veranderbereidheid van religieuze en niet-religieuze Nederlanders als het gaat om klimaat*. Den Haag/Amsterdam: Sociaal en Cultureel Planbureau/Protestantse Theologische Universiteit.
- WKR (2026). *Aan de slag met gedrag! Duurzaam en adaptatiegedrag gemakkelijk en vanzelfsprekend maken*. Den Haag: Wetenschappelijke Klimaatraad.
- WRR (2023). *Rechtvaardigheid in klimaatbeleid. Over de verdeling van klimaatkosten*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Dit is een uitgave van:

Sociaal en Cultureel Planbureau
Postbus 16164
2500 BD Den Haag
www.scp.nl
info@scp.nl